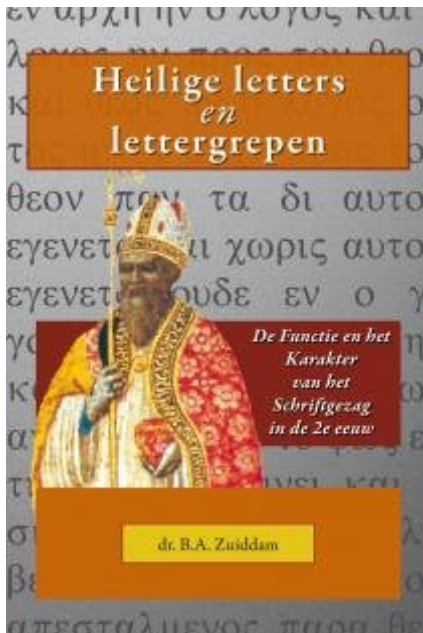


Dr B.A. Zuiddam: Heilige Letters en Lettergrepen



<http://www.teologia.nl/boeken/Heilige-Letters-en-Lettergrepen.html>

Deel I: Ignatius van Antiochië

In dit eerste deel staat de kerkleider Ignatius van Antiochië centraal. Eerst wordt nader ingegaan op zijn leven en theologische overtuigingen (hoofdstuk 2).

Daarna staat het overgeleverde brieven corpus van Ignatius centraal (hoofdstuk 3).

Na hoofdstuk 3 staan illustraties van belangrijke gedrukte uitgaven van de brieven van Ignatius, alsmede een schets van het leven van Vossius, baanbreker in het veld van Ignatiaanse studies.

Het Schriftgezag bij de opziener uit Antiochië is het thema van de daaropvolgende hoofdstukken.

Eerst worden de zeven brieven besproken.

Hoofdstuk 4: Inleiding en Efeziërs.

Hoofdstuk 5: Magneziërs en Tralliërs.

Hoofdstuk 6: Romeinen en Philadelphiërs.

Hoofdstuk 7: Smyrnaërs en Polycarpus.

Daarna volgen conclusies over het Schriftgezag bij Ignatius, vergezeld van een grafisch overzicht van diens Bijbelgebruik (hoofdstuk 8).

Hoofdstuk 2 Een Martelaar op Weg

Ignatius was een man van passie. In de geschiedenis heeft hij zijn stempel achtergelaten als de brievenschrijver die op weg was naar God. Niets kon hem daarbij stuiten. Zijn grote vrees was dat de christenen te Rome op een of andere manier zijn marteldood zouden kunnen voorkomen.¹

Voor mensen in de twintigste eeuw was dit aanleiding om de goede kerkvader neurotisch te verklaren en te beschuldigen van “psychische overcompensatie vanuit een minderwaardigheidscomplex”.²

Later onderzoek heeft inmiddels weer uitgewezen dat dergelijke conclusies waarschijnlijk meer openbaren van de betrokken wetenschappers dan van Ignatius.³

2.1 *Theoforos*

Zijn bijnaam was “*Theoforos*”. Men vindt deze naam in de inleidende woorden van zijn brieven. “*Theoforos*” kan op verschillende wijzen vertaald worden en betekenen dat Ignatius God droeg of aan Hem overgegeven was. De gangbare verklaring houdt verband met de Christen wiens lichaam de tempel is waarin God en Christus woning maken. De martelaarsacten, mogelijk pas uit de derde eeuw, verklaren dat Ignatius uitlegde dat “*Theoforos*” degene is die Christus in zijn hart heeft.⁴

¹ “The ‘Romans’ has the object of preventing the Christians at Rome from making any efforts to save Ignatius from the beasts in the arena, and so robbing him of the crown of martyrdom.”, aldus Kirsopp Lake in *The Apostolic Fathers, vol.1*, in: Loeb Classical Library; William Heinemann; London 1977, blz.166, 167, vgl. Ign. ad Rom. IV.1, blz.231.

“Unlike Paul (Phil.1:23) Ignatius had no doubt as to whether it was better for him to live or to die”, merkt E.M. Yamauchi op in Ignatius of Antioch, in: J.D. Woodbridge e.a.; *Great Leaders of the Christian Church*; Moody Press; Chicago 1988, blz.38.

² Maier, H.O.; The Charismatic Authority of Ignatius of Antioch: a sociological analysis; *Studies in Religion /Sciences Religieuses*; Vol.18, part 2, blz.185-186.

³ “At the least one must be very cautious in reconstructing Ignatius’ self-conception if only because we have only seven letters, and most of those are written to persuade audiences of the desirability of a certain course of common action rather than to chronicle the thoughts of the soul... For what appear to the modern reader as expressions of existential angst, neurosis, the desire for the mystical unity or the winning of salvation may have been intended for quite a different effect.”, aldus Maier, H.O.; The Charismatic Authority of Ignatius of Antioch: a sociological analysis; *Studies in Religion /Sciences Religieuses*; Vol.18, part 2, blz.186-187.

⁴ Acta Ign. V. Vgl. Lincoln, W.; *The Genuine Epistles of the Apostolic Fathers, the Shepherd of Hermas and the Martyrdoms of St. Ignatius and St. Polycarp, translated and publish'd, with a large preliminary discourse relating to the several treatises here put together*; the second edition, corrected; printed by W.B. for Richard Sare; London/Holbourn 1710, blz.131.

2.2 Persoonlijk Leven

Over wedervaardigheden in het persoonlijk leven van Ignatius is weinig meer bekend dan dat hij op weg naar de marteldood in Rome, mogelijk tijdens de regering van Trajanus (98-117 A.D.),¹ brieven schreef aan diverse kerken. Of hij voor die tijd ook correspondentie met de betrokken gemeenten gevoerd heeft, is onzeker.²

Dat hij deze brieven bewust wilde gebruiken om in het uur voor zijn marteldood nog de enkelhoofdige leidersautoriteit van vrienden in diverse christelijke gemeenschappen te versterken, lijkt onwaarschijnlijk.³

2.3 Verhouding tot Openbaring Johannes

Het is opvallend dat van de zes steden waarheen Ignatius schreef, er vijf teruggevonden worden in Bijbelse brieven. Van de zeven brieven die voor echt worden gehouden, zijn er twee gericht aan gemeenten die ook door de apostel Paulus werden geschreven (Efeze en Rome); en drie ervan ook worden aangesproken in Openbaring 2 en 3 (Efeze, Philadelphia en Smyrna). Over de relatie tussen de brieven in Openbaring en de pennevruchten van Ignatius is veel gespeculeerd, maar weinig aangetoond.⁴

¹ “Nous sommes sous le règne de l’empereur Trajan (98-117)... La tradition raconte qu’il fut envoyé de Syrie à la ville des Romains pour deviner la nourriture des bêtes, à cause du témoignage pur le Christ. Et tandis qu’il faisait le voyage à travers l’Asie sous la surveillance la plus attentive des gardiens, il affermissait les Églises par ses entretiens et ses exhortations, dans toutes les villes où il passait.”, aldus Colson, J.; *Agapè Charité chez Saint Ignace d’Antioche*; Editions S.O.S; Paris 1961, blz.5.

² Vgl. Stoops, R.F.jr.; If I suffer: epistolary authority in Ignatius of Antioch; *Harvard Theological Review* 1987; Part 80, blz.165. Om te stellen dat Ignatius geen andere brieven heeft geschreven, kan echter niet geconcludeerd worden uit Pol. ad Phil.xiii.2. “τὰς ἐπιστολάς Ἰγνατίου τὰς πεμφθείσας ἡμῖν ὑπ’ αὐτοῦ” laat de taalkundige ruimte dat er meerdere brieven aan Smyrna geschreven zijn.

³ Vgl. Williams, R.; Pre-Nicene Orthodoxy?; in: Williams, R. ed.; *The Making of Orthodoxy, essays in honour of Henry Chadwick*; Cambridge University Press; Cambridge 1989, blz.12.

⁴ Trevett, C.; The other Letters to the Churches of Asia: Apocalypse and Ignatius of Antioch; *Journal for the Study of the New Testament* 1978; Part 37, blz.117-135. “My tentative suggestion is that despite lack of clear evidence of literary relationship, despite our two writers' evidently different aims in producing their work and despite the difficulties of interpretation which hound students of both writings, and interesting relationship may indeed exist.”, blz.130.

Volgens de speculatie van Trevett zou die relatie dan vooral het karakter van antithese dragen. Onsympathieke volgelingen van Openbaring zouden dan staan tegenover Ignatius. Trevett geeft toe dat het niet de primaire bronnen zijn die aanleiding geven tot haar conclusie: “I do not think that the Apocalypse itself speaks of rivalry between prophets and local officials, nor do I believe that Ignatius was lying - ideally projecting onto his picture of communities the sort of order he desired.”, blz.131.

2.4 Marteldood

Over het algemeen wordt aangenomen dat Ignatius daadwerkelijk rond 108 A.D. in Rome is omgekomen.¹

Irenaeus wist blijkbaar van diens marteldood² en herhaalt in ieder geval met instemming de woorden van Ignatius betreffende diens veroordeling tot de wilde dieren.³ Polycarpus noemt Ignatius als navolgenswaardig voorbeeld van christenschap.⁴

Uit Polycarpus' brief kan echter niet afgeleid worden of Ignatius ook daadwerkelijk de marteldood gestorven is, want laatstgenoemde was nog in leven. Polycarpus wil van de Philippenzen weten of ze nog nieuws te melden hebben aangaande Ignatius en de zijnen.⁵ Wel meldt Hieronymus in zijn levensbeschrijvingen de marteldood van Ignatius.⁶

2.4.1 Plaats onzeker

In de latere vroeg-kerkelijke traditie wordt het martelaarschap van de Syriër als vanzelfsprekend aanvaard, maar bestaan er tegenstrijdigheden over de locatie van het bloedig gebeuren. Was het Rome zoals de brieven willen doen voorkomen? Of was het Antiochië?¹

¹ Vanuit het getuigenis van Eusebius in *Chron. post ann. Abr. 2123 Traj. 10* wordt afgeleid dat Ignatius onder Trajanus, mogelijk rond 108 A.D. (=tiende jaar van Trajanus) gestorven is: *Trajano adversus Christianos persecutionem movente Simon Cleopae (filius) Hierosolymitanae ecclesiae episcopus martyrium subiit, cui successit Iostos. Itidem [Ignatius] Antiochensium episcopus martyrium passus est, post quem III. Antiochensium episcopus constitutus est Eron. Plinius...* Kirsopp Lake stelt in *The Apostolic Fathers, vol 1*; in: Loeb Classical Library; William Heinemann; London 1977, blz.166: "In his chronicon Eusebius fixes the date of his martyrdom in Rome in the tenth year of Trajan, i.e. 108 A.D. Modern critics are by no means unanimous as to the correctness of this date, but though each has his own special preferences, there is a general tendency to think that Ignatius was really a martyr in Rome in the time of Trajan (98-117 AD)." Altaner/Stuiber volgen Lightfoot, J.B.; *The Apostolic Fathers, Part II, vol. 1: Ignatius and Polycarp*; Hendrickson Publishers; Peabody 1989, blz.30: "His martyrdom may with a high degree of probability be placed within a few years of A.D. 110, before or after." Bakhuizen van den Brink, J.N.; *Handboek der Kerkgeschiedenis, Deel 1: De Kerk tot Gregorius de Grote*; De Tille; Leeuwarden 1979, blz.61 geeft de voorkeur aan A.D.115. Corwin, V.; *St. Ignatius and Christianity in Antioch*; Yale Publications in Religion, 1, editor: David Horne; Yale University Press; New Haven 1960, houdt het op ergens tussen A.D. 108 (Eusebius' Chronicon datum) en 117 (einde regering van Trajanus).

² Eusebius H.E.III.xxxvi.12.

³ *Adversus Haer.* V.xxviii.4: "Zo heeft een van ons, die om het getuigenis voor God tot de wilde dieren was veroordeeld, gezegd: 'Ik ben een graankorrel van Christus en word door de tanden der wilde dieren vermalen om zuiver brood van God bevonden te worden.'" Vgl. Ign. *Ad Rom.* IV.1.

⁴ Ign. *ad Phil.* IX.

⁵ "Et de ipso Ignatio et de his, qui cum eo sunt, quod certius agnoveritis, significate.", *Phil.* XIII.

⁶ *Vir.* III.xvi; vgl. Altaner, B., Stuiber, A.; *Patrologie, Leben, Schriften und Lehre der Kirchenväter*, 8., durchgesehene und erweiterte Auflage; Herder; Freiburg 1978, blz.47.

Het ontbreken van vroege bronnen met getuigenis over de terechtstelling van Ignatius, kan reden zijn om de daadwerkelijke martelaarsdood te betwijfelen.²

Alles hangt nauw samen met de beoordeling van de betrouwbaarheid van de latere kerkelijke traditie.

Berust de gangbare martelaarsacte op betrouwbaar getuigenis? Is hun claim op ooggetuigeschap van omstandigheden kort voor zijn dood waar?³

2.4.2 Sensationele verslaggeving

De martelaarsacte van St. Ignatius stelt dat Ignatius omkwam op de dertiende januari. Na een gebed tot de Zoon van God om een eind aan vervolging, zou hij het amphitheater zijn binnengeleid tegen het eind van de schouwspelen en vervolgens totaal verslonden zijn, zodat een speurtocht door de broeders naar overgebleven relieken niet meer nodig was.

Toch bleven er enige grotere beenderen over, die naar Antiochië gevoerd werden.⁴

Uit het soort marteldood waarnaar Ignatius zich uitstreckte, valt af te leiden dat hij geen Romeins burgerrecht bezat.⁵

2.5 Opvolging

Ignatius was de derde belangrijke opziener van de christelijke gemeente te Antiochië aan de Syrische westkust. Eusebius noemt hem de tweede opvolger van Petrus te Antiochië en stelt dat Ignatius in zijn tijd nog bij velen in aanzien staat.⁶ Wanneer Ignatius opziener werd, is onbekend.⁷

¹ Voor twee late chronologieën, waarvan er één het martelaarschap in Antiochië laat plaatsvinden, zie Lightfoot, J.B.; *The Apostolic Fathers, Part II, vol.1: Ignatius and Polycarp*; Hendrickson Publishers; Peabody 1989, blz.62-66.

² Alzo Bettenson, H.; *The Early Christian Fathers, a selection from the writings of the Fathers from St. Clement of Rome to St. Athanasius*; Oxford University Press; London 1969, blz.3.

³ Acta xii, xiii.

⁴ Vgl. Lincoln, W.; *The Genuine Epistles of the Apostolic Fathers, translated and publish'd, with a large preliminary discourse relating to the several treatises here put together; the second edition, corrected*; printed by W.B. for Richard Sare; London/Holbourn 1710, blz.129-137.

⁵ Vgl. Bettenson, H.; *The Early Christian Fathers, a selection from the writings of the Fathers from St. Clement of Rome to St. Athanasius*; Oxford University Press; London 1969, blz.3.

⁶ H.E. III.xxxvi.2; zie ook: H.E. III.xxii.

⁷ Lightfoot, J.B.; *The Apostolic Fathers, Part II, vol.1: Ignatius and Polycarp*; Hendrickson Publishers; Peabody 1989, blz.30, noemt 69 A.D. als mogelijk maar niet te bewijzen jaartal.

Op weg naar de wilde dieren in Rome, zou hij de zorg voor de voortgang van zijn gemeente overgedragen hebben aan Polycarpus van Smyrna.¹ In zijn leidinggevende positie werd Ignatius uiteindelijk opgevolgd door de onbekende Heros.²

2.6 Antiochië

Ignatius' tijdgenoot Tacitus beschrijft Antiochië als de hoofdstad van Syrië en één van de belangrijkste steden in het Romeinse rijk.³ Antiochië was een welvarende stad waar de Romeinen goud en zilver aangemunt hebben.⁴

Flavius Josephus noemt Antiochië ook als de hoofdstad van Syrië en stelt dat zij de derde stad is op de bewoonde aarde onder het Romeinse rijk.⁵

De oude binnenstad was gelegen aan de rivier de Orontes, terwijl het stadsdeel met het paleis en de paardenrenbaan omvloed werden door deze rivier.⁶ Al onder Seleucus Nicator hadden de Joden burgerrechten gekregen van de steden die ze hadden helpen bouwen. Het pleit volgens Josephus voor de rechtvaardigheid en ruimhartigheid van Titus en Vespasianus dat dezen de oude privileges niet aan de Joden ontnamen, ondanks de eindeloze rebellie van dit volk en dringende verzoeken van de andere inwoners van Alexandrië en Antiochië daartoe.⁷

2.6.1 Antiochië en de Joden

In de tweede helft van de eerste eeuw was het leven voor de Joden aldaar niet geheel rustig meer. Toen Vespasianus opnieuw richting Syrië voer in verband met de Joodse opstand in Palestina, spoelde er te Antiochië een golf van haat over de Joden, die zelfs gedwongen werden om op de zevende dag te werken.⁸ Later brak er een brand uit waarvan de Joden beschuldigd werden aanstichters te zijn.⁹ In 115 AD maakte een aardbeving grote delen van Antiochië met de grond gelijk. Zeventig jaar daarvoor had er hongersnood gewoed en vanaf

¹ Ign. ad Pol. VII.1-3; zie: Kirsopp Lake, *The Apostolic Fathers, vol.1*, in: Loeb Classical Library; William Heinemann; London 1977, blz.274ff.

² Volgens Eusebius in H.E. III.xxxvi.15.

³ *Historiae* II.78. Tacitus was een tijdgenoot van Ignatius. Hij beschreef in zijn *Historiae* de geschiedenis van zijn eigen tijd, beginnend bij de hevige strijd om het keizerschap na de dood van Nero (68 A.D.) en eindigend bij de dood van Domitianus (96 A.D.).

⁴ *Historiae* II.82.

⁵ Joodse Oorlogen III.ii.4, voltooid in de laatste jaren van de regering van Vespasianus, c.75 A.D.

⁶ Blaiklock, E.M. & Harrison, R.K.; *The New International Dictionary of Biblical Archaeology*; Zondervan; Michigan 1990, blz.30.

⁷ Joodse Oudheden XII.iii.1.

⁸ Joodse Oorlogen VII.iii.3.

⁹ Joodse Oorlogen VII.ii.4.

165 A.D. werd de stad getroffen door een dodelijke epidemie die velen de stad deed ontvluchten.¹

2.6.2 Antiochië en de Christenen

In Antiochië was al vroeg een grote Christelijke gemeente ontstaan.² De betrokkenheid van Christenen bij deze stad blijkt ook uit archeologische gegevens. Toen puttengravers in 1910 hun werk deden, ontdekten zij een kelk van grote waarde in de ruïnes van een basiliek. Deze zilveren beker was ongeveer 19 centimeter hoog. Aan de buitenkant is Christus, mogelijk vergezeld van apostelen afgebeeld.

Op de wereldtentoonstelling van Chicago in 1933 werd deze kelk gepresenteerd als de heilige graal (de beker die Jezus gebruikte bij het laatste avondmaal). De graal zou later met zilver zijn bekleed vanwege de historische en religieuze waarde van de beker. Zekere gegevens over deze hypothese en de datering van de zilveren kelk ontbreken echter.³

2.6.3 Antiochië en Ignatius

Ignatius stamde uit deze gemeente van apostolisch Christendom. In de eerste helft van onze eeuw maakte de stelling opgang dat Ignatius behoorde tot een minderheidsgroepering van orthodoxie, die via mono-episcopaat de macht hadden geconsolideerd.

Dit standpunt berust echter meer op vindingrijke verbeelding en gebrek aan primaire data, dan dat schriftelijke gegevens uit die tijd er enigszins aanleiding toe geven.⁴

In welke mate Ignatius ook beïnvloed is door Aziatisch christendom, zal wel altijd een vraag blijven, omdat duidelijke gegevens daarover ontbreken. Bovendien zijn de brieven van Ignatius afkomstig uit een kort tijdspan van zijn leven.⁵

¹ Stark, R.; Antioch as the Social Situation for Matthew's Gospel, in: Balch, D.L.; *Social History of the Matthean Community, cross-disciplinary approaches*; Fortress Press; Minneapolis 1991, blz.206.

² Handelingen 6:5; 11:19,20,22,25; 11:26 (In Antiochië werden gelovigen voor het eerst Χριστιανούς (christenen) genoemd.);

11:27; 13:1; 14:26; 15:22,23,30,35; 18:22; alsmede Galaten 2:11. Antiochië in Syrië moet onderscheiden worden van Antiochië in Pisidië: Handelingen 13:14; 14:19,21; II Timotheüs 3:11.

³ Blaiklock, E.M. & Harrison, R.K.; *The New International Dictionary of Biblical Archaeology*; Zondervan; Michigan 1990., blz.29,30.

De beker bevindt zich nu in het Metropolitan Museum of Arts in New York.

⁴ Norris, F.W.; Ignatius, Polycarp, and I Clement: Walter Bauer reconsidered; *Vigiliae Christianae* 1976; Vol.30, part 1, blz 23-44, vooral blz.41-43.

⁵ Trevett, C.; The other Letters to the Churches of Asia: Apocalypse and Ignatius of Antioch; *Journal for the Study of the New Testament* 1978; Part 37, blz.117-135.

2.6.4 Christelijk Antiochië en sociologisch Onderzoek

Sociologisch onderzoek heeft beklemtoond dat de christelijke societas, zich te Antiochië bevond in een hellenistische polis, binnen de context van het Romeinse Rijk.¹

Daarbij zou het christendom ingespeeld hebben op rampen en acute stedelijke noden.²

Het sociale leven in de polis zou gekenmerkt zijn door sterke groepsvorming en functioneel gerichte persoonlijke contacten.³

De focus van de Christenen was gericht op Jezus Christus als God en mens.⁴ Ignatius bevestigt hierbij de maagdelijke geboorte van Christus.⁵

2.7 Ignatius Arrestatie

Het is onzeker waarom Ignatius werd gearresteerd door de Romeinen.⁶ Dat de als redelijk humaan bekendstaande Trajanus Ignatius voor de wilde dieren zou laten gooien, is gezien binnen de maatstaven van de toenmalige wereld in ieder geval niet vreemd.⁷

2.8 Post langs de Route

Ignatius werd meegevoerd door tien Romeinse soldaten. Het gezelschap reisde via Tarsus in Cilicië door Philadelphia naar de havenstad Smyrna. Daar ontving Ignatius bezoekers van de

¹ Malina, B.; The Social World implied in the letters of the Christian Bishop-Martyr (named Ignatius of Antioch); *Society of Biblical Literature Seminar Papers* 1978; Part 14, blz 71-119.

² Stark, R.; Antioch as the Social Situation for Matthew's Gospel, in: Balch, D.L.; *Social History of the Matthean Community, cross-disciplinary approaches*; Fortress Press; Minneapolis 1991, blz.189-210, meent dat het christendom veel acute sociale noden in de stad oploste. "Since Antioch suffered acutely from all of these urban problems, it was in acute need of solutions. No wonder the early Christian missionaries were so warmly received in this city. For what they brought was not simply an urban movement, but a new culture capable of making life in Graeco-Roman cities more tolerable.", blz.205.

³ Malina, B.; The Social World implied in the letters of the Christian Bishop-Martyr (named Ignatius of Antioch); *Society of Biblical Literature Seminar Papers* 1978; Part 14, blz.114-115.

⁴ Malina, B.; The Social World implied in the letters of the Christian Bishop-Martyr (named Ignatius of Antioch); *Society of Biblical Literature Seminar Papers* 1978; Part 14, blz.116.

⁵ Rius-Camps, J.; <<La Verginità di Maria>> nelle lettere di Ignazio di Antiochia, in: Livingstone, E.A.; *Studia Patristica XXI*; Peeters Press; Leuven 1989, blz.32-41.

⁶ Over de mogelijke verhouding tot het schrijven van Trajanus aan Plinius, zie Lightfoot, J.B.; *The Apostolic Fathers, Part II, vol.1: Ignatius and Polycarp*; Hendrickson Publishers; Peabody 1989, blz.7-22.

⁷ "The good emperors, as a rule, were not more friendly to Christianity than the bad. Their uprightness might exclude caprice; their humanity might mitigate extreme rigour. But as straightforward, patriotic, law-loving Roman statesmen, they were invited by the responsibilities of their position to persecute. The Roman religion was essentially political.", aldus Lightfoot's conclusie. (*The Apostolic Fathers, Part II, vol.1: Ignatius and Polycarp*; Hendrickson Publishers; Peabody 1989, blz.17.)

kerken van Magnesia, Efeze en Tralles. Deze drie plaatsen waren binnen een straal van ongeveer vijftig kilometer van Smyrna gelegen. Vanuit Smyrna schreef Ignatius brieven aan de gemeenten van Efeze, Magnesia, Tralles en Rome.¹

Verder naar het Noorden gereisd, kwamen ze aan te Troas, waar Ignatius met de hulp van een dienaar uit Efeze post voor Philadelphia, Smyrna en opziener Polycarpus van laatstgenoemde gemeente gereed maakte.²

Deze brieven zijn mogelijk voor een deel neerslagen van aansporende toespraken gehouden tijdens de lange reis. Eusebius doet deze gedachte aan de hand en stelt dat Ignatius zich reeds martelaar achtte en daarom zijn mondelinge aansporingen om verre te blijven van dwaalleer en zich te houden aan de overlevering van de apostelen ook op schrift wilde stellen.³

2.8.1 Andere brieven

In het verleden zijn ook andere brieven aan Ignatius toegeschreven dan de zeven bovenstaande die door de geschiedschrijver Eusebius worden genoemd. Dat roept vragen op als: Hoe betrouwbaar zijn ze? Wat zeggen ze over de Bijbel? Hierop zal nader worden ingegaan in hoofdstuk 3.

2.8.2 ‘Echte’ brieven betwijfeld (I)

Van de zeven brieven die Eusebius noemt, kent vooral de Polycarpusbrief een periode van verwerping. In 1644 publiceert aartsbisschop Usher in Oxford de oudlatijnse vertaling van de brieven, maar hij betwijfelt de authenticiteit van de brief aan Polycarpus, omdat er ook al een brief aan Smyrna was. Twee jaar later publiceert Isaac Vossius van Amsterdam het gehele Ignatiaanse brieven corpus. De echtheid beperkt hij echter tot zes brieven. De Romeinenbrief verwerpt hij. Ook vindt Vossius enkele dingen in de Polycarpusbrief verdacht, maar legt zich neer bij het getuigenis van de oude kerk die deze brief afzonderlijk van die aan Smyrna noemt.⁴

¹ Eusebius H.E. III.xxxvi.5-9.

² Eusebius H.E. III.xxxvi.10,11.

³ Eusebius H.E. III.xxxvi.4.

⁴ Ign. ad Pol. XIII.1; Hieronym. *de Viris Illustr.* in Ignat. Vgl. Lincoln, W.; *The Genuine Epistles of the Apostolic Fathers, translated and publish'd, with a large preliminary discourse relating to the several treatises here put together; the second edition, corrected*; printed by W.B. for Richard Sare; London/Holbourn 1710, blz.30-41.

Later wordt de echtheid van de Romeinenbrief toch weer verdedigd in Frankrijk. In 1689 brengt Ruinart een Grieks handschrift van de Romeinenbrief op de boekenmarkt. Dat gebeurt te Parijs in zijn *Acta Martyr. Sicera & Select.* Vanaf die tijd wordt vrij algemeen een recensie van zeven brieven aanvaard. In 1710 publiceert bisschop William Lincoln zijn Engelse vertaling van de korte recensie. In deze tweede herziene editie past hij zijn eerste vertaling van de Vossiaanse recensie aan aan de editie van Ruinart, maar meldt telkens waar en hoe deze belangrijk afwijkt van de Vossiaanse en oud-latijnse weergave.¹

Er bestaat ook een recensie in het Syrisch, waarschijnlijk een late, verkorte weergave van de brieven aan Polycarpus, Efeze en Rome.²

2.8.3 'Echte' brieven betwifteld (II)

De vorige eeuw kende een sterke verwerping van het gehele brieven corpus. Hoewel in de jaren Zeventig en Tachtig van de negentiende eeuw Lightfoot en Zahn de verdediging van de authenticiteit van de korte recensie op zich namen, volgden in de decades daarop niets ontziende bestrijdingen.³ In februari 1906 verdedigde H.P. Schim van der Loeff zijn academisch proefschrift aan de Rijksuniversiteit van Leiden in Nederland. Het betrof een

¹ Lincoln, W.; *The Genuine Epistles of the Apostolic Fathers, translated and publish'd, with a large preliminary discourse relating to the several treatises here put together; the second edition, corrected*; printed by W.B. for Richard Sare; London/Holbourn 1710.

² Deze zijn opgenomen in Lipsius, R.A.; *Ueber das Verhältniss des Textes der drei syrischen Briefe des Ignatios zu den übrigen Recensionen der Ignatianischen Literatur*; Abhandlungen für die Kunde des Morgenlandes; Deutschen Morgenländischen Gesellschaft; Leipzig 1859.

³ D. Völter; (*Die Ignatianische Briefe*; Heckenhauer; Tübingen 1892 en *Polykarp und Ignatius*; Brill; Leiden 1910); meende dat Ignatius alleen de Romeinenbrief had geschreven. De andere zes brieven schreef de Duitser toe aan Peregrinus Proteus. Vgl. Zuiddam, B.A.; *Afflictum et Confessus*, Hoofdstuk 6: Lucianus van Samosata; ongepubliceerde verhandeling R.U. Utrecht/ U.O.V.S., blz.24-27.

De brief van Polycarpus aan de Philippenzen zou ook een vervalsing zijn die de echtheid van al de zeven Ignatiusbrieven moest ondersteunen.

H. DelaFosse (*Lettres d'Ignace d'Antioche*, in: *Les textes du Christianisme*; Vol.II; Rieder; Paris 1927) stelde dat het grootste deel van de brieven opgetekend was door de marcionietische voorganger Theophorus, waarschijnlijk ergens tussen 160 en 180. Nog voor de derde eeuw goed en wel begonnen was zouden ze dan bewerkt zijn door een catholiek christen, die de werken van Ignatius kende en gebruikte. In *Adv. Haer. V.xxviii.4* schrijft deze namelijk: "*Quemadmodum quidam de nostris dixit, propter martyrium in deum adiudicatus ad bestias, quoniam Frumentum sum Christi et per dentes bestiarum molor ut mundus panis inveniar.*"

Dit lijkt nogal sprekend op dit wat we in *Ign.ad Rom. IV.1* aantreffen. De Ignatius die wij kennen, zou samengesteld zijn uit het werk van Theophorus en de gegevens rond een zekere Ignatius, een orthodox christen die de martelaarsdood te Philippi stierf.

Het werk van DelaFosse past goed in de tijd waarin de bronnensplitsing opgang maakte. Vgl. Corwin, V.; *St. Ignatius and Christianity in Antioch* (Yale Publications in Religion, 1, editor: David Horne); Yale University Press; New Haven 1960, blz.7,8.

onderzoek naar de herkomst en strekking van de zeven brieven van Ignatius in de korte recensie. De centrale gedachte van het proefschrift was dat alle brieven uitgedacht waren door een Christelijke romanschrijver. Dat zou dan waarschijnlijk zijn gebeurd in Rome tussen 165 en 175 na Christus. “Onze schrijver had een held nodig, van wien men niet meer wist dan dat hij een martelaar uit den voortijd was; alle verdere bijzonderheden die aangaande hem bekend waren, zouden slechts een beletsel zijn om hem de rol te laten spelen welke de auteur hem toedacht.”¹

Een vergelijkbare gedachte is aan het einde van de jaren Zeventig geponereerd door Robert Joly, professor aan de universiteit van Brussel. Volgens hem passen de brieven van Ignatius historisch niet in het tijdperk waaraan ze worden toegeschreven.² Zijn datering stemt ongeveer overeen met die van Schim van der Loef.³ Als mogelijke vervalser draagt Joly de naam van Marcion van Smyrna aan, maar geeft toe dat dit niet meer dan een hypothese is.⁴ Een andere Franstalige die vraagtekens heeft geplaatst bij het gehele brieven corpus is C. Munier.⁵

2.8.4 ‘Echte’ brieven betwijfeld (III)

Anderen kiezen voor een beperkte selectie uit de zeven brieven. Aan het eind van de jaren Zestig zette R. Weijnen deze discussie uit de Negentiende Eeuw weer in gang.⁶ Hij ziet de erkende zeven brieven als een afkorting van de langere Middeleeuwse recensie. Daarom ziet Weijnen zich genoodzaakt om het getuigenis van Eusebius in dit verband maar weg te

¹ Schim van der Loef, H.P.; *Onderzoek naar de Herkomst en de Strekking der Zeven Brieven van Ignatius in de Korte Recensie*, academisch proefschrift ter verkrijging van den graad van doctor in de Godgeleerdheid aan de Rijksuniversiteit te Leiden; A.W. Sijthoff; Leiden 1906, blz.206.

² Joly, R.; *Le Dossier d'Ignace d'Antioche*; Université libre de Bruxelles, Faculté de Philosophie et Lettres LXIX; Éditions de l'Université Bruxelles; Brussel 1979, blz.105ff.

³ Joly stelt als datum ante quem het jaar 170 A.D. Vgl. Joly, R.; *Le Dossier d'Ignace d'Antioche*; Université libre de Bruxelles, Faculté de Philosophie et Lettres LXIX; Éditions de l'Université Bruxelles; Brussel 1979, blz.113-120.

⁴ “Je ne pense pas que l'identité soit impossible, mais je ne pense pas non plus qu'elle puisse être prouvée. Qu'elle reste donc une pure hypothèse au carré. En histoire, on ne gagne rien à vouloir tout savoir.”, Joly, R.; *Le Dossier d'Ignace d'Antioche*; Université libre de Bruxelles, Faculté de Philosophie et Lettres LXIX; Éditions de l'Université Bruxelles; Brussel 1979, blz.120.

⁵ Munier, C.; ‘À-propos d'Ignace d'Antioche’, in: *Revue de Sciences Religieuses* 1980; Part.54, blz.55-73; en: ‘À-propos d'Ignace d'Antioche’, observations sur la liste épiscopale d'Antioche, in: *Revue de Sciences Religieuses* 1981; Part 55, blz.126-131.

⁶ Weijnen, R.; *Les Lettres d'Ignace d'Antioche*; Brill; Leiden 1969.

verklaren, door meteen maar dit deel van de *Historia Ecclesiastica* van genoemde als een vervalsing van rond 360 A.D. te duiden.

De Spanjaard Rius-Camps veronderstelde een literaire afhankelijkheid van de Didascalia en hield zo nog vier min of meer echte brieven over. Alleen de brieven die vanuit Smyrna werden geschreven, zouden “echte” zijn.¹ Min of meer oorspronkelijk is slechts de Romeinenbrief, de andere drie, aan de Efeziërs, Tralliërs en Magnesiërs, zitten vol toevoegingen.² De oorspronkelijke versie van de brieven zouden geschreven zijn tussen het jaar 80 en 100 AD.³ Eén van de kenmerken van de vervalser is volgens Rius-Camps de gedachte aan een stedelijk monarchaal episcopaat, dat wil zeggen: een superbisschop die de gemeente van een grote stad onder zich heeft.⁴

Soms lijkt de gedachtengang van hen die de authenticiteit van de brieven verwerpen, wel wat speculatief. Het is altijd gevaarlijk om een vooropgezet standpunt te hebben over wat twee duizend jaar geleden wel of niet kon gebeuren.⁵

Hoofddargument voor de verwerpers is de drievoudige kerkelijke hiërarchie die zich aandoeft in de overgeleverde brieven. Die zou dan op vervalsing of latere bewerking duiden.

¹ Rius-Camps, J.; *The Four Authentic Letters of Ignatius, the Martyr*; Pontificium Institutum Orientalum Studiorum; Roma 1980. Zie verder: Brent, A.; *The Relations Between Ignatius and the Didascalia*; *Second Century* 1991; Part 8, blz.129-156.

² Rius-Camps, J.; *The Four Authentic Letters of Ignatius, the Martyr*; Pontificium Institutum Orientalum Studiorum; Roma 1980, blz.147: “The clauses newly created by the forger are: (1) Eph. 20: to interrupt the anti-Docetic exposition (Eph. + Sm.) of the original letter to the Ephesians; (2) Mg. 13: to interrupt the anti-Judaizing exposition (Mg.+Phld.) of the original letter to the Magnesians; (3) Phld.inscr.b.-1: to provide a heading for the freshly created letter to the Philadelphians; (4) Phld. 10-11; Sm. 12 and Pol.7,2 and 8,1: to finish the three new letters composed by the interpolator.”

³ Rius-Camps, J.; *The Four Authentic Letters of Ignatius, the Martyr*; Pontificium Institutum Orientalum Studiorum; Roma 1980, blz.146.

⁴ Rius-Camps, J.; *The Four Authentic Letters of Ignatius, the Martyr*; Pontificium Institutum Orientalum Studiorum; Roma 1980, blz.130.

⁵ Wanneer er toegevoegd is en wanneer eigenlijk beter de hele brief als onecht kan worden verworpen, raakt een zaak van persoonlijke willekeur. De eindresultaten hangen nauw samen met de theorie van de betrokken wetenschapper. In een andere puzzel kunnen ze ook passen, maar dan liggen ze op een andere plaats. Een voorbeeld hiervan zijn mogelijke verklaringen van “technische” Christelijke termen als “Christendom”, “katholiek” en “homilie”. Waren ze er in de tweede eeuw al? Zijn ze later toegevoegd? Of moet de hele brief verworpen worden als een latere vervalsing, omdat we er zulke woorden in aantreffen? Alledrie zijn het mogelijkheden, die afhankelijk van de theorie legitiem zijn. Het probleem in de hele discussie is echter dat er altijd het gevaar gebleken is om een achttien eeuwen later uitgedachte hypothese te verabsoluteren terwijl er mogelijk meerdere theorieën denkbaar zijn die elk op eigen wijze het scenario min of meer plausibel verklaren. W. Schoedel zegt bijvoorbeeld relativerend: “Finally, it is not especially remarkable that letters written within so short a time should not always follow as consistently as we may like or that they should contain passages from different contexts that fall easily together.” Vgl. Schoedel, W.R.; *Ignatius of Antioch, A Commentary on the Letters of Ignatius of Antioch*; Fortress Press; Philadelphia 1985, blz.6.

We zullen op deze vragen nog nader ingaan in het volgende hoofdstuk. Voor het moment is het voldoende om te melden dat er een historisch bevredigende verklaring gegeven kan worden, die misschien niet de aannemelijkste is, maar technisch wel mogelijk. In een dergelijk geval past bescheidenheid. Het is overschatting van het wetenschappelijk beoordelingsvermogen, om achteraf te besluiten wat 1800 jaar geleden wel en niet kon gebeuren. Binnen het kader van dit onderzoek naar het Schriftgezag is het daarom een verantwoord uitgangspunt om met de zeven minder betwiste brieven te werken, terwijl van de overige brieven indirect betrokken worden.¹

2.9 Ignatius en Paulus

Ignatius heeft, gezien zijn vergelijkbare gang naar Rome, begrijpelijke achting voor de apostel Paulus.² Hij verwijst expliciet naar de apostel in zijn schrijven aan de Romeinen en de Efeziërs.³ Voor hen die menen aan Paulus het auteurschap van de Efezebrief te moeten ontzeggen, is die laatste verwijzing een probleem.⁴ Zijn taalgebruik is hier en daar zelfs van identificerende aard,⁵ maar hij stelt zichzelf niet op hetzelfde gezagsniveau als dat van de apostel.⁶

Ignatius deelt zijn belangstelling voor Paulus met Clemens van Rome en Polycarpus van Smyrna.⁷ Paulus is voor hen een gezaghebbende verwijzingsbron.⁸

Natuurlijk komen niet alle thema's uit Paulus' brieven bij Ignatius aan de orde.¹

¹ Vgl. Kirsopp Lake, *The Apostolic Fathers*, vol.1, in: Loeb Classical Library; William Heinemann; London 1977, blz.167-171 en Altaner, B., Stüber, A.; *Patrologie, Leben, Schriften und Lehre der Kirchenväter*, 8., durchgesehene und erweiterte Auflage; Herder; Freiburg 1978, blz.48.

² Vgl. Lindemann, A.; Paul in the writings of the apostolic fathers; in: Babcock, W.S. ed.; *Paul and the Legacies of Paul*; Southern Methodist University Press; Dallas 1990, blz.36-41.

³ Ign. ad Eph. XII.2; ad Rom. IV.3. Onderzoekers hebben in de brieven van Ignatius maar liefst 198 verwijzingen naar het schrijven van de apostel gesignaleerd, waarvan er negentien weinig omstreden zijn. Hendricks, W.L.; *Imagination and Creativity as Integral to Hermeneutics*, in: Patterson, B.E.; *Science, Faith and Revelation, an Approach to Christian Philosophy*; Broadman Press; Nashville 1979, blz.277-282.

⁴ Ook de uitdrukking ἐν πάσῃ ἐπιστολῇ in Ign. ad Eph.XII.2 zou onecht zijn.

Lindemann, A; Paulus im 2. Jahrhundert; in: Sevrin, J.-M.; *The New Testament in Early Christianity, La réception des écrits néotestamentaires dans le christianisme primitif*; Leuven University Press; Leuven 1989, blz.44,45, heeft hiervoor een oplossing: "Die Formulierung in Eph 12,2 ist eine keineswegs ungeschickte Anspielung auf die Tatsache, daß zwischen Ephesus und Paulus eine besonders enge, eben auch brieflich dokumentierte Beziehung stand."

⁵ Ign. ad Rom. IX.2; ad Eph. XXI.2; ad Magn. XIV; ad Tral. XIII.1.

⁶ Ign. ad Eph. III.1; ad Tral. III.3; ad Rom. IV.3.

⁷ I Clem. V.5-7, XLVII.1-4; Pol. ad Phil.III.2, IX.1, XI.2-3.

⁸ De Boer, M.C.; Comment: Which Paul?; in: Babcock, W.S.; *Paul and the Legacies of Paul*; Southern Methodist University Press; Dallas 1990, blz.48.

Ook is er wel gesteld dat de apostel lijden omwille van Christus anders zou benaderen dan de kerkvader.² Binnen hun verscheiden situaties bestaat er echter wezenlijke overeenkomst in benadering.³ Het gaat echter te ver om te stellen dat Ignatius eigenlijk meer bij de gnostiek dan bij Paulus thuishoort. Omdat Ignatius niet expliciet zegt dat alle heil en redding uiteindelijk uit het geloof in Christus is, en gelooft dat zijn lijden een hem helpt op het pad der zaligheid, zou de arme kerkleider de plank helemaal misslaan.⁴ Deze opvatting rust op een speculatieve reconstructie van Paulus en Ignatius. Vanuit een bijzonder enge opvatting van de Lutherse rechtvaardigingsleer, is met name door Duitse nieuwtestamentici aan Paulus het auteurschap ontzegd van de meeste van de brieven vanaf de tweede eeuw algemeen aan de apostel zijn toegeschreven. Dit geeft in ieder geval blijk van een onhistorisch verstaan van de geschriften van de apostel Paulus. Enige poging om van daaruit conclusies te trekken over het “onpaulinische” gedrag van kerkvaders in de tweede eeuw, heeft bij voorbaat een speculatief karakter. Ook doet de opvatting dat Ignatius meer gnostisch dan Paulinisch zou zijn, geen

¹ Lindemann, A; Paulus im 2. Jahrhundert; in: Sevrin, J.- M.; *The New Testament in Early Christianity, La réception des écrits néotestamentaires dans le christianisme primitif*, Leuven University Press; Leuven 1989, blz.47: “Bei Ignatius fehlt das paulinischen Gesetzesverständnis; es fehlt - in diesem Zusammenhang- auch die Begrifflichkeit der paulinischen Rechtfertigungslehre. Das ist aber kein Beleg für eine unzureichende Paulusrezeption. Es ist eher ein Indiz dafür, daß in der Situation der Ignatianen diese Thematik nicht aktuell (bzw. nicht umstritten) war.”

² Paulsen, H.; *Studien zur Theologie des Ignatius von Anthiochien*; Forschungen zur Kirchen- und Dogmengeschichte, Band 29; Vandenhoeck & Ruprecht; Göttingen 1978, blz.184, 185: “Bei Paulus geht es vor allem um das Leiden des Apostels, der die Wundmale Christi an seinem Leibe trägt und für den solch christologisches Leiden konstitutiv zu seiner Verkündigung gehört. Bei Ignatius ist es demgegenüber der Bischof, der dem Martyrium entgegenght. Weit weniger ist deshalb sein Leiden Kennzeichen eschatologischer Zeit als vielmehr Abschluß irdischer Zeit mit dem Ziel, das Heil zu erlangen. Während Paulus in den $\pi\alpha\theta\acute{\eta}\mu\alpha\tau\alpha$ τοῦ Χριστοῦ eschatologische Merkmal und christologische Bestimmung zusammensieht, bedeutet für Ignatius das Martyrium den Sonderfall, der für die Gemeinde nicht zur Regel wird und so der eschatologischen Komponente im paulinischen Sinn entbehrt.”

³ Meinhold, P.; *Studien zu Ignatius von Antiochien*; Veröffentlichungen des Instituts für europäische Geschichte Mainz, Band 97, Abteilung für abendländische Religionsgeschichte; Franz Steiner Verlag; Wiesbaden 1979, blz.11: “Das Martyrium ist imitatio Christi. Wie Paulus so kennt auch Ignatius die ..inneren Nachbildung des Geschickes Christi.”

⁴ Rathke, H.; *Ignatius von Antiochien und die Paulusbrieve*; Texte und Untersuchungen zur Geschichte der altchristlichen Literatur, Band 99; Akademie Verlag; Berlin 1967, blz.98,99: “Ignatius geht nun aber in der Benutzung von außerbiblichen Vorstellungen und Denkformen und in der Angleichung an sie wesentlich weiter, so daß man immer wieder den Eindruck gewinnen konnte, die ignatianische Theologie sei im Zentrum von der biblischen und speziell paulinischen Verkündigung abgewichen. Das sit auch damit nicht widerlegt, daß in den Ignatiusbriefen immer wieder zu Christus hingeführt wird und christologische Bekenntnisse eingefügt sind. Auch eine christozentrische Theologie wird unbiblich, wenn Christus von einem gnostischen Mythos oder von einem philosophischen Prinzip her gedeutet und verstanden wird. Ansätze zu solcher Betrachtungsweise hat Ignatius gegeben, und er ist immer wieder in diesem Sinne verstanden und ausgelegt worden.”

recht aan de inhoud van diens brieven. Het raamwerk van de kerkleider is niet gnostisch. Dat blijkt uit de wijze waarop hij aankijkt tegen geschiedenis, theologie en wereld.¹ Bovendien, wie de brieven van Ignatius leest, ontmoet daar geen man die vastklauwend aan een filosofisch principe of een gnostische mythe de marteldood tegemoet gaat.²

2.10 Ignatius en Johannes

Behalve de apostel Paulus, zou ook Johannes een belangrijke invloed op Ignatius hebben uitgeoefend.³ Hoewel Ignatius minder dikwijls naar deze apostel verwijst dan naar Paulus, is wel verondersteld dat Ignatius leerling was van Johannes in Klein-Azië.⁴ Historisch getuigenis hieromtrent ontbreekt echter. Een belangrijke zaak die wordt herleid tot de apostel Johannes is Ignatius waardering van het heilig Avondmaal.⁵ Ook is wel gezegd dat er allerlei verbindingen tussen zijn Avondmaalsopvatting en de Gnostiek zouden zijn, maar deze negeren voor de hand liggende herleidingen tot Nieuwtestamentisch gedachtengoed.⁶

¹ “Wie immer man auch das Verhältnis von Ignatius zur Gnosis im einzelnen sehen mag, so bezeugen doch die in der Auseinandersetzung mit den judaistischen Strömungen entwickelten geschichtstheologischen Gedanken und das für die Begründung der Unterordnung unter den monarchischen Episkopat verwandte retouchierte Bild von der christlichen Vergangenheit, das im wesentlichen nur die Wirksamkeit der Apostel sieht, die Stärke seiner geschichtstheologischen Anschauungen im ganzen wodurch er sich grundlegend von der Gnosis trotz der Herübernahme einzelner ihrer Ideen und des Redens mit ihren Worten unterscheidet.”, aldus P. Meinhold; Die geschichtstheologischen Konzeptionen des Ignatius von Antiochien, in: Grandfield, P. & Jungmann, J.A.; *KYRIAKON, Festschrift Johannes Quasten, Volume I*; Verlag Aschendorff; Münster Westf. 1970, blz.191.

² Vgl. Ign. ad Rom. IV.1-3.

³ Goltz; E. Freiherrn von der; *Ignatius von Antiochien als Christ und Theologe, eine dogmengeschichtliche Untersuchung*; J.C. Hinrich'sche Buchhandlung; Leipzig 1894, blz.174: “Es kann kein Zweifel sein, dass die Person des Apostels Johannes auch für diesen von massgebendem Einfluss gewesen ist und ihm seine christocentrische, mystische Geistesart und wertvolle urchristliche Gedanken vererbt hat.” En: “Ign. Steht stärker unter dem johanneischen als dem paulinischen Einfluss”. Dat dit laatste moeilijk bewezen kan worden, moet Von der Goltz zelf ook eigenlijk toegeven, blz.175: “Aber schon bei ihm ist nicht mehr überall die Unterscheidung beider Elemente klar aufrecht zu erhalten.”

⁴ Goltz; E. Freiherrn von der; *Ignatius von Antiochien als Christ und Theologe, eine dogmengeschichtliche Untersuchung*; J.C. Hinrich'sche Buchhandlung; Leipzig 1894, blz.174: “Ich glaube, es giebt hier nur eine Lösung durch die Annahme, dass Ign. Schon früher in Kleinasien war, sei es als Schüler des Apostels, sei es als Glied einer durch Johannes beeinflussten Gemeinde.”

⁵ Ignatius verbindt echter de bediening van het sacrament aan het ambt van bisschop.

⁶ “Aus der christlichen Tradition übernimmt Ign die Gleichsetzung der eucharistischen Gaben mit Fleisch und Blut Christi, einige christologische Bekenntnissätze und die Anschauung von der soteriologische Bedeutung der Eucharistie. Dieses material spitzt er auf sein Anliegen hin zu und kombiniert es mit dem Gedanken von der Einheit der Kirche, der höchstwahrscheinlich eine Abwandlung einer gnostischen Spekulation ist. Eine Kombination christlicher Überzeugungen mit einer leicht veränderten gnostischen Anschauung dient Ign zur Abwehr ihm fremd erscheinender Lehren.”, aldus Wehr, L.; *Arznei der Unsterblichkeit, die Eucharistie bei Ignatius von Antiochien und*

2.11 Oorkonden

We treffen bij de opziener uit Antiochië enkele leerstellige accenten aan die vermelding verdienen. Achtereenvolgens worden oorkonden, docetisme, anti-semitisme en episcopalisme behandeld. Laten we beginnen met het meest omstreden punt. Dit is van belang in verband met de visie van Ignatius op het Schriftgezag, en met name de status van Nieuwtestamentische geschriften in hun verhouding tot het Oude Testament. Volgens veel wetenschappers zou Ignatius het Evangelie uitspelen tegen het Oude Testament. Ze komen tot die conclusie op grond van een passage uit de brief van Ignatius aan de Philadelphiërs (8.2). Deze “broederliefhebbers” wordt de volgende pericoop voorgeschoteld:

παρακαλῶ δὲ ὑμᾶς μηδὲν κατ’ ἐριθείαν πράσσειν, ἀλλὰ κατὰ Χριστομαθίαν· ἐπεὶ ἤκουσά τινων λεγόντην, ὅτι ἐὰν μὴ ἐν τοῖς ἀρχαίοις εὐρω ἐν τῷ εὐαγγελίῳ οὐ πιστεύω· καὶ λέγοντός μου αὐτοῖς ὅτι γέγραπται, ἀπεκρίθησάν μοι ὅτι πρόκειται· ἐμοὶ δὲ ἀρχεῖά ἐστιν Ἰσοῦς Χριστός, τὰ ἄθικτα ἀρχεῖα ὁ σταυρὸς αὐτοῦ καὶ ὁ θάνατος καὶ ἡ ἀνάστασις αὐτοῦ καὶ ἡ πίστις ἡ δι’ αὐτοῦ, ἐν οἷς θέλω ἐν τῇ προσευχῇ ὑμῶν δικαιοχῆναι.

2.11.1 Twee Mogelijkheden

Het probleem centreert zich rond het zinsdeel ἐὰν μὴ ἐν τοῖς ἀρχαίοις εὐρω ἐν τῷ εὐαγγελίῳ οὐ πιστεύω.¹ Dat leent zich voor twee vertalingen die beiden even goed mogelijk lijken.

im Joahnnesevangelium; Neutestamentliche Abhandlungen, neue Folge, Band 18; Aschendorff; Münster 1987, blz.373. Ignatius wordt voorgesteld als een echte twintigste eeuwse bronnesplitser die overal stukjes traditie vandaan haalt. Wat noch meer verwondert is het feit dat twee duizend jaar later, een Duitse geleerde precies weet te vertellen waar de stukjes vandaan zijn gekomen, althans: “höchstwahrscheinlich”. Aangezien het uit de brieven niet hard te maken is dat Ignatius werkt met een gnostisch raamwerk, is voorzichtigheid gepast bij het signaleren van gnostische opvattingen. Dat geldt vooral als ze gemakkelijk aan een andere voor de hand liggende “traditie” kunnen worden toegeschreven. De grondslag van de eenheidsgedachte van de Kerk rond het Avondmaal komt namelijk rechtstreeks van de apostel Paulus!: ὅτι εἰς ἄρτος, ἐν σώμα, οἱ πολλοὶ ἐσμεν· οἱ γὰρ πάντες ἐκ τοῦ ἑνὸς ἄρτου μετέχομεν. (1 Cor.10:17)

¹ De eerste hand van het Griekse manuscript G heeft de weergave: ἐν τοῖς ἀρχαίοις (“bij de ouden”, vgl. Matth. 5:21ff.: Ἐκούσατε ὅτι ἐρρέθη τοῖς ἀρχαίοις). Tekstkritisch is het buitengewoon onwaarschijnlijk dat deze lezing correct is. Daarvoor moeten zonder tekstgetuigenis het ἀρχεῖα in regels negen en tien veranderd worden in ἀρχαῖα.

Aannemelijker is de opvatting dat het hier om een kopieerfout zou gaan. Een dergelijke schrijffout was bij ἀρχεῖα gemakkelijk gemaakt, omdat er maar een kleine leesfout bij de dicteerder of

“Als ik het niet in de archieven, in het Evangelie, vind, geloof ik het niet.”(A)

Of: “Als ik het niet in de archieven vind, geloof ik niet in het evangelie.”(B)

2.11.2 Oorkonden = Oude Testament?

Bijna unaniem wordt in onze eeuw de laatste vertaling aangehangen.¹

De archieven worden uitgelegd als verwijzing naar het Oude Testament. “Et voila!”: Ignatius zegt dat het niet uitmaakt wat het Oude Testament wel of niet beweert, hij trekt zich alleen iets aan van Christus! In een tijd waarin Oudtestamentici niet meer geloven dat de profeten werkelijk over Christus spraken, maar dat er sprake is van goedbedoelde Christologische inlegkunde achteraf, komt een dergelijke uitspraak van een vroege kerkvader als geroepen. Fijn dat we ons twintigste eeuwse theologisch existentialisme nu kunnen herleiden tot Ignatius.²

2.11.3 Ignatius en Profeten

Deze opvatting doet echter geen recht aan de wijze waarop Ignatius het Oude Testament en de profeten in het bijzonder benadert. De houding van de kerkvader is helemaal in lijn met die van het Nieuwe Testament. Zowel verschillende Nieuwtestamentische geschriften, als diverse passages bij Ignatius zelf, stellen dat de Oudtestamentische profeten over Christus spraken en

verschrijving door de kopieerder hoeft plaats te vinden. Vgl. Schoedel, W.; *Ignatius and the Archives*; *Harvard Theological Review* 1978; Part 71, blz.98.

Indien de eenmalige voorkomst van ἄρχεῖα geen overschrijffout is, kan het zinvol functioneren als alternatieve verwijzing naar de Schriften of de profeten van oudsher.

¹ Vgl. Harnack, A von; *Geschichte der Altchristlichen Literatur bis Eusebius, 2. erweiterte Auflage, Teil I: Die Überlieferung und der Bestand, 2. Halbband*; J.C.Hinrichs Verlag; Leipzig 1958, blz.393. Bij Harnack en zijn volgelingen wordt het Oude Testament onnodig uitgespeeld tegen de Openbaring in Christus. De vele positieve verwijzingen van Ignatius naar de Oudtestamentische profeten en Christus geven juist aan dat er voor de kerkvader geen discrepantie was.

Corwin, V.; *St. Ignatius and Christianity in Antioch*; Yale University Press; New Haven 1960, blz.58-60.

Hofmann, D.; *The Authority of Scripture and Apostolic Doctrine in Ignatius of Antioch*; *Journal of the Evangelical Theological Society* 1985; Part 28, blz.74-77.

Schoedel, W.; *Ignatius and the Archives*; *Harvard Theological Review* 1978; Part 71, blz.79-106.

Trevett, C.; *Apocalypse, Ignatius, Montanism: seeking the seeds*; *Vigiliae Christianae* 1989; Vol.43, part 4, blz.323-325.

² Pas in de negentiende en twintigste eeuw zou het populair worden om een tegenstelling te maken tussen het “evangelie” en los te maken van een normatieve schriftelijke neerslag. Er zijn geen aanwijzingen dat de vroege kerk dit heeft gedaan. Bij Ignatius’ tijdgenoten Irenaeus en Clemens zal het tegendeel blijken. Op grond van een onwaarschijnlijke taalkundige interpretatie en onhistorische reconstructie menen wetenschappers als Schoedel blij te mogen constateren: “When Ignatius opposed the gospel to the archives (Scripture), he took what appears to be a potentially important theological step.” (*Ignatius and the Archives*; *Harvard Theological Review* 1978; Part 71, blz.106.)

door Hem gered zijn. Direct na de gewraakte passage kan Ignatius zonder te verblijken of te blozen stellen dat de geliefde profeten met het oog op Christus verkondigden: οἱ γὰρ ἀγαπητοὶ προφῆται κατήγγειλαν εἰς αὐτόν.¹

Bijzonder vreemd, dat er bij die profeten dan plotseling alle bewijsmateriaal over zou ontbreken. Merkwaardig dat Ignatius dit zomaar kan stellen, en met een mond vol tanden staat als even te voren juist datzelfde in twijfel getrokken wordt.²

De tekstuele context leent zich dus niet zo goed voor de vertaling die algemeen wordt voorgestaan.

Ἄρχεῖα kan slechts naar het Oude Testament verwijzen indien de omstreden zinsnede wordt geïsoleerd van zijn context en de rest van het brieven corpus van Ignatius. De pericoop VIII.2 maakt duidelijk dat de τινῶν niet noodzakelijk tegenstanders, mensen uit de gemeente waren, die juist wel in het evangelie geloofden.³

¹ Ign. ad Phil.IX.2.

² Klevinghaus, J.; *Die theologische Stellung der Apostolische Väter zur alttestamentlichen Offenbarung*; Bertelsmann Verlag; Gütersloh 1948, blz.99: "Aber auch die von Bauer gebotene Übersetzung: "als Bestandteil nur des Evangeliums glaube ich es nicht" befriedigt nicht. Bauer umschreibt: "Wenn ich es nicht (auch) in den Urkunden finde, glaube ich es nicht, wenn ich es im Evangelium finde." Die Übersetzung wird dem lehrmäßigen Charakter des Streitigen gerecht. Nach ihr würden die Häretiker in bezug auf die Lehre in allen Punkten Übereinstimmung fordern zwischen AT und "Evangelium", wobei das letztere dem AT deutlich untergeordnet wäre: "Selbst wenn etwas zugeständenermaßen im Evangelium steht, glaube ich es nicht, wenn ich es nicht auch im AT finde." Diese Unterordnung des Evangeliums aber ist bei der betonten Behauptung des christlichen Charakters ihrer Lehre im Munde der Irrlehrer wiederum undenkbar. Die Übersetzung Bauers verkennt aber auch den Gegenstand und den Ernst der Auseinandersetzung. Die Ign entgegengehaltene Bedingung ist ja nicht eine allgemeine dogmatische Prinzipienlehre. Es ist hier nicht allgemein von den Stücken der Lehre gesagt, sie müßten sich im AT wiederfinden lassen, es müsse in Bezug auf sie Übereinstimmung festgestellt sein zwischen Evangelium und AT, damit sie gültig seien. Es handelt sich in dem Streit auch nicht um irgendwelche peripheren Punkte der Lehre, sondern um den Mittelpunkt, um das wahre Christusbekenntnis. Hier stehen sich die Dinge viel radikaler gegenüber. Die Stücke: das Kommen des Christus im Fleisch, sein wahres Leiden, die Auferstehung seines Fleisches werden von den Gegnern des Ign nicht etwa abgelehnt, weil sie sich, obschon im Evangelium vorhanden, nicht auch im AT fänden, sondern einfach, weil sie sich in den vorgelegten Urkunden nicht finden. Diese heiligen Urkunden sind für sie das Evangelium. "Was nicht darin steht," so würden sie sagen, "ist nicht Evangelium, kann nicht mit recht den Anspruch erheben, Evangelium zu sein." Wir folgen darum der Vermutung Schliers: "ἀρχεῖα oder ἀρχαῖα sind Offenbarungsbücher, auf die sich einige Leute in der Gemeinde berufen." Das stimmt auch überein mit unserer Deutung von Mgn 8,1 und Phld 6,1."

³ Klevinghaus, J.; *Die theologische Stellung der Apostolische Väter zur alttestamentlichen Offenbarung*; Bertelsmann Verlag; Gütersloh 1948, blz.98,99: "Unter den ἀρχεῖα, auf die sich die Irrlehrer berufen, kann nach dem zu Phld 6,1 Gesagten nicht das AT verstanden sein. Das verbietet aber auch der Satz selber. Wäre das AT gemeint, so bliebe für die zweite Hälfte des Satzes die doppelte Möglichkeit: "Entweder wäre zu übersetzen: "...so glaube ich nicht an das Evangelium," oder: "im Evangelium, d.h. als Bestandteil nur des Evangeliums glaube ich es nicht." Gegen die erste Übersetzung ist geltend zu machen, daß es sich nach ihr in der ganzen Auseinandersetzung nicht nur um ein Lehrstück, sondern um den Glauben an das Evangelium überhaupt gehandelt hätte. Zwar

2.11.4 Algemeen Grieks

Nog interessanter is onze hypothese dat het koine-Grieks zich ook niet leent voor interpretatie B. Er is goede aanleiding om op taalkundige gronden in verzet te komen tegen die vertaling. Het is zeer twijfelachtig of een Griek in het begin van onze jaartelling ἐν τῷ εὐαγγελίῳ οὐ πιστεύω zou vertalen met “geloof ik niet in het Evangelie”. Waarom? De hantering van het voorzetsel ἐν geschiedt op een wijze die eigen is aan moderne Europese talen. Het koine-Grieks gebruikt ἐν niet op die wijze.

Ἐν wordt slechts verbonden aan het zelfstandige naamwoord πίστις, of gepersonificeerde vorm daarvan, zoals in Gal.3:27: διὰ τῆς πίστεως ἐν Χριστῷ Ἰσοῦ en Ef.1:1: πιστοῖς ἐν Χριστῷ Ἰσοῦ.¹

Bij het werkwoord “geloven” hanteert het koine-Grieks echter andere voorzetsels: met name εἰς en ἐπί, of het voorzetsel wordt weggelaten en alleen de dativus van het object van geloven vermeld.

De enige patristicus die oog had voor het ongriekse karakter van vertaling B, was Th. Zahn van Erlangen.² Toch kreeg hij zelfs van ondersteuners van zijn eindconclusie over deze Ignatiuspassage het verwijt: “Doch ist das vorgebrachte Argument (Seltenheit des Ausdrucks ἐν τῷ εὐαγγελίῳ πιστεύειν) angesichts Mr 1,15 nicht durchschlagend.”³

Dit verwijt is onterecht. De schuld van deze “Seltenheit” is gelegen in zwak Grieks taalgebruik. Waar het aanwezig is, kan het goed worden verklaard vanuit de achtergrond van de schrijver of vertaler. Dat zullen we nu aantonen.

2.11.5 Hebraïsme

versucht Ign in allen Briefen nachzuweisen, daß seine Gegner tatsächlich an das Evangelium nicht glauben, daß sie keine wahren Christen sind, aber diese selbst nehmen für sich sehr wohl den Christennamen in Anspruch, erscheinen sogar in der Gemeinde stellenweise als besonders gute Christen. Der Satz: "so glaube ich nicht an das Evangelium" ist demnach in ihren Munde unmöglich.”

¹ Vgl. Blass, F. & Debrunner, A. & Rehkopf, F.; *Grammatik des neutestamentlichen Griechisch*, 17. Auflage; Vandenhoeck & Ruprecht; Göttingen 1990, par. 206.1-4, blz 168; Bauer, W. & Aland K.&B.; *Wörterbuch zum Neuen Testament*, 6., völlig neu bearbeitete Auflage; De Gruyter; Berlin 1988, blz.1329-1337.

² Zijn studie over Ignatius was niet in Zuid-Afrika beschikbaar.

³ Klevinghaus, J.; *Die theologische Stellung der Apostolische Väter zur alttestamentlichen Offenbarung*; Bertelsmann Verlag; Gütersloh 1948, blz.99.

Er is een drietal teksten in de Bijbel die lijken te zeggen dat de uitdrukking ἐν τῷ εὐαγγελίῳ πιστεύειν aanvaardbaar koine-Grieks is.

De eerste tekst is het alreeds genoemde Marcus 1:15: μετανοεῖτε, καὶ πιστεύετε ἐν τῷ εὐαγγελίῳ.

Daarnaast treffen we in de Septuaginta twee teksten aan die het werkwoord¹ geloven, verbinden aan het voorzetsel ἐν. Beide zijn te vinden in de Psalmen:

ὅτι οὐκ ἐπίστευσαν ἐν τῷ Θεῷ, Ps.77:22 LXX, (78:22 in Hebr.);

Καὶ ἐπίστευσαν ἐν τοῖς λόγοις αὐτοῦ, Ps.105:12 LXX, (106:12 in Hebr.).

In beide gevallen heeft het gebruik van ἐν geen Griekse oorsprong. Er ligt een verhebbreuwssing aan ten grondslag. In het vertaalproces werd het Hebreeuwse voorzetsel ב("be"), dat hier "in" betekent, letterlijk overgezet in het Griekse ἐν.

In Psalm 78 werd באלהים ("Belohim") weergegeven als ἐν τῷ Θεῷ.

בדבריו ("Bidvaraw") uit Psalm 106 luidt in het Grieks: ἐν τοῖς λόγοις αὐτοῦ. Beide malen staat het werkwoord "beamen", dat hier gebruikt wordt, in de hifil. Maar daaruit hoeft niets naders afgeleid te worden, omdat deze werkwoordsvorm andere keren zonder begeleidend ἐν wordt vertaald.

Dat we in de toevoeging van ἐν te doen hebben met een Hebraïsme wordt bevestigd door de Griekse vertaling van de Theodotion, een bekeerling tot het Jodendom. Deze vertaling staat er bekend om dat hij zo letterlijk mogelijk het Hebreeuws weergeeft, zelfs waar dat ten koste gaat aan het Griekse taaleigen. De passage die voor onze vraagstelling van belang is, is Daniel 6:24. Theodotion vertaalde het Aramese די הימן באלהיה ("di hemin belahéh") met ὅτι ἐπίστευσεν ἐν τῷ Θεῷ αὐτοῦ. Deze vertaling treffen we overigens alleen in deze versie van Theodotion. In de manuscripten van de Septuagint zoals die door de Griekssprekende Christenheid werden gebruikt, ontbreekt de formulering.

Dat andere vertalers van de Septuagint zich niet schuldig wilden maken aan de genoemde taalfout, blijkt uit Genesis 15:6 waar wel het voorzetsel "be" staat, maar voor de meer Griekse vertaling van ἐπίστευσεν Ἀβραμ τῷ Θεῷ wordt gekozen.

¹ Geloof als zelfstandig naamwoord voorzien van het voorzetsel ב("be") komt in het Hebreeuwse Oude Testament niet voor.

De vertaler van Exodus heeft hetzelfde taalgevoel gevolgd bij hoofdstuk veertien, vers 31: ἐφοβήθη δὲ ὁ λαὸς τὸν Κύριον καὶ ἐπίστευσαν τῷ Θεῷ. De samenvoeging van ב ("be") en יהוה ("JHWH") leverde τῷ Θεῷ op, mogelijk omdat de vertaler zich vrij voelde om de Godsnaam ook met Θεὸς over te zetten.

In het licht van het bovengenoemde kunnen we dus gerust stellen dat we ook in het eerstgenoemde Mk.1:15 met een Hebraïsme te doen hebben, en niet met gangbaar Grieks.¹ Wie toch wil vasthouden aan de vertaling "geloof ik niet in het evangelie", moet dus overtuigend bewijzen dat Ignatius ook elders in zijn brieven de indruk geeft, beïnvloed te zijn door Hebraïsten of Arameïsten.

Tot op heden zijn echter nooit zulke beschuldigingen aan zijn adres geuit geweest, waarschijnlijk omdat er de afgelopen negentien honderd jaar geen aanleiding toe was. Integendeel, volgens de critici weet de arme kerkvader juist bijzonder weinig af van het Oude Testament.² Deze overtuiging berust echter op een onzorgvuldig oordeel en is typisch voor de makkelijke wijze waarop wetenschappers menen de paar brieven van Ignatius te kunnen overvragen. De kerkvader schreef in heel specifieke omstandigheden die bepaald geen aanleiding zijn tot lange Oudtestamentische verhandelingen. Bovendien spreekt hij over de priesters, Abraham, Izak en Jacob, de profeten en citeert uit het Oude Testament.³

2.11.6 Inlezen

De manier om uit te komen bij de vertaling "geloof ik niet in het evangelie" raakt bijzonder ingewikkeld. Bovendien is er een vertaalmogelijkheid die geen gezochte taalkundige constructies hoeft te veronderstellen. Zoals de zin er staat, is het goed Grieks en betekent het: "Als ik het niet in de archieven, in het Evangelie, vind, geloof ik het niet." Wie het dan anders wil doen, wekt de indruk iets in Ignatius in te willen lezen.

¹ Indirect wordt deze conclusie bevestigd door Blass/Debrunner/Rehkopf; *Grammatik des neutestamentlichen Griechisch*, 17. Auflage; Vandenhoeck & Ruprecht; Göttingen 1990; par. 187.2; kleine 2, blz 151. Volgens hen heeft Mk.1:15 zijn oorsprong in de Griekse Septuagint: "πιστεύετε ἐν τῷ εὐαγγελίῳ Mk 1,15 (LXX, s. Johannessohn 60f; Jh 3,15 ist ἐν αὐτῷ -nicht einhellig überliefert- mit ἔχη ζωήν zu verbinden)".

² "On the other hand, Ignatius, who seems to have known preciously little about the Scriptures, may have tried to prove that the Bible had rendered itself obsolete in some respects and perhaps did not have the skills of the author of Hebrews or of Barnabas in finding the passages in the Old Testament to prove it.", aldus Schoedel, W.; *Ignatius and the Archives*; *Harvard Theological Review* 1978; Part 71, blz.105.

³ Vgl. Ign. ad Eph.V.3; ad Magn. XII.1 en ad Phil.IX.1.

We concluderen dus dat de vertaling B geen recht doet aan het inwendig tekstgetuigenis bij Ignatius en grammaticaal bijzonder onwaarschijnlijk is.

We kiezen dus voor vertaling A. "Als ik het niet in de archieven, in het Evangelie, vind, geloof ik het niet."¹

Het was juist dit wat de tegenstanders van de kerkvaders betwijfelden.²

2.11.7 Oorspronkelijk of Overlevering?

Een volgende vraag is dan, of τὰ ἀρχεῖα dan ook moet wijzen op de autografa van het Nieuwe Testament, zoals de professor uit Erlangen in 1873 aan ons voorhield. Zahn meende dat het gaat om de geschreven evangelieën, of mogelijk andere schriftelijke oorkonden van de Christelijke leer.

In dat geval leerde Ignatius dingen die voor zijn vraagstellers niet terug te vinden waren in enig aan hen bekend geschreven evangelie. Of ze verschilden van hem in interpretatie.

Het gaat dan om de vraag of één of andere stellingname teruggevoerd kan worden tot Heilige Schrift. Niet het gezag van ὅτι γέγραπται wordt betwijfeld. Elders gebruikt Ignatius (in ad Eph.v.3; ad Magn.xii.1) de formule ὅτι γέγραπται voor verwijzingen naar Oudtestamentische Schrift.

Ook is er geen tegenstelling tussen Oud en Nieuw, alle dingen van beiden zijn één in God: πάντα ταῦτα εἰς ἐνότητα Θεοῦ (ad Phil.ix.2).

¹ Voorgaande grammaticale bespreking is echter op geen enkele wijze afhankelijk van Th.Zahn, maar berust op eigen onderzoek van de promovendus.

² Klevinghaus, J.; *Die theologische Stellung der Apostolische Väter zur alttestamentlichen Offenbarung*; Bertelsmann Verlag; Gütersloh 1948, blz.101: "Auf das γέγραπται des Ign antworten die Irrlehrer mit πρόκειται. γέγραπται ist nicht so zu verstehen, daß Ign der Forderung seiner Gegner direkt nachgekommen wäre, daß er versucht hätte, ihre Bedingung zu erfüllen, in den "Urkunden" das in Frage Stehende aufzuweisen. Vielmehr stellt er der Berufung jener auf ihre Offenbarungsbücher seine Berufung auf das AT entgegen. Dementsprechend bedeutet πρόκειται erneut ihre Urkunden vor und beharren bei ihrer Forderung. Nur bei dieser Annahme ist der folgende abrupte Einsatz ἐμοὶ δὲ ἀρχεῖα ἐστὶν Ἰησοῦς Χριστός verständlich. Ign gibt nicht ausdrücklich den weiteren Gang der Verhandlungen wieder. Sondern des Bericht geht plötzlich über in das Bekenntnis: "Meine Urkunden aber heißen: Jesus Christus!" Das bedeutet aber nicht, wie Lütgert behauptet, daß Ign also dem mit πρόκειται abgeschlossenen Bericht die Erklärung hinzugefügt habe, worin seine Urkunden bestehen. Diese plötzliche Übergang beweist vielmehr nur die Leidenschaft, mit der Ign die ἀρχεῖα der Gegner abgelehnt hat und ablehnt. Er weist, ihnen gegenüber seine Urkunden, die ἄθικτα ἀρχεῖα vor: Kreuz, Tod und Auferstehung Christi und den durch ihn gewirkten Glauben. Im Disput bedeutet das einen neuen Vorstoß und nicht, wie vielfach

Het gaat in ad Phil.viii dus om het schriftelijk overgeleverde evangelie, dat een evenzeer ὅτι γέγραπται-gezag heeft, als geschriften van het Oude Verbond. Wel heeft het Evangelie volgens Ignatius ietwat van een voorrangspositie: ἕξαιτερον δέ τι ἔχει τὸ εὐαγγέλιον¹ In dit verband beschrijft de kerkleider² de “goed-beter” verhouding tussen het Oude en Nieuwe Testament, alsmede hun eenheid in Christus. Dit zal hij wel niet toevallig gedaan hebben. Het direct daarvoor³ geschrevene zal er wel aanleiding toe gegeven hebben. We komen derhalve tot de conclusie dat Ignatius zowel Oude als schriftelijke Nieuwtestamentische overlevering als gezaghebbend hanteert. Dit doet hij in een verhouding van “goed-beter”.

2.12 Docetisme

Het tweede leerstellige onderwerp handelt over de aard van Christus' verschijning op aarde. Dit onderwerp is van belang omdat het aan Ignatius allerlei uitspraken ontlokte die relevant zijn voor het gezag van Schriftinhoud. Tegenover het docetisme stelde Ignatius de belijdenis van historiciteit van Christus maagdelijke ontvangenis, lijden en opstanding.⁴

Het docetisme leert dat Christus met een schijnlichaam op aarde kwam.⁵ Vooronderstelling hierbij is het Griekse dualisme tussen geest en materie. De materiële wereld wordt als inherent boos of minderwaardig gezien. Het goddelijke behoort tot een hogere emanatiesfeer en is zeker niet in staat tot menselijk lijden. Later in de tweede eeuw komen we bij Irenaeus twee grondvormen van christologisch docetisme tegen. Ze hangen nauw samen: ‘schijnlijden’ en ‘schijnverschijning’.⁶

angenommen wird, ein Sichzurückziehen aus verlorener Schlacht auf dem freien Gelände der Exegese in die gesicherte Festung geschichtlicher Tatsachen.”

¹ Ad Phil.IX.2.

² In ad Phil.IX.1.

³ Ad Phil. VIII.2

⁴ Ign. ad Tral. IX.11,12; X.1; ad Smurn. I-III; VI.2. Zie ook: Altaner, B., Stuiber, A.; *Patrologie, Leben, Schriften und Lehre der Kirchenväter*, 8., durchgesehene und erweiterte Auflage; Herder; Freiburg 1978, blz.48.

⁵ Slusser, M.; Docetism: A Historical Definition; *The Second Century* 1981; Vol.1, part 3, blz.163.

⁶ Adv. Haer. I.xviii.

Vgl. Bakhuizen van den Brink, J.N.; *Handboek der Kerkgeschiedenis, Deel 1: De Kerk tot Gregorius de Grote*; De Tille; Leeuwarden 1979, blz.91;

Genderen, J. van & Velema, W.H.; *Beknopte Gereformeerde Dogmatiek*; Uitgeversmaatschappij J.H. Kok; Kampen 1992, blz.417-420.

Er is ook wel verband tussen de zienswijze van het docetisme en de latere opkomst van heiligenbemiddeling in de kerk.¹

Het lijkt alsof Ignatius zich keert tegen beide genoemde uitingsvormen van docetisme.² Uit het aantal malen dat hij expliciet de moeite neemt om dat te doen, blijkt wel dat het docetisme zelf geen overdreven belangrijk thema is in zijn brieven.³

2.12.1 Ignatius' Antwoord aan Docetisme

Ignatius benadrukt de historiciteit van Christus vleeswording en omwandeling op aarde.⁴ Hij stelt nadrukkelijk dat er geen sprake was van schijnlijden, en dat Christus opstond met een echt lichaam dat at en dronk.⁵ Ontkenning dat Jezus met een lichaam bekleed was, staat voor Ignatius op één lijn met lastering en verloochening.⁶

Hij bestrijdt ook aanhangers van een zekere dwaalleer over de rol van genade. Deze mensen zijn niet geïnteresseerd in het ledigen van sociale noden, en onthouden zich bovendien van het heilig Avondmaal en van gebed.⁷ Uit de tekst valt niet met zekerheid af te leiden of Ignatius hier docetisme zou aanvallen.

2.13 Ignatius en Anti-Semitisme

Er wordt ook wel verband gelegd tussen anti-judaïserende tendenzen bij Ignatius en diens bestrijding van het docetisme. Het resultaat van die redenering is dan een joods docetisme.

¹ Frend, W.H.C.; *The Early Church, from the beginnings to 461*; SCM Press; London 1982, blz.54,55: "This view of Christ requires human intermediaries, such as Mary Magdalene or the virgin Mary to communicate his message and experiences to mankind. It is no accident that the earliest accounts of the Assumption of the Virgin appear to be Egyptian Gnostic legends."

² Vgl. Rius-Camps, J.; *Arcaísmos en la teología de Ignacio de Antioquía*, in: Livingstone, E.A.; *Studia Patristica XXI*; Peeters Press; Leuven 1989, blz.184: "A diferencia de los docetas, quienes llevados por su espiritualismo cifraron en el momento del bautismo del Jordán la unión del Alvarador celeste con el hombre Jesús, negando así toda realidad salvífica al nacimiento, pasión, muerte y resurrección de Jesús, Ignacio se alinea con los autores neotestamentarios que subrayaron con creces la realidad humana de Jesús sin que esto redundara en perjuicio de su divinidad."

³ Ign. ad Tral. X.1; Ign. ad Smurn. V.2; vgl. ad Smurn. III.1-3.

⁴ Ad Tral.IX.1,2.

⁵ Ad Smurn. I-III; ad Tral. X.1.

⁶ Ad Smurn. V.2.

⁷ Ad Smurn. VI.2 en VII.1.

Er zijn echter problemen met die gedachtengang. In de eerste plaats veronderstelt het een overdreven anti-semitisch raamwerk¹ dat nog onvoldoende aangetoond kon worden uit de Ignatiusbrieven zelf. Opmerkingen bij Josephus over de haat tegen de Joden in Antiochië tijdens de Joodse opstand, rechtvaardigen geen inlezen van Jodenhaat in de brieven van Ignatius, vele tientallen jaren later.²

De opziener bestrijdt Ἰουδαϊσμόν en geen joden.³ Maar dit Judaïsme is voor hem niet te verenigen met Christendom.⁴ Om nu nog te hangen aan een cultisch systeem dat ingaat tegen de geest van de Oudtestamentische profeten zelf, gaat voor hem niet samen met de genade in Christus.⁵

Bovendien is er in de brieven geen aanleiding om de twee verschijnselen samen te voegen. De opmerkingen van Ignatius tegen docetisme zijn spaarzaam. Daarom is het wat kunstmatig om het overal te veronderstellen. Het Judaïserende gevaar komt bij Ignatius uit de plaats waar het te verwachten is: het Jodendom dat niet gehoorzaam wil zijn aan Gods openbaring door patriarchen, profeten, de apostelen en de Messias.¹

2.14 Episcopalisme

¹ Frend, W.H.C.; *The Early Church, from the beginnings to 461*; SCM Press; London 1982, blz.36: "Ignatius on his way to martyrdom at Rome found himself at grips with some form of Jewish Docetic heresy which was misleading the faithful. His hatred of the Jews burns through his letters."

² Joodse Oorlogen VII.ii.4. Vgl. Whiston, W.; *The Complete Works of Josephus*; Kregel Publications; Grand Rapids 1993.

³ Ign. ad Magn. VIII.1.

⁴ "Judaïsme, cristianismo, docetismo: tres opciones fundamentales incompatibles entre sí... Ignacio distingue ya adecuadamente entre <<judaísmo>> (Img 8,1; 10,3b.c; Phld 6,1a.c) y <<cristianismo>> al searrollar en la primitiva carta a los Magnesios (Img + I Phld) la temática antijudaizante dirigida contra aquellos que, a pesar de proceder del paganismo (cf. Iphld 6,1), pretendían armonizar su profesión de fe en Jesús como Mesías con la aceptación de mitos, ritos, costumbres, leyes y prácticas judías (cf. Img 8,1; 9,1; 10,1.2.3: Ἰουδαίσειν), instigados por algunos propagandistas judeocreyentes que sólo recibían como Escritura los Archivos>> o libros sagrados del AT, reconocidos y celosamente guardados por los judíos (Iphld 8,2).", aldus Rius-Camps, J.; Indicios de una redacción muytemprana de las cartas auténticas de Ignacio (ca.70-90 d.C.), in: *Augustinianum*, periodicum semestris Institutu Patristici "Augustinianum"; Roma 1995; volumen XXXV, blz.199-214. Dat de opvatting van Rius-Camps over de ἀρχεῖα onwaarschijnlijk is, bleek reeds bij de bespreking van dit onderwerp.

⁵ Ign. ad Magn. VIII.1-2; IX.1-2.

Ignatius is de eerste schrijver die een lans breekt voor het mono-episcopaat en de centrale betrokkenheid van de opziener bij de sacramenten.²

Ignatius stelt dat de opziener de eenheid van de gemeente belichaamt en God vertegenwoordigt, terwijl hij de ouderlingen met een collegium van apostelen vergelijkt. De regel van onderwerping aan de bisschop geldt alle leden van de gemeente, ook de ouderlingen en diakenen.³ In twee eeuwen tijd zou dit episcopale stelsel vaste voet in de Kerk krijgen.⁴

2.14.1 Episcopalisme en NT

In de Nieuwtestamentische tijd werden ouderling en opziener nog als wisseltermen gebruikt. De ouderlingen van Efeze worden als opzieners aangesproken, in de aanhef van de Philippenzenbrief richt Paulus zich tot de opzieners en de diakenen aldaar, in Titus worden ouderlingen en opzieners afwisselend gebruikt voor dezelfde mannen.⁵

De introductie van de centrale rol van één opziener in het gemeentelijk leven, betekende dus een breuk met het voorgaande tijdperk.⁶

Ook in na-apostolisch opzicht.⁶

Hierom is zo niet de authenticiteit, dan toch de representativiteit van Ignatius' brieven voor de vroeg christelijke Kerk sterk betwijfeld.⁷

¹ Ign. ad Phil. IX.1-2.

² Het streven van Ignatius wordt wel vergeleken met dat het machtstreven van het episcopaat van de gemeente van Rome. Zie: Meinhold, P.; *Studien zu Ignatius von Antiochien*; Veröffentlichungen des Instituts für europäische Geschichte Mainz, Band 97, Abteilung für abendländische Religionsgeschichte; Franz Steiner Verlag; Wiesbaden 1979, blz.3.

³ Ign. ad Eph. V.1, VI.1; ad Magn. III.1, VI.1; ad Tral. III.1; ad Phil. I.1; ad Smurn. VIII.1. Vgl. Lietzmann; *Geschichte der alten Kirche I*; Walter de Gruyter; Berlin 1975, blz.264.

⁴ Praamsma, L.; *De Kerk Van Alle Tijden, verkenningen in het landschap van de kerkgeschiedenis, deel I*; Wever; Franeker 1979, blz.27: "Vooral Ignatius, de hoog aangeschreven bisschop en martelaar van Antiochië (gest.117), legde een zeer sterke nadruk op de unieke autoriteit van de bisschop; het begin van en fatale ontwikkeling in de kerk, die tot een voorlopige afsluiting zou komen in de definitie van een andere eminente martelaar, Cyprianus (gest.258): "Waar de bisschop is, daar is de kerk"."

⁵ Hand.20:17-28; Phil.1:1; Tit.1:5-7.

⁶ Vgl. Yamauchi, E.M.; Ignatius of Antioch, in: J.D. Woodbridge e.a.; *Great Leaders of the Christian Church*; Moody Press; Chicago 1988, blz.35-38., blz.38; Latourette, K.S.; *A History of Christianity, Volume I: to A.D. 1500*; Harper & Row; New York 1975, blz.116-117 en Friend, W.H.C.; *Archaeology and History in the Study of Early Christianity*; Variorum Reprints; London 1988, blz.521-522.

⁶ Lightfoot, J.B.; *The Apostolic Fathers, Part II, vol.1: Ignatius and Polycarp*; Hendrickson Publishers; Peabody 1989, blz.1:

"The transition from the first to the second Apostolic father -from Clement to Ignatius- is rapid; but when it is made, we are conscious that a wide chasm has been passed."

⁷ Lietzmann, *Geschichte der alten Kirche, Band I*; Walter de Gruyter; Berlin 1975, blz.253: "Aber Ignatius ist eine viel zu impulsive Persönlichkeit, um einfach als Mund der durchschnittlichen

Anderen beoordelen de ontwikkeling bij Ignatius positiever.¹

2.14.2 Episcopalisme in Context van Ignatius

Het is echter gevaarlijk om bij de beoordeling van Ignatius vanzelfsprekendheden van onze eeuw te veronderstellen. De Bijbel was niet algemeen beschikbaar. Veel van de gemeenteleden waren analfabeet.

Bovendien deed de Romeinse overheid in tijden van vervolging moeite om de heilige boeken van de christenen te bemachtigen. In zulke tijden is het verleidelijk om pragmatisch te raken. Hoe houden we de mensen zo dicht als mogelijk bij de apostolische leer en weg van dwalingen? Door ze te verbinden aan een persoon die toegang heeft tot die leer! Als diens positie op institutionele wijze gecentraliseerd wordt, spaart dat gewone lidmaten veel verleiding en de kerk problemen. Er zijn dan ook van episcopale en presbyteriaans gezinde

Gemeindeanschauung gewertet zu werden". K. Aland komt tot een vergelijkbare conclusie in zijn bespreking van "Die Entwicklung des Amtes und der hierarchischen Struktur" (*Geschichte der Christenheit, Band I: Von den Anfängen bis an die Schwelle der Reformation*; Gütersloher Verlagshaus Mohn; Gütersloh 1980, blz.122-129).

"Diese Ignatiusbriefe zeichnen uns ein Bild, das völlig von dem unterschieden ist, das wir aus unseren anderen Quellen kennen. Vergleicht man beides miteinander, so scheint es, als ob die Ignatiusbriefe aus einer späteren Zeit stammen müßten, und so hat die protestantische Patristiek, nicht gerade zu ihrem Ruhm, im 19. Jahrhundert auch oft genug argumentiert. Die Lösung lautet anders: Was Ignatius in seinen Briefen ausführt, bedeutet, wie das so oft in der Kirchengeschichte ist, nicht eine Beschreibung des wirklichen Zustandes, sondern eine Forderung. Tatsächlich ist es in den Gemeinden, an die Ignatius seine Briefe richtet, auch ganz anders zugegangen, wie sich aus dem Text, wenn man näher zusieht, mit einiger Deutlichkeit ergibt. Ignatius eilt der tatsächlichen Entwicklung der monarchische Episkopat weit voraus, nicht selten dauert es noch mehrere generationen, bis der monarchische Episkopat sich allgemein durchsetzt. Erst als die Notwendigkeiten des 2.Jahrhunderts ganz dringend werden, bildet es sich überall aus. Und damit ist der Abschluß der ersten Stufe erreicht, der monarchische Episkopat, die Leitung jeder Gemeinde durch einen Amtsträger, dem die anderen, soweit vorhanden, untergeordnet sind.", blz.125.

¹ Bettenson, H.; *The Early Christian Fathers, a selection from the writings of the Fathers from St. Clement of Rome to St. Athanasius*; Oxford University Press; London 1969, blz.5: "Those who regard this 'prelacy' as an unfortunate development, as the intrusion of a rigid sacerdotalism into the Christian brotherhood, naturally tend to find in Ignatius' reiterations the signs of something like a neurotic obsession with episcopacy, or at least of an hysterical anxiety to enforce a novel conception of ministry which he, perhaps egotistically, feels to be all-important: and they can point to his positive craving for martyrdom as evidence of a sort of spiritual exhibitionism. On the other side it is urged that a time of persecution is not the suitable occasion for introducing experiments, but rather for rallying round the old loyalties; that Ignatius seems to have been a leader loved and trusted in Asia Minor as well as in Syria; that he was calling on the faithful to close their ranks in the face of danger from persecution and from erroneous teaching."

kant voorstellen gedaan om de historische ontwikkeling bij Ignatius nader te analyseren en te verklaren.¹

In de tijd voor en tijdens Ignatius zouden plaatselijke colleges van ouderlingen zijn overgegaan tot de verkiezing van een voorzitter. Dit zou gebeurd zijn met pragmatische en liturgische redenen, naar analogie van de Joodse ἀρχισυνάγωγος. Het is opvallend dat bij Ignatius nog geen verband wordt gelegd tussen apostolische successie en het aanstellen van nieuwe opzieners.

Dat krijgen we wel bij Hegisippus in de tweede helft van die eeuw.² Aangezien toen de Gnosis op zijn hoogtepunt raakte, presenteerde de Kerk haar eigen lijn van ware kennis via de traditie van leraren teruggevoerd tot op de apostelen. In die tijd werd echter nog gesproken van een successie van ouderlingen en niet van bisschoppen.³

2.14.3 Visioinaire Theorie onbevredigend

Probleem blijft echter het exclusieve gebruik van opziener door Ignatius. Om dit visioenair te zien, zoals Aland en Brent dit doen, blijft een onbevredigende verklaring. Dat dit door verdedigers van die theorie aangevoeld wordt, blijkt uit de stelling dat Ignatius alleen maar als getuige van de kerkorde in Syrië zelf gezien zou kunnen worden.⁴

Ook zou Ignatius bewust kerkordelijke feiten negeren en gemeenten aanmoedigen tot gehoorzaamheid aan de ene plaatselijke bisschop terwijl er in werkelijkheid nog niet iemand als zodanig herkenbaar was.⁵

¹ Brent, A.(episcopaals); *The Ignatian Epistles and the Threefold Ecclesiastical Order*; *The Journal of Religious History* 1992; Part 17, blz 18-32; Idem; *The Relations Between Ignatius and the Didascalia*; *Second Century* 1991; Part 8, blz 129-156. Jay, E.G.(presbyteriaans); *From Presbyter-Bishops to Bishops and Presbyters, Christian ministry in the second century: a survey*; *The Second Century* 1981; Vol.1, part 3, blz.125-162

² Jay, E.G.; *From Presbyter-Bishops to Bishops and Presbyters, Christian ministry in the second century: a survey*; *The Second Century* 1981; Vol.1, part 3, blz.150-151.

Campenhausen, H.von; *Ecclesiastical Authority and Spiritual Power* (Kirchliches Amt und geisliche Vollmacht); Black; London 1969, hoofdstuk vijf, voert echter de opkomst van het mono-episcopaat nog verder terug, zover als de derde Johannesbrief.

³ Iren. adv. Haer.III.ii.2; IV.xxvi.2.

⁴ Brent, A.; *The Ignatian Epistles and the Threefold Ecclesiastical Order*; *The Journal of Religious History* 1992; Part 17, blz.19.

⁵ Brent, A.; *The Ignatian Epistles and the Threefold Ecclesiastical Order*; *The Journal of Religious History* 1992; Part 17, blz.20: "Whatever previous knowledge he has of his clerical visitors, or of their church Order, Ignatius thus deliberately ignores. In place of any such empirical experience, he gives us his mystical vision of the corporate personality of the churches in their bisshops, presbyters and deacons at their prison meeting."

Zelfs al zou de opziener niet gehinderd zijn door een teveel aan kennis over andere gemeenten, dan nog valt dat moeilijk te verenigen met zijn vertegenwoordigende functie vanuit Antiochië naar andere gemeenten, zoals voorstanders van de visioinaire theorie die bij het opzienskarakter in de Ignatiaanse tijd veronderstellen. Dat is te meer moeilijk omdat het interne getuigenis van de brieven de indruk geeft van een gevestigde situatie.¹

Via kunstmatige redeneringen is wel conflict over de kerkregering die Ignatius voorstond afgeleid bij zijn adressanten. Die conclusies berusten echter niet op gevorderde kennis van de Griekse taal. Om ertoe te komen, worden zinsdelen uit hun context gerukt, en een etymologisch mogelijke maar taalkundig onhaalbare betekenis toegekend.²

2.14.4 Later dateren

Behalve de alternatieven van vervalsing en vroege afwijking van het Nieuwtestamentisch getuigenis, blijft er nog de mogelijkheid over van latere datering van Ignatius' brieven. Dit is moeilijk vanwege Eusebius' getuigenis en de late martelaarsacten, maar Ignatius' correspondentie met Polycarpus zou daarvoor enige ruimte laten.

Er kunnen vraagtekens geplaatst worden bij de betrouwbaarheid van het vroegkerkelijk getuigenis rond de datum van Ignatius' marteldood. De martelaarsacta dateren lang na Ignatius' sterven en mogen gewantrouwd worden inzake hun betrouwbaarheid. Daarbij komt dat er eeuwen na diens dood, nog twijfel bestond waar Ignatius was gestorven, zoals we eerder zagen. Als de biografische gegevens zo'n speculatief karakter dragen, hoeft ook Eusebius' jaartal (tiende jaar van Trajanus= c.a.108 A.D.) niet betrouwbaar te zijn.

Het tweede probleem is de relatie tussen Ignatius en Polycarpus. De enige verwijzing naar Ignatius door een ooggetuige uit zijn dagen is van de hand van de opziener van Smyrna.

Deze is in 155 A.D. de marteldood gestorven.³ In Pol.ad Phil.XIII maakt Polycarpus melding van een verzameling van de Ignatiusbrieven.⁴

¹ Ign. ad Eph. IV.1; ad Magn.III.1, IV.1; ad Tral.II.1; ad Phil.I.1,2; ad Smurn.VIII.1-2; ad Pol.VI.1.

² Aan het slot van dit hoofdstuk volgt een excursus over de veronderstelde gemeentelijke conflicten bij Ignatius.

³ Kirsopp Lake; *Apostolic Fathers, Vol. I*; in: Loeb Classical Library; William Heinemann; London 1977, blz.280.

⁴ Er zijn goede, maar geen doorslaggevende argumenten gebruikt om aan te tonen dat we hier met een interpolatie te doen hebben. Vgl. Schoedel, W.R.; *Ignatius of Antioch, A Commentary on the Letters of Ignatius of Antioch*; Fortress Press; Philadelphia 1985, blz.6.

Met Ignatius' dood in ca. 135-145 A.D. zou er voldoende plaats zijn voor Polycarpus' schriftelijke verwijzing naar de eerstgenoemde in hemelse staat.¹

Die verwijzing treffen we aan in de enige brief van Polycarpus die nog is onttrokken aan de vergankelijkheid. Ignatius is op het moment van schrijven blijkbaar nog niet echt omgekomen.²

De verwijzing naar zijn zalige staat moet dus meer beschouwd worden als een "op sterven na dood"-beoordeling vanuit Smyrna. Gedurende de laatste tien jaar van zijn leven moet een vitale man als Polycarpus in staat geweest zijn tot het schrijven van genoemde brief.³

Technisch gezien is het dus mogelijk om de brieven van Ignatius later te dateren. Diverse geleerden vinden een sterfdatum rond 135 A.D. aanvaardbaar.⁴

Mocht deze latere datering juist zijn, dan past het beter in onze, weliswaar gebrekkige kennis van de tweede eeuwse Kerk. Veel spanningen en problemen waarmee theologen en historici geworsteld hebben, lijken daardoor te boven gekomen. Dit is dus een aantrekkelijk alternatief.

Het enige nadeel is dat we nu niet meer kunnen nagaan in welke mate en hoe betrouwbaar het late getuigenis over Ignatius teruggaat op vroegere bronnen. Maar aangezien het late getuigenis in andere opzichten twijfel oproept, zou het verantwoord kunnen zijn om voor de optie van een marteldood rond 135-145 te kiezen.

De andere twee opties zijn minder aantrekkelijk. Het tweede alternatief is dat de situatie in de gemeenten die Ignatius aanschrijft al rond de eeuwwisseling getuigenis gaf van enkelvoudig opziensleiderschap. Wie daar niet aan wil, moet talloze kunstgrepen uitdenken om Ignatius anders te lezen dan hij zichzelf aandient.

¹ Pol.ad Phil.IX.1-2.

² Pol.ad Phil.XIII.2.

³ Mart. Pol.IX.3.

⁴ In 1981 pleitte C. Munier al voor een latere datering tussen 120 en 135 A.D. op grond van een herevaluering van de bisschopslijst van Antiochië bij Eusebius in: Note et Communication: A propos d'Ignace d' Antioche, observations sur la liste épiscopale d' Antioche; *Revue des Sciences Religieuses* 1981, part 55, blz.131: "Si l'on admet une durée moyenne de dix ... douze ans pour un episcopat, celui d' Ignace se placerait approximativement vers 120-135. Cette moyenne n'a rien que de vraisemblable, si l'on examine la liste épiscopale de Rome pour les trois premiers siècles ou celle d'Alexandrie pour la même période. Quoi qu'il en soit, admettre un episcopat de près de quarante ans pour Ignace d'Antioche -de près de soixantequinze ans pour Evodius et Ignace -est une gageure." W.R. Schoedel komt tot een vergelijkbare conclusie in: Ignatius and the Reception of Matthew in Antioch, in: Balch, D.L.; *Social History of the Matthean Community, cross-disciplinary approaches*; Fortress Press; Minneapolis 1991, blz.130: "Probably any date between about 105 C.E. and 135 C.E. must be allowed as a possibility for the martyrdom of Ignatius and the writing of his letters."

Wie daar wel van wil horen, zit met de vraag hoe dat zo snel al het geval kon zijn in zowel Syrië als Klein-Azië, terwijl alle vroege bronnen buiten Ignatius duiden op het tegendeel. Dit heeft allerlei conflicttheorieën opgeroepen.¹ De overheersende veronderstelling bij zulke gedachten is dat de brieven van Ignatius een totaal vertekend beeld geven van de praktijk van het bisschoppelijk functioneren. Dat pleit niet voor de betrouwbaarheid van het corpus. Het is dus op zijn minst merkwaardig dat iemand als Corwin die de zeven brieven een betrouwbaar produkt uit het begin van de tweede eeuw acht, toch zo'n conflict verondersteld.

Zowel voor- als tegenstanders van de authenticiteit van Ignatius' brieven, hebben het probleem onderkent.

Onder de episcopale verdedigers van Ignatius is de enige theorie die het vrij algemeen uitgehouden heeft, die van het visioinaire idealisme.²

Maar die hypothese doet geen recht aan de beschikbare tekst van Ignatius, zoals we eerder zagen. Wie wil vasthouden aan een datering van c.a. 108 A.D., en recht doen aan het inwendig tekstgetuigenis van de brieven, kan niet anders dan tot de conclusie komen dat het episcopalisme tegen het einde van de eerste eeuw al is begonnen. Dit moet nogal heimelijk zijn geschied, want we hebben geen Nieuwtestamentische of andere gegevens die episcopalisme signaleren. De uitzondering hierop is mogelijk de derde brief van Johannes. In dat geval mogen we spreken van een Diotrefistisch stelsel van kerkregering bij Ignatius. Op een andere bevredigende verklaring zitten we na driehonderd en vijftig jaar intensieve Ignatiaanse studies nog steeds te wachten. De kerkinrichting van Irenaeus is 'theo-logisch', maar niet volgens de Bijbel.³

¹ Vgl. Corwin, V.; *St. Ignatius and Christianity in Antioch* (Yale Publications in Religion, 1, editor: David Horne); Yale University Press; New Haven 1960, blz.86,87: "...the letters reveal a situation in which the bishop is important, or Ignatius hoped he might become important, but in which the greatest hope for unity in the face of the conflicts in the church is placed on the clergy as a whole, and on the maintenance of a healthy and vigorous fellowship in the congregations. The Antioch church was anything but a model of quiet and peace at the time Ignatius wrote."

² "Ignatius, as his insistent tone implies, writes not as an historian, describing facts, but rather as a prophet impressing an ideal. He saw in the natural predominance of a presiding elder or bishop, *primus inter pares* -as found at Antioch and in certain developed churches in the province of Asia, and nowhere else to our knowledge, save in the person of the Lord's kinsman, Symeon- the best guarantee of outward order at a time when centrifugal tendencies were strong.", aldus de samenvatting van deze theorie door Bartlet, J.V.; *The Apostolic Age, its life, doctrine, worship and polity*; Charles Scribner's Sons; New York 1926, blz.490.

³ Weiß, H.F.; *Ut omnes unum sint, zur Frage der Einheit der Kirche im Johannesevangelium und in den Briefen des Ignatius*; in: Rogge, J. & Schille, G.; *Theologische Versuche X*; Evangelische Verlagsanstalt; Berlin 1979, blz.72: "Daß gerade dieser Typus von Gemeindeverfassung bei Ignatius

We hebben gekeken naar de mogelijkheid van een latere datering en van een visioenaire theorie. Het derde alternatief is om de brieven van Ignatius waarover wij zouden beschikken tot falsificaties te verklaren. Ignatius heeft dan misschien ooit zijn brieven geschreven, maar de echte zijn verloren gegaan.

Deze vervalsing moet dan stammen uit de tweede of derde eeuw. Tegen een latere vervalsing pleit echter het gematigde episcopalisme waarvan de brieven getuigen. De ouderlingen hebben bij Ignatius een duidelijk gezag,¹ en diakenen zijn niet alleen ondergeschikt aan de bisschop maar ook aan de ouderlingen.² Ook ontbreekt enige verwijzing naar de latere ordening van een opziener door een bisschop van elders.

Ascetisme is geen doorslaggevend argument voor falsificatie. Dergelijke tendenzen zijn wel afgeleid uit de brieven, door schrijvers met een laat Westers katholiek raamwerk, en gecombineerd met de exclusieve trouwtoestemming van de opziener.³ Maar die vergen geen late datering omdat de latere Westerse en montanistische rigiditeit erin gemist wordt.⁴

Bovendien lijken de betrokken passages bij Ignatius mogelijkheden te laten voor de interpretatie dat de ascetische tendenzen in de gemeente juist de autoriteit van de bisschop bedreigden.⁵

so zentral im Mittelpunkt steht, ist kein Zufall, sondern ergibt sich zwangläufig aus dem Zentrum seines theologischen Denkens: Die der Kirche vorgegebene Einheit Gottes kommt zur Darstellung innerhalb der Gemeinde nicht in einer "kollegialen" Gemeindeverfassung, sondern im monarchischen Episkopat, weil sich allein in dieser Art von Gemeindeverfassung das Wesen der Kirche sachgemäß, und d.h. der Einheit Gottes gemäß darstellt...Abbildung der himmlischen Hierarchie in der Gemeinde."

Vgl. Paulsen, H.; *Studien zur Theologie des Ignatius von Anthiochien*; Forschungen zur Kirchen- und Dogmengeschichte, Band 29; Vandenhoeck & Ruprecht; Göttingen 1978, blz.152,153.

¹ Ign.ad Eph.II.2, XX.2; ad Magn. II.1, VI.1, VII.1; ad Tral.XIII.2.

² Ign. ad Magn.II.1.

³ "The Ignatian bishop, who seems to have assumed the role of the Pauline prophet and apostle. (Note that for Ignatius the prophets are those of the Old Testament, and he himself is no apostle, as he says.)", aldus R. Grant; *Holy Law in Paul and Ignatius*; in: Groh, D.E. & Jewett, R. ed.; *The Living Text, essays in honor of Ernest W. Saunders*; University Press of America; Lanham 1985, blz.69.

⁴ Vgl. Ign. ad Smurn.XIII.1 en b.v. I Cor.7:1-40; I Cor.9:25; Hand.10:30.

⁵ Ign. ad Pol. V.2: καὶ ἐὰν γνωσθῆ πλέον τοῦ ἐπισκόπου, ἔφθαρται.

Vgl. W.R. Schoedel; *Ignatius and the Reception of Matthew in Antioch*, in: Balch, D.L.; *Social History of the Matthean Community*, blz 148: "Ignatius seems to be concerned about a threat to the authority of the bishop...". De passage uit Ign.ad Smurn.XIII.1 (καὶ τὰς παρθένους τὰς λεγομένας χήρας) kan ook verwijzen naar maagden, mogelijk vooral oude vrijsters, die onder de weduwenlijst opgenomen waren omdat ze over geen andere bestaansmiddelen beschikten.

Voor een gematigd episcopalisme dat nog een algemene erkenning had in de kerk, pleit Ignatius' brief aan de Romeinen. Daarin treffen we geen enkele verwijzing naar eenhoofdige leiding van de gemeente te Rome.¹

Toch levert Ignatius ook forse uitspraken, die niet getuigen van gematigdheid. "Iemand die iets doet zonder de bisschop erin te kennen, dient de duivel!"² Hoewel er wel is gezegd dat er geen sprake is van apostolische opvolging bij Ignatius,³ maar het lijkt er toch op dat de man uit Antiochië zelf vond dat hij een apostolisch ambt bekleedde.⁴

Indien de recensie van zeven brieven onecht is, dan heeft de auteur goed werk geleverd.

Dit versterkt de gedachte dat het, in dat geval, gaat om een vroege vervalsing.

2.15 Breuk

Samenvattend kunnen we stellen dat we bij de aan ons bekende brieven van Ignatius een gematigd, maar episcopalistisch stelsel aantreffen dat een ernstige breuk kenmerkt met het apostolisch tijdperk.

¹ "Why in this letter alone does the word ἐπίσκοπος never occur?", aldus Jay, E.G.; From Presbyter-Bishops to Bishops and Presbyters, Christian ministry in the second century: a survey; *The Second Century* 1981; Vol.1, part 3, blz.141. Dat het woord opziener niet zou voorkomen in de brief is onjuist. In ad Rom.ii.2 verwijst Ignatius naar zichzelf als τὸν ἐπίσκοπον Συρίας. Het lidwoord hoeft niet te duiden op exclusiviteit, maar kan gewoon verwijzen naar "de bepaalde" of "de hun bekende" opziener uit Syrië.

² ὁ λάθρα ἐπισκόπου τι πράσων τῷ διαβόλῳ λατρεύει, Ad Smurn. IX.1. Vgl. VIII.1-2.

³ Vgl. Yamauchi, E.M.; Ignatius of Antioch, in: J.D. Woodbridge e.a.; *Great Leaders of the Christian Church*; Moody Press; Chicago 1988, blz.38.

⁴ De gemeente van Tralles groet hij met de woorden: ἀσπάζομαι ἐν τῷ πληρώματι ἐν ἀποστολικῷ χαρακτήρι. Met veel goede wil kan dit betekenen "op apostolische wijze". Dat is echter niet waarschijnlijk, aangezien χαρακτήρ verwijst naar een afdruk of een typisch merkteken. Bauer vertaalt daarom terecht met "in der die (od. Den) Apostel charakterisierenden Weise". Omdat Ignatius zijn groet verbindt met πληρώματι, is het waarschijnlijk dat hij verwijst naar een bevoegdheid die God hem als opziener gegeven heeft. De opvatting van een vrijblijvende verwijzing naar een groet die ooit apostelen karakteriseerde, ligt dus niet voor de hand.

Vgl. Bauer, W. & Aland K.&B.; *Wörterbuch zum Neuen Testament*, 6., völlig neu bearbeitete Auflage; De Gruyter; Berlin 1988, blz.1748.

Excursus: Was Ignatius de oorzaak van ruzie in Antiochië?

Veel onderzoekers denken dat de kerkleider Ignatius de oorzaak was van grootscheepse ruzie in Christelijk Antiochië. Een van de aanhangers van die theorie is R.F. Stoops jr. Hij vat de hypothese samen in zijn boek *If I suffer: epistolary authority in Ignatius of Antioch*:¹ “The most important source of concern about his worthiness was the schism in Antioch. Because faith should manifest itself in love and unity, the schism called into question Ignatius's ministry in Antioch. His actions as bishop had failed to produce the proper effect. The trouble there led him to question his own worth and would have undermined his influence as he sought to check similar developments elsewhere. It is clear that he experienced relief when he learned that the church in Antioch was at peace.”

Waarop is die theorie gebaseerd? Deze gedachtengang van Stoops komt niet zozeer op uit de brieven van Ignatius, als wel uit de geschriften van W.R. Schoedel en daarmee indirect uit de pen van Walter Bauer. Voor bespreking van de theorie volgen we de overzichtelijke uiteenzetting van R.R. Hann, eveneens aanhanger van de schisma-hypothese.²

Hann stelt³: “If Ignatius saw himself as sanctioned by the Spirit, it is clear that others did not see things in this way. In the preface to his letter to the Philadelphians, Ignatius speaks of the bishop and “the presbyters and deacon, who are on his side.” There must have been other presbyters and deacons who had not accepted this new concept of governance. If this was true in Philadelphia, it must have been even more the case in Antioch...”.

Deze opvatting geeft meer blijk van kennis van Walter Bauer,⁴ dan van Grieks. Bauer had in zijn dagen al een theorie uitgedacht waarbij het orthodoxe standpunt veruit in de minderheid zou zijn geweest.

¹ *Harvard Theological Review* 1987; Part 80, blz.175.

² In: Post-Apostolic Christianity as a Revitalisation Movement: accounting for innovation in early patristic traditions; *Journal of Religious Studies* 1988; Vol.14, part 1-2, blz.60-75.

³ Blz.70.

⁴ *Rechtgläubigkeit und Ketzerei im ältesten Christentum*, Tübingen 1934, Hann gebruikt blijkbaar de Engelse vertaling “*Orthodoxy and Heresy*”.

(De meerderheid zou zijn gevormd door gnostici, maar deze gedachte “can hardly be held if there were indeed several groups and in any case Ignatius' group seems to hold the solid power of a mediating position.”)¹

Laten we kijken naar het Grieks van het zinsdeel dat Hann in de vertaling van Bauer citeert: τοῖς σὺν αὐτῷ πρεσβυτέροις καὶ διακόνοις.² Technisch kan het “σὺν” inderdaad vertaald worden met “aan de kant staande van”. Dan is er in de context echter een aanduiding nodig van iets dat daar tegenover staat. Enige indicatie van een dergelijk “anti” ontbreekt echter.

Als die indicatie niet aanwezig is, heeft het woord normaalweg zijn gebruikelijke betekenis van “samen met”.

In ons geval zou de voor de hand liggende betekenis dus zijn: “de ouderlingen en diakenen die met hem zijn”. Dit is echter niet het geval. Waarom niet? Omdat de context nog niet volledig in acht genomen is. Direct op het zinsdeel volgt het perfectum participium ἀποδεδειγμένοις en de woorden ἐν γνώμῃ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Dan dwingt het Griekse taaleigen om te vertalen met “en de ouderlingen en diakenen die samen met hem benoemd zijn door de kennis van Jezus Christus”.³

Op basis van taalkundige wanopvattingen worden dus conflicten ingelezen die niet aanwezig zijn, althans niet in de tekst. Wat erger is, op basis van deze foutieve afleiding, maakt Hann zomaar conclusies over de situatie in Antiochië waarvoor hij helemaal geen, zelfs geen foutieve, textuele gronden heeft! Hann gaat verder, en het is te kostelijk om hem op deze speurtocht nu al te verlaten.

“It may be that the conflict in Antioch revolved around the person of Ignatius himself and diminished after his removal by the Romans. He writes from Troas that "the church at Antioch is now at peace." ”⁴

¹ Vgl. Corwin, V.; *St. Ignatius and Christianity in Antioch* (Yale Publications in Religion, 1, editor: David Horne); Yale University Press; New Haven 1960, blz.52ff.

² Ign. ad Phil.pref.

³ Vgl. Kirsopp Lake; *The Apostolic Fathers, vol.1*, in: Loeb Classical Library; William Heinemann; London 1977, blz.239.

⁴ Blz.70.

Eerst heeft Hann dus een conflict in Antiochië afgeleid van een foutieve interpretatie van een tekst over de situatie in Philadelphia. Nu doet hij, met een beroep op *Ign. ad Pol.VII.1*, alsof Ignatius gedwongen vertrek aanleiding was tot de weergekeerde vrede.

Sociologisch gezien is dit bijzonder onwaarschijnlijk. “His position as a martyr embodied in a concentrated form the sectarian identity of a community defined by the symbols of the suffering and raised Christ.”¹

Maar taalkundig werkt Hann’s hypothese ook bijzonder ongelukkig uit. In de eerste plaats heeft Ἐπειδὴ, dat Hann met “now” (in zijn hier verkeerde “at the moment”- betekenis) vertaalt, een redegevende inleidende betekenis. De weergekeerde vrede was voor Ignatius aanleiding om “ook zelf welgemoed te zijn geworden in de zorgeloosheid van God”. In de tweede plaats geeft diezelfde zin de rede waarom er vrede is in Antiochië: διὰ τὴν προσευχὴν ὑμῶν. Door de gebeden van Polycarpus en de zijnen, niet vanwege de gedwongen aftocht van Ignatius. In de derde plaats maakt de brief zelf duidelijk waarom er onrust was ontstaan. Dat was juist die gedwongen aftocht geweest en niet de persoon van de opziener. De gemeente was in nood om leiderschap en daarin moest worden voorzien.²

Einde excursus.

¹ Maier, H.O.; The Charismatic Authority of Ignatius of Antioch: a sociological analysis; *Studies in Religion /Sciences Religieuses*; Vol.18, part 2, blz.194.

² Vgl. *Ign.ad Pol.VII.2*.

Hoofdstuk 3 Ignatius' andere Brieven

Het gebeurde ongeveer negentien honderd jaar geleden. Vergezeld door Romeinse bewakers trok de kerkvader Ignatius van Antiochië naar Rome. Daar wachtte hem de doodstraf die voltrokken zou worden door de wilde dieren van het amfitheater. Onderweg schreef hij brieven aan Christelijke gemeenten in Klein-Azië en Syrië.

Hoeveel brieven? Niemand weet het meer precies te zeggen. Sinds het einde van de zeventiende eeuw veronderstellen de experts dat het er zeven zijn geweest. Die opvatting is tot nu toe in Kerkhistorische kringen trouw herhaald. Maar waren het er zeven?

3.1. Reinhardus

Veel is er niet meer van de andere brieven bekend. Vanaf de achttiende eeuw worden ze bijna niet meer betrokken bij gedrukte edities van de brieven van Ignatius. In de oude universiteitsbibliotheken van Europa kunnen elf, dertien en soms wel vijftien brieven van Ignatius worden gevonden. Zo treft men in het Nederlandse Utrecht een editie van 1537, ongeveer honderd jaar voordat de Vossiaanse¹ denkbeelden hun ondergang inzetten. De gedrukte editie was van Reinhardus Lorichius Hamadarius, een Duitse geleerde uit de zestiende eeuw.²

¹ Mensen die ongeveer zeven brieven van Ignatius erkennen als echt, worden Vossiaans genoemd. Deze uitdrukking verwijst naar de geleerde Isaac Vossius die in 1646 zijn eerste uitgave van de brieven van Ignatius het licht liet zien. De zeventiende eeuwse Nederlander erkende slechts vijf van de dertien brieven die voor handen waren. Een zesde, de brief aan Polycarpus, aanvaarde hij slechts met grote moeite.

² *Gloriosi Christi martyris Ignatii Antiochene, Antistitis, Epistolae undecim, item una beate Polycarpi Martyris Epistola, cu? Argume?nto Tacabi Fabri Stapulensis in easdem, Argent orati MDXXVII* (1527). Het is opgenomen in de zelfde band als *Historia persecutionū, quas in Aphrica olim circa D. Augustini tempora, Christiani perpassi sub ben serycho et Hunerycho vandalorum regibus; Marpurgi, kalendis Septembribus Anno 1537; (voorwoord: colonie, apud Eucharium 1537, mense Aug.) Reinhardus Lorichius Hadamarius SDP*. Deze uitgave bevindt zich in de Rijksuniversiteit van Utrecht, Nederland.

Laten we hem zelf maar even aan het woord laten. Hoe dacht Reinhardus over de brieven van Ignatius? “Zijn eerste brief heeft hij geschreven aan de Tralliërs, de tweede aan de Magnesiërs, de derde aan de <christenen> van Tarsen; de vierde aan de Philippenzen, vijfde aan de Philadelphiërs, de zesde aan de Smyrnaërs, de zevende aan Polycarpus de opziener over de Smyrnaërs, de achtste aan de Antiochiërs, de negende aan Heron, diaken van de Antiochiërs, de tiende aan de Epheziërs, en de elfde aan de Romeinen.”¹

Toch erkende Reinhardus niet alle brieven die aan Ignatius werden toegeschreven. Of ze waren niet allen aan hem bekend. Er waren ook Griekse en Latijnse handschriften in omloop die van de kerkvader afkomstig zouden zijn. Te weten: brieven aan Maria van Neapolis,² aan Maria van Cassobela,³ aan de apostel Johannes⁴ en aan de moeder van de Heere Jezus Christus.⁵ De eerste twee zijn overgeleverd in Grieks en Latijn, de andere zijn alleen bekend in de laatste taal.

3.2 Isaacus Vossius

¹ Voorwoord A2: “*Primam eius epistolam scribit ad Trallianos, secundam ad Magnesios, tertiam ad Tarsenses, quartam ad Philippenses, quintam ad Philadelphios, sextam ad Polycarpum Smyrnæorum Episcopum, octavam ad Antiochenses, nonam ad Heronem diaconum Antiochenum, decimam ad Ephesios, & undecimam ad Rhomanos.*”

² Vossius, Isaacus; *S. Ignatii Martyris epistolae genuinae ex Bibliothecâ Florentinâ, adduntur S. Ignatii epistolae quales vulg circumferuntur adhac S. Barnabae Epistola. Accessit universis Translatio vetus; Eddidit & notas addidit Isaacus Vossius, editio Secunda; Londini; Johannis Cellibrand & Roberti Sollers, MDCLXXX (1680): Ad Mariam Neapolia que ad zarbum Ignatius/ ΠΡΟΣ ΜΑΡΙΑΝ ΕΙΣ Νεάπολει.*

³ Martiales; *ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΙΕΡΟ ΜΑΡΤΥΡΟΣ ΙΓΝΑΤΙΟΥ, ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΝΤΙΟΧΕΙΑΣ ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ; sancti martyris Ignatii, Antiochiae Archiepiskopi Epistolae. Nuc demùm, cum Latina interpretatione è regione Graecis apposita, in lucem editae, recognitae, & Notis illustratae. Per Martialem Maestrem, doctor Theologum; Parisiis, apud Marcum Orry, via Iacobaea ad infigne Leonis falientis M.DC.VIII (1608), blz.3: epistola 1, Ad Mariam Cassoboliten / ΙΓΝΑΤΙΩ ΜΑΡΙΑ, Grieks en Latijn.*

Deze Maria werd aangesproken als “*Maria proselyta Iesu christi*”. Zie Vossius, Isaacus; *S. Ignatii Martyris epistolae genuinae ex Bibliothecâ Florentinâ, etc.*, blz.65: *Ignatio Maria ex Cassobelis.*

⁴ *B. Ignatio, ad S. Johannem. Apostolum & Evangelistam, (adscripta Epistola); Ad eundem Altera. Johanni Sancto Seniori, Suus Ignatius.*

⁵ *B. Ignatio, ad S. Mariam. Virginem, Matrem Domini nostri Jesu Christi, (adscripta Epistola).*

Tot in de zeventiende eeuw werden de elf brieven van Reinhardus als echt beschouwd. Dat blijkt onder meer uit de uitgave van de geleerde Martiales in Frankrijk uit 1608.¹

De Nederlandse geleerde Vossius van Leiden en Amsterdam gaf de inzet tot een kritischer benadering. Dat gebeurde in 1646. Hij erkende nog maar zes brieven als echt: de vijf gemeentebrieven aan Efeze, Magnesia, Trallië, Philadelphia, Smyrna en de brief aan Polycarpus. Toch zouden ook deze zes nog onderhevig zijn geweest aan allerhande toevoegingen. Daarom sprak Vossius van de geïnterpoleerde brieven.²

De hoogleraar gebruikte voor deze stelling handschriften die hij in Italië had aangetroffen.³ Maar de Nederlander maakte toch een eigen selectie uit dit wat hij in Florence onder ogen had gekregen, en gaf dat ook zelf toe.⁴ Hoewel Isaacus Vossius slechts de authenticiteit van zes brieven erkende, nam hijzelf toch alle brieven op in zijn uitgave van het werk van Ignatius.⁵

3.2.1 Vossiaans

In onze tijd wordt alleen nog maar een gezuiverde versie gehanteerd van de zeven brieven die de geschiedschrijver Eusebius noemt.⁶ Dat betekent dat naast de zes brieven van Vossius ook

¹ Martiales; *ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΙΕΡΟ ΜΑΡΤΥΡΟΣ ΙΓΝΑΤΙΟΥ, ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΝΤΙΟΧΕΙΑΣ ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ*; *sancti martyris Ignatii, Antiochiae Archiepiskopi Epistolae. Nuc demùm, cum Latina interpretatione è regione Graecis apposita, in lucem editae, recognitae, & Notis illustratae. Per Martialem Maestrem, doctor Theologum*; Parisiis, apud Marcum Orry, via Iacobaea ad infigne Leonis falientis M.DC.VIII (1608). Dit geschrift bevindt zich in de Rijksuniversiteit van Leiden, Nederland.

² De Nederlandse geleerde geeft deze brieven weer vanaf blz.115. Zie: Vossius, Isaacus; *S.Ignatii Martyris epistolae genuinae ex Bibliothecâ Florentinâ, adduntur S.Ignatii epistolae quales vulg circumferuntur adhac S. Barnabae Epistola. Accessit universis Translatio vetus; Eddidit & notas addidit Isaacus Vossius*, editio Secunda; Londini; Johannis Cellibrand & Roberti Sollers, MDCLXXX (1680).

³ Vossius, Isaacus; *S.Ignatii Martyris epistolae genuinae ex Bibliothecâ Florentinâ, etc.*: Isaacus Vossius Lectori. *Animus fuerat illas solum dare Ignatii epistolas, que in codice florentino haberentur.*

⁴ Vossius, Isaacus; *S.Ignatii Martyris epistolae genuinae ex Bibliothecâ Florentinâ, etc.*: Isaacus Vossius Lectori: *...Verum cum ille etiam alias quaedam Ignatio tribueret, licet eius non essent; uti Epistolam ad Tarsenses, & ad Mariam Casiabolensis.*

⁵ Vossius, Isaacus; *S.Ignatii Martyris epistolae genuinae ex Bibliothecâ Florentinâ.adduntur S.Ignatii epistolae quales vulg circumferuntur adhac S. Barnabae Epistola. Accessit universis Translatio vetus; Eddidit & notas addidit Isaacus Vossius*, editio Secunda; Londini; Johannis Cellibrand & Roberti Sollers, MDCLXXX (1680). Dit geschrift bevindt zich in de Rijksuniversiteit van Leiden, Nederland.

⁶ Vgl. Laemmer, H.; *EUSEBIOU TOU PAMFILOU, EKKLESIASTIKES ISTORIAS, BIBLOI DEKA, Graecum textum, collatis qui in Germaniae et Italiae bibliothecis asservantur codicibus et adhibitis praestantissimis editionibus recensuit atque emendavit, latinam hendrici valesii verriorem passim*

een brief aan de Romeinen als echt wordt erkend.¹ Hoewel het technisch enigszins onzorgvuldig is, staan de zeven brieven bekend als de “Vossiaanse” of “korte recensie”. In 1710 kwam er een Engelse vertaling van op de markt, die het bestaan van andere Ignatiaanse brieven negeerde.² Bijna driehonderd jaar later is in deze trend nog geen wijziging opgetreden.³

3.2.2 Vossius en Polycarpus

De extra brieven zijn de moeite van het bekijken waard. Dat geldt ook van de Latijnse editie van de “gewone” brieven. In 1644 publiceerde aartsbisschop Usher in Oxford de oud-Latijnse vertaling van de brieven van Ignatius.

Maar nog te weinig wordt beseft dat Reinhardus bijna honderd jaar eerder al vergelijkbaar werk verzet had in Parijs. In het Middeleeuws Latijn maakt de brief aan Polycarpus een zware institutionele en dogmatische indruk. Polycarpus moet zijn positie verdedigen met alle ijver. De eenheid van leiding moet hij bewaren, want iets beters is er niet.⁴ Over de natuur van Christus worden scherpzinnige formuleringen tentoon gespreid.⁵ Het wekt dan ook geen bevreemding dat Usher de authenticiteit van de Polycarpusbrief in twijfel trok. Ook Vossius vond enkele dingen in de brief verdacht, maar legde zich neer bij het getuigenis van de oude Kerk die deze brief afzonderlijk van die aan Smyrna noemt.

correctam subiunxit, apparatus criticum apposuit, fontes annotavit, prolegomena et indices adiecit; Sumtibus Librariae Hurterianae; Scaphusiae 1862, III.xxxvi.

¹ De Fransman Ruinart bevorderde deze gang van zaken door in 1689 een Grieks handschrift van de Romeinenbrief op de boekenmarkt te brengen in zijn *Acta Martyr. Sicera & Select.*

² Lincoln, William; *The Genuine Epistles of the Apostolic Fathers, translated and publish'd, with a large preliminary discourse relating to the several treatises here put together; the second edition, corrected;* printed by W.B. for Richard Sare; London/Holbourn 1710. Bisschop William Lincoln paste in deze tweede herziene editie zijn eerste vertaling van de Vossiaanse recensie aan bij de editie van Ruinart. Wel meldt hij telkens waar en hoe deze belangrijk afwijkt van de Vossiaanse en oud-Latijnse weergave.

³ Dat blijkt uit de belangrijke vertalingen en studies die deze eeuw zijn verschenen van en over Ignatius. Vgl. Lake, K.; *The Apostolic Fathers, vol.I;* William Heinemann; London 1977. Corwin, V.; *St. Ignatius and Christianity in Antioch* (Yale Publications in Religion, 1, editor: David Horne); Yale University Press; New Haven 1960. Schoedel, W.; *Ignatius of Antioch, A Commentary on the Letters of Ignatius of Antioch;* Fortress Press; Philadelphia 1985.

⁴ “*Defende locum tuū in omni diligentia. Unitatis curam habeto, qua nihil melius est.*”, Ad Polycarpum, ep.VII. Alhoewel het woord dat deze brief gebruikt voor “leiding” alle Middeleeuwse bijmaken van de Rooms-katholieke curie schijnt te hebben, gaat het in het Latijn toch terug op cura.

⁵ “*In uisibilem natura, uisibilē in carne. Impalpabilem & intactū, ut corporem uero propter nos,*” Ad Polycarpum, ep.VII.

Vossius had zijn uitgave van Ignatius dus gebaseerd op een handschrift dat hij in Florence gevonden had. In de Laurentiaanse bibliotheek aldaar werd redelijk onlangs een nieuwe vondst gedaan in verband met Ignatius en Polycarpus. Een Middeleeuwse codex aldaar beschrijft de leerregel voor monniken en bevat uittreksels van de Schrift en de Kerkvaders. Aan het einde van de jaren tachtig is bekend geworden dat een fragment uit de brief van Ignatius aan Polycarpus in deze versie doorgaat waar de korte recensie ophoudt. Dit extra deel heeft citaten uit het Nieuwe Testament die verwijzen naar de omgang met slaven. Met veel speculatie is het fragment wel teruggevoerd tot een denkbeeldig origineel uit de vierde eeuw. Daar enig tekstgetuigenis ontbreekt, lijkt het waarschijnlijker dat het om een bespiegeling van een Middeleeuwse monnik gaat.¹

3.3 Vier verworpen brieven en de Bijbel

Van de elf brieven van Reinhardus zijn de brieven aan de gemeenten van Tarsus, Philippi, Antiochië en aan de diaken Heron uiteindelijk verworpen.

De brief aan de Philippenzen staat geheel in het teken van de doop.²

De andere drie leveren wat meer op waar het Schriftverwijzingen betreft.

De brief aan de Christenen in Tarsus heeft verwijzingen naar Daniel 6, 1 Korinthe 16, Galaten 3, Galaten 6, Romeinen 6, 1 Timotheüs 2, Kolossenzen 1, Johannes 20, 1 Korinthe 7 en Spreuken 8.³ Ignatius groet met de Bijbelse zegenspreuk “ὁ Κύριος μεθ’ ὑμῖν”.⁴

¹ Crehan, J.H.; A New Fragment of Ignatius’ Ad Polycarpum, in: Dümmer, J.; *Texte und Textkritik eine Aufsatzsammlung* (Texte und Untersuchungen zur Geschichte der altchristlichen Literatur, Band 133); Berlin 1987, blz.23-32. Crehan gaat uit van de vooronderstelling dat de vervalser van de Ignatiusbrieven altijd Oudtestamentische teksten toevoegde. Omdat het extra deel van de brief aan Polycarpus bijna geen extra Oudtestamentische verwijzingen heeft, zou het echt zijn. Omdat de hypothese niet bewezen kan worden, is deze gevolgtrekking speculatief van aard.

² Martiales; *ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΙΕΡΟΜΑΡΤΥΡΟΣ ΙΓΝΑΤΙΟΥ, ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΝΤΙΟΧΕΙΑΣ ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ* etc., blz.86: ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΠΡΟΣ ΦΙΛΙΠΠΕΟΥΣ, ΠΕΡΙ ΒΑΠΤΙΣΜΑΤΟΣ·

Zie ook Vossius; *S. Ignatii Martyris epistolae genuinae ex Bibliothecâ Florentinâ, etc.*, blz.58.

³ Martiales; *ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΙΕΡΟΜΑΡΤΥΡΟΣ ΙΓΝΑΤΙΟΥ, ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΝΤΙΟΧΕΙΑΣ ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ* etc., blz.70ff.: ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΠΡΟΣ τοῖς ἐν Ταρσῶ, epistola IIII: blz.71 (Daniël 6), blz.73 (1 Korinthe 16, Galaten 3), blz. 75 (Galaten 6, Romeinen 6), blz. 77 (1 Timotheüs 2, Kolossenzen 1, Johannes 20, 1 Korinthe 7 en Spreuken 8).

⁴ Martiales; *ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΙΕΡΟΜΑΡΤΥΡΟΣ ΙΓΝΑΤΙΟΥ, ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΝΤΙΟΧΕΙΑΣ ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ* etc., blz.84.

De andere twee brieven zijn beiden gericht aan christenen in Antiochië. De eerste is een algemene brief aan de gemeente.¹ De tweede is speciaal gericht aan de diaken Heron.

De algemene brief aan de christenen in Antiochië zou vanuit Philippi geschreven zijn. Opvallend is het grote gebruik dat Ignatius hier maakt van citaten uit het Oude Testament. Allen passen ze in bij het verkondigingsdoel. Hij waarschuwt tegen het vuur en sulfer dat vanuit de hemel over Sodom en Gommorra uitgegoten werd.²

Ignatius voelt zich volkomen een met de profeten van weleer, die de Heere verwachtten.³ De profetieën van Jesaja over het Immanuëlsteken en de lijdende Knecht des Heeren past hij toe op Messias Jezus.⁴

In de brief aan Heron zegt Ignatius het allemaal nog een beetje sterker. Wie iets tegen de Wet en de profeten meent te hebben, hoort bij de antichrist!⁵

Uit het voorgaande blijkt dat de Ignatius zoals die uit brede recensie van de brieven naar voren komt, zeer letterlijk met de Bijbel omging. Vooral de stelling dat hij weinig van het Oude Testament zou weten, valt door de mand. Daarbij vatte Ignatius wonderlijke gebeurtenissen, zoals rond het oordeel over Sodom, op in strikt historische zin.

3.4 Zijn ze echt?

Of de brieven echt zijn of niet, is nooit meer met zekerheid te achterhalen. De overlevering van het werk van Ignatius is daarvoor te zwak. Ook ontbreekt het aan geschiedkundige beschrijving waardoor we met meer historisch beoordelingsvermogen zouden kunnen kijken naar dit proces.

¹ Martiales; *ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΙΕΡ ΟΜΑΡΤΥΡΟΣ ΙΓΝΑΤΙΟΥ, ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΝΤΙΟΧΕΙΑΣ ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ* etc., blz.185: ANTIOXEΙΣ.

² “*Ignem & sulphur à domino de coelo,*” Ad Antiochenses ex Philippis, Epistola VIII.

Vgl. Reinhardus; *Gloriosi Christi martyris Ignatii Antiochene, Antistitis, Epistolae undecim etc.*

³ “*Prophetam suscitabit vobis dominus deus vester sicut me ... de domino nostro Iesu Christo, rursum prophetae proclamaverunt dicentes. Ecce puer natus est nobis,... Nam & de incarnatione eius ex virgine dicunt. Ecce virgo concipiet in utero & pariet filium, & vocabitur nomen Emanuel. Et de passione eius nihil ominis adiecerunt, dicentes: sicut ovis ad occisionē ductus est, & sicut agnus corā tondente sine voce.*” Ad Antiochenses ex Philippis, Epistola VIII.

Vgl. Reinhardus; *Gloriosi Christi martyris Ignatii Antiochene, Antistitis, Epistolae undecim etc.*

⁴ Vgl. Jesaja 7:14; 53:7.

⁵ Ad Heronem ecclesiae, Antiochenae diaconum, quem et dominus ostendit seburum ins sede ipsius, ex Philippis, Epistola nona: “*Si quis insalsaverit legem & Prophetas, quos Christus praesens adimplevit, sit tibi tanquam Antichristus.*”

Vgl. Reinhardus; *Gloriosi Christi martyris Ignatii Antiochene, Antistitis, Epistolae undecim etc.*

Hoe het oordeel over de authenticiteit ook uitvalt, het blijft de vraag of het theologisch oordeel over Ignatius verantwoord gebaseerd kan worden op de selectie van zeven brieven. Het wil voorkomen alsof aan de selectie van de zeven brieven andere overwegingen dan zuiver wetenschappelijke ten grondslag liggen. Vossius leefde in een historische context van aversie tegen het middeleeuws Rooms-katholicisme, maar had een goede kennis van Grieks en Latijn. Dat laatste is in onze eeuw zeldzaam geworden. Dit was mede de oorzaak dat men heeft voortgeborduurd op zeventiende-eeuwse conclusies die binnen een afgebakende historische context waren getrokken. Aan degelijk vergelijkend onderzoek tussen de “echte” en de “andere” brieven van Ignatius heeft het dan ook ontbroken bij de voorstanders van de zeven brievenhypothese in onze tijd.

3.4.1 Eusebius

De enige deugdelijke historische aanwijzing voor de beperkte selectie van deze brieven is het getuigenis van de kerkvader Eusebius van Caesarea. Het is aannemelijk dat Eusebius de zeven brieven heeft gekend vanuit zijn *Geschiedenis der Kerk*. Het is echter moeilijk aan te tonen dat hij er slechts van zeven geweten heeft. Zelfs al waren alleen deze zeven aan hem bekend, dan nog konden er anderen zijn geweest waarvan de kerkgeschiedkundige niet wist. Eusebius was niet alwetend.

Als de brieven die Eusebius noemt, moeten worden opgevat in beperkende zin, komt het echte probleem bij de selectie zelf. De tekstoverlevering waarover we nu beschikken, is niet hetzelfde als bij Eusebius. Het enige oude papyrusfragment dat een volledige brief aan Smyrna verondersteld, is klein en kan niet vroeger gedateerd worden dan de vijfde eeuw.¹ De andere manuscripten zijn allemaal veel nieuwer. De Syrische versie wordt zelfs door ondersteuners van de zeven brieven gezien als een late verkorting van de bedorven “Westerse” overlevering.²

¹ Dit fragment bevat Smyrna iii.3-xii.1. Het staat bekend als P.10581 en werd in 1910 gepubliceerd in C.Schmidt & W. Hubert, *Altchristliche Texte* (Berliner Klassikertexte, Heft VI).

Vgl. Lake, K.; *The Apostolic Fathers, vol.I*; William Heinemann; London 1977, blz.170.

² Op het oog bevat de Syrische versie een verkorte vorm van de brieven aan de gemeenten in Efeze, Rome en aan Polycarpus. De betrouwbaarheid van de tekst waarop ze teruggaat kan niet aangetoond worden. Nadat de versie in 1845 ontdekt was, werd aanvankelijk gedacht dat dit de oorspronkelijke

3.3.2 Theoretische Constructie

Feit blijft dat de tekst van de Vossiaanse, Eusebiaanse of korte recensie, slechts een theoretische constructie is. Zij gaat niet terug op zichtbaar tekstgetuigenis. Altijd moet op een manier worden geknipt en geplakt in de tekstoverleveringen die voorhanden zijn.

Volgens de overlevering waardoor Ignatius werk tot ons is gekomen, zijn ook andere brieven echt. Zelfs de bron van Vossius ging daarvan uit. Het is wetenschappelijk oneerlijk om deze feiten te negeren en te doen alsof er een betrouwbare tekstoverlevering is die zeven zuivere brieven presenteert!

Bovendien moet zelfs aan de “echte” brieven gesleuteld worden tot ze theologisch aanvaardbaar voor de tijd van Ignatius worden geacht. Het criterium is vanaf hier dogmatisch en niet langer zuiver historisch van aard.

Dit laatste geldt niet als het gaat over de verwerping van de Latijnse brieven aan Maria en de apostel Johannes. Van hen bestaat geen Griekse overlevering. Maar ook inhoudelijk en historisch staan ze zover af van de rest van het Ignatiaanse corpus, dat ze gemakkelijk als vrome Middeleeuwse vervalsingen kunnen worden afgedaan.

3.3.3 Uitwendig Tekstgetuigenis

Met de elf brieven die in het Grieks zijn overgeleverd, gaat dat wat moeilijker. Voor de meeste van hen geldt dat ze heel goed passen in de brievenverzameling van Ignatius zoals die tot ons is gekomen. Tekstkritisch gesproken vormen de verworpen brieven een goede eenheid met de ongecensureerde weergave van de “echte” brieven.

Ook linguïstisch valt het tegendeel moeilijk aan te tonen. Toch is dit geprobeerd.¹ Een linguïstische vergelijking tussen vijf brieven van het uitgebreide corpus en de zeven “echte”, zou voor de traditionele scheiding pleiten. Beide groepen zouden een eigen stijl hebben en verschillende vocabulaires hanteren. Het grote probleem bij dit Amerikaanse onderzoek was de (on-)wetenschappelijke methode, die al bij voorbaat de resultaten liet vaststaan.

tekst van de brieven was. Verdedigers van de zeven brieven hypothese, zoals bisschop Lightfoot, achtten het een verkorte weergave van “hun” Griekse tekst.

Vgl. Lipsius, R.A.; *Ueber das Verhältniss des Textes der drei syrischen Briefe des Ignatios zu den hörigen Recensionen der Ignatianischen Literatur*; Abhandlungen für die Kunde des Morgenlandes; Deutschen Morgenländischen Gesellschaft; Leipzig 1859.

¹ Brown; M.P.; *The Authentic Writings of Ignatius, a study of linguistic criteria*; Duke University Press; Durham N.C. 1963.

Dat kwam doordat werd gewerkt met vooraf vastgestelde groepen van brieven. De samenstelling van deze groepen was niet linguïstisch bepaald, maar door een historisch-wetenschappelijk vooroordeel. Wanneer elke brief afzonderlijk was onderzocht, zouden aan het linguïstisch onderzoek geen verantwoorde historische conclusies verbonden kunnen worden. Een enkel voorbeeld maakt dit probleem duidelijk. Alleen de Romeinenbrief verschilt al zo drastisch van de andere zes, dat er in de vorige eeuw in Duitsland een tendens was om slechts deze brief als echt te zien.

Daar komt bij dat een linguïstische toetsing van de zinslengte en woordvolgorde “teleurstellend” waren, wat inhield dat ze de hypothese niet ondersteunden. Dus werden ze niet verder bij het onderzoek betrokken.¹

3.3.4 Alleen dogmatisch Criterium mogelijk

Wie dan kiest voor een zekere interpretatie van het getuigenis van Eusebius, dat deze slechts zeven brieven zou hebben gekend en er ook niet meer bestonden, maakt daarmee het getuigenis van de brievenoverlevering erg wankel.

Met andere woorden: een brieven corpus dat zich op geheel andere wijze aandient, dan men er over gehoord heeft, is onbetrouwbaar. Of men heeft verkeerd geluisterd, òf de overlevering deugt niet. In dat laatste geval is het sterk de vraag of op zuiver historische gronden nog een selectie kan worden gemaakt uit de brieven van Ignatius. Alleen dogmatische aanwijzingen spelen dan nog een wezenlijke rol. In de discussie rond Ignatius hebben deze zich vooral gecentreerd rond zijn, al dan niet veronderstelde, hoogkerkelijke ambts- en sacramentsopvattingen.

Het grote wetenschappelijke nadeel van de huidige stand van zaken, is dat een vooroordeel dat het brieven corpus zelf niet oproept, gebruikt wordt als selectiecriterium voor tekstoverlevering. Daarmee wordt het a priori onmogelijk om met zekerheid te weten wat dan nog echt is en wat niet. Wie een ander criterium voor selectie verkiest, komt tot hele andere resultaten. Dat blijkt uit heftige aanvallen door tegenstanders van de zeven brieven, die gewoonlijk pleiten voor een nog beperkter selectie.² De vraag is echter of hun selectie

¹ “For the sake of the record, they were, first, a test of sentence length and, second, a test of word-order in independent clauses. Not only were the results disappointing, but the computations required by these tests would have been too laborious and time-consuming, even if the results had been greater.”, aldus Brown; M.P.; *The Authentic Writings of Ignatius, a study of linguistic criteria*; Duke University Press; Durham N.C. 1963, blz.139.

² Joly, R.; *Le Dossier d'Ignace d'Antioche*; Université libre de Bruxelles, Faculté de Philosophie et Lettres LXIX; Éditions de l'Université Bruxelles; Brussel 1979.

wetenschappelijk gezien op een deugdelijker fundament berust, dan die van de zeven brieven hypothesen. Gewoonlijk wordt een nieuwe hypothesen over “hoe Ignatius werkelijk was” afgedrukt op de bestaande tekst.

3.5 Conclusie

Ten aanzien van Ignatius zijn er eigenlijk maar twee werkbare hypothesen mogelijk.

- a) Ongeveer het hele Griekse brieven corpus berust op redelijk betrouwbare overlevering die teruggaat tot op Ignatius zelf.
- b) Het hele Griekse brieven corpus zoals we dat nu kennen is onbetrouwbaar, of het nu teruggaat op een vervalsing of gedeeltelijk op Ignatius zelf. Wetenschappelijk valt er niet deugdelijk mee te werken als Ignatiaans materiaal. Alleen inhoudelijk en theologisch kunnen we er ons voordeel mee doen.

Dit proefschrift wil geen keuze voor u maken, maar wel voor keuzen stellen. Hoe ze ook uitvalt, één ding staat vast. Vals of echt, de brieven van Ignatius zijn eeuwenlang een impuls voor theologische en Kerkhistorische bezinning gebleken. Voor zover ze ons nader aan Gods Woord brengen, zijn ze van eeuwigheidswaarde, in Nederland, maar ook in het nieuwe Zuid-Afrika. Voor het onderzoek naar het Schriftgezag bij Ignatius is voor de volgende werkbare methode gekozen. Als uitgangspunt dienen de zeven brieven, maar indirect worden gegevens uit de andere Griekse brieven verrekend.. Daarvoor zijn twee redenen aan te geven.

In de eerste plaats sluit dat aan bij de historische ontwikkeling rond het Ignatiaans onderzoek, waarbij velen van mening waren dat deze zeven brieven echt zijn.

In de tweede plaats is dit methodologisch werkbaar. De korte recensie is toegankelijker. Bovendien is het meer verantwoord om een kritische editie als basis te gebruiken, dan een onkritische. Zoals dit hoofdstuk aantoonde, maakte de Ignatius van de brede recensie zeer stellige opmerkingen in verband met Schriftgezag. Dit willen we niet bij voorbaat inlezen in de korte recensie, omdat dan een tekstkritisch vooroordeel te sterk gaat heersen over theologische inhoud. Als we binnen de huidige historische context de brede recensie als

Rius-Camps, J.; *The Four Authentic Letters of Ignatius, the Martyr*; Pontificium Institutum Orientalium Studiorum; Roma 1980.

Rius-Camps, J.; Arcaísmos en la teología de Ignacio de Antioquía, in: Livingstone, E.A.; *Studia Patristica XXI*; Peeters Press; Leuven 1989, blz.175-184.

Rius-Camps, J.; Indicios de una redacción muy temprana de las cartas auténticas de Ignacio (ca.70-90 d.C.), in: *Augustinianum*, periodicum semestrale Institutu Patristici “Augustinianum”; Roma 1995; volumen XXXV, blz.199-214.

uitgangspunt zouden nemen, zou de ingang van conclusies over het Schriftgezag bij Ignatius in de weg worden gestaan door andere vooronderstellingen ten aanzien van de tekst. Zij die het gehele corpus verwerpen, kunnen zich troosten met de gedachte dat het waarschijnlijk is dat het bij pseudo-Ignatius toch gaat om Christendom uit de tweede eeuw.

Hoofdstuk 4 Schriftgezag bij Ignatius (I)

4.1 Onderzoeksmethode Schriftgezag Ignatius

In dit hoofdstuk worden relevante Schriftverwijzingen in de brieven van Ignatius geïdentificeerd. Eerst analyseren we het karakter van een verwijzing volgens de methode die in hoofdstuk 1 van dit proefschrift werd uiteengezet. Een passage wordt geduidt als verschijnsel of als Bijbelverwijzing. Als het een verschijnselverwijzing betreft, gaat het om Bijbels spreken in het algemeen, bijvoorbeeld algemene opmerkingen over het spreken van Paulus of dat van de profeten. Concrete Bijbelverwijzingen kunnen direct of indirect van karakter zijn. Bij directe verwijzingen moet verwezen worden naar een bron, bijvoorbeeld “er staat geschreven” of “Paulus zegt terecht”. Alle Schriftverwijzingen waarbij een dergelijke aanwijzing ontbreekt, worden gezien als indirect. Een Bijbelverwijzing kan naar een tekst verwijzen of naar apostolische leer in het algemeen, wanneer de Bijbelinhoud vast staat, maar het moeilijk is om het Bijbelboek te bepalen, bijvoorbeeld omdat alle vier de evangelieën er melding van maken. Om het gezagskarakter van een Bijbelverwijzing nader te omschrijven, wordt onderscheid gemaakt tussen bewijsvoerend en informerend Bijbelgebruik. Dit is een bruikbare werkwijze om objectief het gezag van de passage te meten. Indien de verwijzing als bewijs wordt gebruikt, betekent dit automatisch een hogere gezagsintensiteit. Het bewijsvoerende karakter van een passage wordt bij de analyse boven de pericopen uit Ignatius nader verklaard, of in de tekst aangegeven door schuine druk van het redegevend voornaamwoord.

Onder de analyse van de pericoop volgt de tekst van Ignatius in het Nederlands. Dit is een eigen vertaling van de promovendus uit de Griekse tekst van de korte recensie.

Om de lezer te betrekken bij de wetenschappelijke discussie, worden onder de tekst van Ignatius de relevante delen en Bijbelverwijzingen in het Grieks weergegeven. Dat geldt ook voor Oudtestamentische Bijbelverwijzingen, omdat de Septuagint in de tweede eeuw door Christenen als de standaardweergave van het Oude Testament werd gebruikt. Bovendien komt op die wijze de woordelijke overeenkomst (of het verschil) tussen Ignatius' verwijzing en het Oude Testament beter tot uitdrukking.

Na de weergave van de pericoop uit Ignatius en relevante Griekse verwijzingen, wordt de betrokken passage van commentaar voorzien. Hierbij verschilt de werkwijze van die in de rest van dit proefschrift. Diverse kenners van Ignatius komen hierbij zelf aan het woord. Om aan hun uitlatingen zoveel mogelijk recht te doen en deze zo adequaat mogelijk te bespreken, worden citaten onvertaald weergegeven en direct bij de discussie betrokken.

Voor deze gedetailleerde wijze van analyse is gekozen vanwege de geringe hoeveelheid bladzijden die de zeven brieven van Ignatius beslaan. Waar andere kerkvaders honderden pagina's volschreven met een paar duizend Bijbelverwijzingen, vergezeld van duidelijke opmerkingen over de functie van de Schriften, ligt dat bij Ignatius anders. Er liggen slechts zeven korte brieven ter tafel, met relatief weinig Bijbel- en verschijnselverwijzingen in verhouding tot de grote hoeveelheid materiaal van andere vroege kerkleiders.

De genoemde methode wordt gevolgt in de hoofdstukken vier tot en met zeven. Daarna vindt in hoofdstuk acht een concluderende bespreking plaats, waarin de resultaten tevens grafisch worden onderbouwd.

Verwijzingen naar de hieronder voornoemde boeken vinden hierna niet meer volledig plaats.

Griekse tekst:

-Lake, Kirsopp; *The Apostolic Fathers, vol.1*, in: Loeb Classical Library; William Heinemann; London 1977.

Overig:

-Corwin, V.; *St. Ignatius and Christianity in Antioch* (Yale Publications in Religion, 1, editor: David Horne); Yale University Press; New Haven 1960.

- Köhler, W.D.; *Die Rezeption des Matthäusevangeliums in der Zeit vor Irenäus*; Wissenschaftliche Untersuchungen zum Neuen Testament, 2. Reihe, Band 24; J.C.B. Mohr (Paul Siebeck); Tübingen 1987.
- Klevinghaus, J.; *Die theologische Stellung der Apostolische Väter zur alttestamentlichen Offenbarung*; C. Bertelsmann Verlag; Gütersloh 1948.
- Schoedel, W.; *Ignatius of Antioch, A Commentary on the Letters of Ignatius of Antioch*; Fortress Press; Philadelphia 1985.
- Rathke, H.; *Ignatius von Antiochien und die Paulusbriefe*; Texte und Untersuchungen zur Geschichte der altchristlichen Literatur, Band 99; Akademie Verlag; Berlin 1967.
- Schim van der Loef, H.P.; *Onderzoek naar de Herkomst en de Strekking der Zeven Brieven van Ignatius in de Korte Recensie*, academisch proefschrift ter verkrijging van den graad van doctor in de Godgeleerdheid aan de Rijksuniversiteit te Leiden; A.W. Sijthoff; Leiden 1906.

4.2 Ignatius aan de Efeziërs

De Brief aan de gemeente in het Kleinaziatische Efeze, nu in Turkije, werd geschreven vanuit Smyrna. Deze havenstad lag ongeveer zestig kilometer ten Zuiden van Efeze. Onder bewaking van Romeinse soldaten zou Ignatius daar zijn aangekomen, na een lange reis door het binnenland via Philadelphia. In Smyrna zou Ignatius bezoekers hebben ontvangen van de Christelijke gemeenten van Efeze, Magnesia en Tralles. Efeze was een handelsstad, die landinwaarts gelegen was. Hoewel ze zelf niet aan het water lag, was Efeze aan de westzijde verbonden met een haven. Tegen het Oosten lag het Koressos gebergte van Klein-Azië.¹ Efeze werd beschouwd als de regeringshoofdstad van de Romeinse provincie Azië. Ook had de stad een beroemde tempel voor de dienst aan Artemis.²

Directe Bijbelverwijzing naar Jac.4:6 (vgl. Spr.3:34/I Petr.5:5), bewijsvoerend, ongekwalificeerd

V.3 Hij die dan niet naar de bijeenkomst gaat, deze is reeds zelf hoogmoedig en heeft zichzelf veroordeeld. *Want* er staat geschreven: God zal de hoogmoedigen tegenstaan. Laten we ons dan beijveren om niet de opziener tegen te staan, opdat we aan God onderworpen mogen zijn.

Bespreking:

¹ Blaiklock, E.M. & Harrison, R.K.; *The New International Dictionary of Biblical Archaeology*; Zondervan; Michigan 1990, blz.181.

² Ramsay, W. M.; *St. Paul the Traveller and the Roman Citizen* (The Morgan Lectures for 1894 in the Auburn Theological Seminary and the Mansfield College Lectures, 1895); Hodder and Stoughton; London 1920, blz.272-282.

-Spr.3:34 (LXX): Κύριος ὑπερηφάνοις ἀντιτάσσεται.

-Jac.4:6: ὁ Θεὸς ὑπερηφάνοις ἀντιτάσσεται.

-I Petr.5:5: ὅτι ὁ Θεὸς ὑπερηφάνοις ἀντιτάσσεται.

Ignatius heeft: γέγραπται γάρ: Ὑπερηφάνοις ὁ Θεὸς ἀντιτάσσεται.

We merken hierbij op dat het Hebreeuws in Spr.3:34 geen persoonlijk voornaamwoord heeft. De LXX heeft waarschijnlijk op grond van de context in vers 33, waar Gods Naam gebruikt wordt, vertaalt met Κύριος.

Corwin tekent bij deze Ignatiuspassage aan:¹ “It is obvious that the Old Testament books would be available, although few can be identified in the letters”. Het is mogelijk dat de passage terug te voeren is op Ignatius’ kennis van het boek Spreuken, maar de bovengenoemde wisseling tussen Κύριος en Θεὸς maakt het waarschijnlijker dat de kerkvader hier verwijst naar Nieuwtestamentische openbaring. Deze ziet Ignatius dan voluit als heilige Schrift, aangezien hij zijn citaat inleidt met: γέγραπται γάρ. Deze uitdrukking bezigt hij ook in ad Magn. XII.1.

De weergave van τῷ ἐπισκόπῳ met “bishop”² roept latere historische associaties op, die inhoudelijk niet hoeven overeen te stemmen met de lading van het woord in de tijd van Ignatius. Het zou dan ook veiliger zijn om te kiezen voor de vertaling “overseer”.

Verschijsel verwijzing over onderwerping aan spreken van God

VI.2 Onesimus zelf prijst dan in hoge mate jullie goede orde in God, omdat jullie allen volgens de waarheid leven en omdat onder jullie geen enkele ketterij woont, jullie luisteren zelfs naar niemand, behalve wanneer hij over Jezus Christus spreekt in waarheid.

Bespreking:

Er is enige tekstuele onzekerheid over de constructie ἡ περὶ Ἰησοῦ Χριστοῦ λαλοῦντος ἐν ἀληθείαι. Zij berust op een emendatie van Lightfoot die gesteunt zou worden door de Armeense versie. De Griekse grondtekst van de Vossiaanse recensie (G) leest echter εἶπερ. De oudst-bekende Latijnse versie van de recensie van Ussher (L) heeft aliquem

¹ Blz.65.

² Vgl. de Engelse vertaling van Kirsopp Lake; blz.179.

amplius quam Iesum Christum loquentem. In vertaalde vorm zou dat neerkomen op: "Luister echter naar niemand meer dan naar Jezus Christus die in waarheid spreekt!" Schoedel verdedigt de afwijking van de tekst door Lightfoot:¹ "The reading of G, πλέον εἶπερ, is grammatically impossible. The Latin (amplius quam, πλέον εἶπερ, hence, "except Jesus Christ speaking in truth") makes tolerable sense but does not conform to language elsewhere in Ignatius where people are said to speak apart from or concerning Christ (Tr.9.1; Phd.6.1). Consequently we follow Lightfoot's emendation (πλέον ἢ περί): Ignatius is contrasting the false teachers with one who speaks about Christ. Support for the emendation comes from the Oriental versions: "and you do not listen to anyone if he does not speak truly with you concerning Christ." De tekst maakt echter zin zoals hij hier staat. Omdat Ignatius elders andere dingen zegt of ze anders uitdrukt, hoeft dat geenszins te betekenen dat hij het hier door ons gedwongen moet worden hetzelfde als elders te zeggen. Bovendien heeft Schoedel hier verzuimt om te verwijzen naar Ign. ad Rom.VIII.2 dat Christus presenteert als de mond van God. Buiten dit stelt Schoedel wat al te gemakkelijk dat de Griekse versie grammaticaal niet kan. ΑΚΟΥΕΤΕ kan zeer wel bedoeld zijn als onvoltooid tegenwoordige tijd en niet als imperativus. Dit zou overeenkomen met de context die onvoltooid verleden tijd hanteert. De zin zou dan zijn: "maar jullie luisteren naar niemand anders, aangezien (εἶπερ) het Jezus Christus is die in waarheid spreekt."

Indirecte Bijbelverwijzing, apostolische leer, mededelend, ongekwalficeerd

VII.2 Eén arts is er, die zowel vleeselijk als geestelijk is, geboren èn ongeboren, God in mènes, waarachtig leven in de dóód, èn uit Maria èn uit God, eerst onderhevig aan lijden en toen niet meer: Jezus Christus onze Heere.

Bespreking:

Volgens Harnack is deze passage een voorbeeld van waar de verdedigers van de betrouwbaarheid en datering aan het begin van de tweede eeuw tekort zouden zijn geschoten. γεννητὸς καὶ ἀγέννητος is voor hem verdacht taalgebruik voor die tijd,

¹ Blz.58.

maar Harnack erkent dat het wel mogelijk is. Zijn voornaamst bezwaar is dat de samenstelling van de pericoop te gevorderd zou zijn in dogmatische zin.¹

Volgens Corwin,² is de bovengenoemde ruimhartige belijdenis van de Godheid van Christus een controversiële gedachte: “Ignatius’ teaching about Jesus Christ starts, then, with the affirmation that real incarnation means that he is God in Man (Eph.7.2). The fact, rather than subtleties about its nature, possesses him, and neither aspect overpowers the other. On the one hand he has no hesitation in applying the word God to Jesus Christ. He uses it so naturally throughout the letters that it is obviously a point about which he has no doubt. He accepted the idea wholeheartedly, as the earliest Christians had not. On the other hand Ignatius affirms stoutly, and with every indication of meeting opposition, that Christ is man.”

Hiertegenover staat dat de gedachtengang bij Ignatius stevig gefundeerd is op getuigenis uit het Nieuwtestamentisch tijdperk:

-Kol.2:9: ἐν αὐτῷ κατοικεῖ πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς Θεότητος σωματικῶς.

-I Tim.3:16: Θεὸς ἐφανερώθη ἐν σαρκί.

De ritmische kwaliteit van de passage heeft liederenspeurders geïnspireerd. Dat blijkt uit opmerkingen van Schoedel:³ “It has been suggested that the passage is a hymn. It has a rich poetic flavor. And similar strings of christological antitheses are found elsewhere. There is also some formal and substantive similarity to the "hymnic" fragment in 1 Tim.3:16. But there is not enough in these parallels to suggest a coherent liturgical tradition.”

Over het algemeen kan moeilijk bewezen worden dat hymnische passages ook als liederen bedoeld of gebruikt waren, tenzij dan dat de auteur ze zelf als zodanig inleidt.

Verschijsel verwijzing over onderwerping aan spreken van God

¹ Vgl. Harnack, A von; *Geschichte der Altchristlichen Literatur bis Eusebius, 2. erweiterte Auflage, Teil II: Die Chronologie, Band I: Die Chronologie der Literatur bis Irenäus nebst einleitenden Untersuchungen*; J.C.Hinrichs Verlag; Leipzig 1958; blz.396,397.

² Blz 91,92.

³ Blz.61.

IX.2 Jullie zijn dan allen samen op weg, dragers van God, en dragers van de tempel, dragers van Christus, dragers van heiligheid, volgens alles versierd met de geboden van Jezus Christus.

Bespreking:

Het is interessant om te zien dat Ignatius de term θεοφόρος (vgl. Ign. ad Eph. subscr.) hier ook toepast op zijn lezers: θεοφόροι. “Ignatius never directly calls Christ Lawgiver; although references to that function are more numerous than references to him as Teacher. They are numerous enough so that the omission of the direct title can only be considered an accident. Perhaps the reason for the omission is that no single word is employed by Ignatius to express the giving of authoritative commandments; ἐντολή occurs six times in the letters, but νόμος and δόγμα, occurring once each, seem to be used as equivalents.”, aldus Corwin.¹

Deze verklaring is echter een beetje speculatief. De weglating van het lidwoord bij ἐντολαῖς kan grammaticaal uitstekend verklaard worden en is alles behalve “accident”. Door de weglating verschuift de klem van de zin van ἐντολαῖς naar κεκοσμημένοι. Ignatius benadrukt hier dus de versierde staat van de θεοφόροι καὶ ναοφόροι, χριστοφόροι, ἁγιοφόροι.

Voor sommigen roept de passage het beeld op van een christelijke religieuze processie. Schoedel:² “Apparently the image of travel further suggested that of the religious procession... The statement that the members of the procession are adorned with the "commandments" is reminiscent of Phd.1.2, where the bishop is said to be harmonized with the commandments as the cithara is to the strings. Clearly Ignatius would think of the parallel musical imagery in Eph.4.1 as in no way out of line with the metaphors of Eph.9. The context suggests that the "commandments" of Christ are conceived of not so much in terms of specific ethical injunctions as Christian revelation in general. To be in harmony with this is to follow a "new way of life" loving only God.” Indien hier inderdaad een religieuze processie veronderstelt wordt, is dat een extra aanwijzing voor verwerpers van het corpus dat de Ignatiusbrieven van late datum en waarschijnlijk een vervalsing zijn. Het

¹ Blz 106,107.

² Blz.67,68.

is echter geenszins nodig om in deze passage de schets van een christelijke religieuze processie te lezen. Het is veeleer het pelgrimsmotief zoals we dat onder meer in Hebreëen aantreffen dat hier een rol speelt.¹

Indirecte Bijbelverwijzing naar Mt.3:7, informerend, ongekwalificeerd

XI.1 Want laten we òf de komende toorn vrezen, òf de aanwezige genade liefhebben, één van de twee. Alleen bij Christus Jezus worden we in het waarachtige leven aangetroffen.²

Bespreking:

-Mt.3:7: τίς ὑπέδειξεν ὑμῖν φυγεῖ ἀπὸ τῆς μελλούσης ὀργῆς; Ignatius gebruikt de uitdrukking in de accusativus: τὴν μέλλουσαν ὀργήν.

Corwin:³ "On the one hand the judgement stands ahead and therefore time runs out; on the other hand these are the last times because in them the crucial "gift of God" (Eph.17) has been made. His readers may hold either view."

Schoedel⁴ verdedigt de waarschuwing van Ignatius tegen de beschuldiging van abruptheid: "The appearance of the eschatological warning (cf.1 John 2:18, 1 Cor.7:29; 1 Pet. 4:7) is not as abrupt as it may seem, for the theme of repentance in 10.1 presupposes precisely such a background." Het is echter de vraag of Schoedel's verklaring aannemelijk is. In X.1 raakt de ἐλπίς μετανοίας geen gelovigen, maar ἄλλων δὲ ἀνθρώπων. In XI.1 gaat het om ἡμῖν: ons, gelovigen, Ignatius ingesloten. Dat maakt de verklaring van Schoedel onmogelijk. Dit betekent echter niet dat de aanmaning met het oog op het toekomstig oordeel abrupt komt. Ignatius leidt haar namelijk genoegzaam in met een eschatologische oproep tot bezinning: ἔσχατοι καιροί.

Verschijsel verwijzing over het schrijven van Paulus

¹ Vgl. Johnsson, W.G.; The Pilgrimage Motif in the Book of Hebrews; *The Journal of Biblical Literature* 1978; Part 97; Nummer 2, blz 239-251.

² Voor het begrip ἐυρεθῆναι: vgl. Blass, F, & Debrunner, A. & Rehkopf, F.; *Grammatik des neutestamentlichen Griechisch*; Vandenhoeck & Ruprecht; Göttingen 1990, blz.389, kleine 3.

³ Blz.155.

⁴ Blz.71.

XII.2 Jullie zijn de doorgang van hen die met het oog op God gedood zijn, mede-ingewijden van Paulus, die geheiligd is, die een goed getuigenis verkregen heeft, die waardig gezegend is, van wie ik op de voetstappen gevonden moge worde, wanneer ik naar God uittreik,¹ die in elke brief jullie in herinnering brengt in Christus Jezus.

Bespreking:

Over het algemeen wordt ἐν πάσῃ ἐπιστολῇ μνημονεύει ὑμῶν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ beschouwd als vriendelijke overdrijving. Corwin:² “We know from Ignatius himself that he was acquainted with more than one letter (of the apostle Paul), for he writes to the Ephesian Church (12.2) that the apostle Paul mentioned them "in every letter." Although the remark must be recognized as polite exaggeration, it shows that Ignatius' knowledge of Paul rests on more than I Corinthians, although we cannot say on which letters.”

Schoedel,³ heeft eenzelfde soort benadering: “For the whole passage is highly idealized and tends to make sweeping claims on the basis of a few instances: thus the Ephesians are in agreement with "the apostles" (11.2; undoubtedly Ignatius means Paul and the twelve), and they are remembered in every epistle of Paul (12.2). The second image ("fellow initiates") is drawn (ultimately) from the mysteries and was to become fairly common in later Patristic Greek. Paul had already used language from the same circle of ideas to describe his own spiritual readiness (Phil 4:12). The image of following in Paul's "steps" was a natural one, and it occurs elsewhere in the early period in connection with suffering and martyrdom (1 Petr 2:21; Mart.Pol.22.1). The expression "attain God" is employed here as it usually is of Ignatius' martyrdom.”

Het is echter moeilijk om Ignatius' uitspraak af te doen met de verklaring van “polite exaggeration”. Hoewel theoretisch mogelijk, bevredigt het niet dat Ignatius met een grove feitelijke onjuistheid de Efeziërs een pluimpje gaat geven. Er is een veel bevredigender verklaring mogelijk. Het eerste wat vastgesteld dient te worden, is dat het hoofdonderwerp van de relatieve bijzinnen Paulus is. οὗ en ὅς verwijzen terug naar de apostel, niet naar de Efeziërs. De bijzonderheid van zijn persoon wordt uitgelicht. Dat hij in elke brief de Efeziërs zou gedenken, is onzin. We zullen aannemenlijk maken dat Ignatius dit ook niet

¹ Over “attaining unto God” en martelaarsschap, vgl. Corwin, blz.252,253.

² Blz.67.

³ Blz.73.

bedoeld heeft. Het adjectivum πᾶς kan, als het de dativus regeert, zoals hier het geval is, ook betekenen: met de hoogste, met de grootste, met een volledige.¹ Ignatius bedoelt dus te zeggen: Paulus, ...die met een hele brief jullie gedenkt! Het raakt dan ook meteen begrijpenlijk waarom ἐπιστολῆ geen lidwoord heeft. De klem ligt niet op ἐπιστολῆ, maar op het feit dat Paulus een volledige brief, of één van uitstaand gehalte, aan de Efeziërs geschreven heeft.

Indirecte Bijbelverwijzing naar I Tim.1:5, informerend, ongekwalficeerd

XIV.1 Van deze dingen is niets aan jullie verborgen, als jullie vòlmaakt geloof in en liefde tot Jezus Christus hebben, hetwelk het beginsel van leven is en het einddoel ervan. Het begin is wel geloof, maar het einddoel liefde.

Bespreking:

-I Tim.1:5: τὸ δὲ τέλος τῆς παραγγελίας ἐστὶν ἀγάπη ἐκ καθαρᾶς καρδίας καὶ συνειδήσεως ἀγαθῆς καὶ πίστεως ἀνυποκρίτου.

Ignatius heeft: τέλος δὲ ἀγάπη.

Bij zowel Paulus als Ignatius gaat het om liefde die omschreven wordt als einddoel. Corwin,² verklaart de passage als volgt: "He says once, "Faith is the beginning and love is the end of life" (Eph.14.1). They are thus opposite ends of one process -not really to be separated from each other. Since he thinks of them so, it is not surprising that it is hard to discover what the exact differences between them are. ...Ignatius suggests here that the life of trust leads on to a still more outgoing and active form of self-giving. Love is the devotion of the whole man to God."³

¹ Vgl. Bauer, W. & Aland K.&B.; *Wörterbuch zum Neuen Testament*, 6., völlig neu bearbeitete Auflage; De Gruyter; Berlin 1988, blz.1275.

² Blz.238.

³ Blz 240,241.

Indirecte Bijbelverwijzing naar Mt.12:33, bewijsvoerend voor te verwachten houding, ongekwalificeerd

XIV.2 Niemand die rondbazuint dat hij geloof heeft, zondigt, noch haat iemand die liefde verkregen heeft. De boom is kenbaar aan zijn vrucht. Zo zullen degenen die rondbazuinen van Christus te zijn, aan de hand van de dingen die ze doen, bekeken worden.

Bespreking:

-Mt.12:33: ἐκ γὰρ τοῦ καρποῦ τὸ δένδρον γινώσκειται.

Ignatius heeft: φανερόν τὸ δένδρον ἀπὸ τοῦ καρποῦ αὐτοῦ. Vgl.Lk.6:44.

Het eerste deel van XIV.2 vertoont bovendien invloed van de brieven van de apostel Johannes. Vgl.I Joh.5:18: ὁ γεγεννημένος ἐκ τοῦ Θεοῦ οὐχ ἁμαρτάνει; en I Joh.4:8: ὁ μὴ ἀγαπῶν οὐκ ἔγνω τὸν Θεόν.

Er zijn sterke aanwijzingen dat Ignatius het evangelie naar Mattheüs heeft gekend.

Köhler:¹ “Mit an Sicherheit grenzender Wahrscheinlichkeit hat Ignatius das Mt gekannt und rezipiert; dies ist für einen antiochenischen Bischof zu Beginn des zweiten Jahrhunderts auch nicht weiter verwunderlich.”

Corwin:² “The gospel of Matthew is also unquestionably familiar to him, and may well have come into existence in Antioch in earlier years. He declares that Christ was baptized by John "in order that all righteousness might be fulfilled by him" (Smyr.1.1=Matt.3:15). This is the only quotation bearing directly on the life of Christ. The others, like most of Ignatius' borrowings from the New Testament, are of the nature of proverbs or short exhortations: "The tree is known by its fruits" (Eph.14.2=Matt.12:33); "he that receiveth, let him receive" (Smyr.6.1=Matt.19:12); "bear the ills of all" (Poly.1.3=Matt.8:17); "be wise as the serpent and harmless as the dove" (Poly.2.2=Matt.10:16).”

Corwin wijst erop dat Ignatius niet zo gul rondstrooit met het woord "zonde":³

“only twice in the letters does the word "sin" occur, as either verb or noun (Eph.14.2, Smyr.7.1).”

¹ Blz.95.

² Blz.67.

³ Blz.160.

Schoedel¹ sluit daarbij aan: “In any event, a concern for "sin" is rare in Ignatius (only here and in Sm.7.1) and it is likely that this piece of traditional teaching is used by him mainly to stress the inescapable requirement of deeds.” De zaak van zonde wordt echter door Ignatius in talloze vermaningen gesteld. Slechts een blik in passages als Ign.ad Eph.XVI.1,2 maakt dit genoegzaam duidelijk.

Indirecte Bijbelverwijzing naar Ps.32:9/148:5 (mogelijk in samenhang met Gen.1:3), informerend, ongekwalficeerd

XV.1 Goed is het om te onderwijzen, als zoiemand doet wat hij zegt. Eén Leraar is er die gesproken heeft en het was er. Zelfs dat wat hij zwijgend is beginnen te doen, is de Vader waardig.

Bespreking:

-Ps.32:9 (LXX): ὅτι αὐτός εἶπεν, καὶ ἐγενήθησαν, αὐτὸς ἐνετείλατο, καὶ ἐκτίσθησαν.

-Ps.148:5 (LXX): ὅτι αὐτός εἶπεν, καὶ ἐγενήθησαν, αὐτὸς ἐνετείλατο, καὶ ἐκτίσθησαν.

-Gen.1:3 (LXX): καὶ εἶπεν ὁ Θεός Γενηθήτω φῶς, καὶ ἐγένετο φῶς. De constructie καὶ εἶπεν... καὶ ἐγένετο, vormt een patroon door heel de verhaling van de schepping in Genesis 1.

De kerkvader benadrukt de gedachte aan Jezus als leraar. “Three times Ignatius calls Jesus Teacher (Mag.9.1,2; Eph.15.1), but the idea has greater significance for him than the number of direct references would imply.”, aldus Corwin.² Dit leraarschap van Jezus beantwoordt aan de noodzakelijke normen. “The Father's goodness is not directly proclaimed, but since what Jesus Christ had done is "worthy of the Father" (Eph.15.1), the goodness is clearly implied; the Father is the standard by which even the Son is judged.”³

¹ Blz.76.

² Blz.105.

³ Blz.117.

Ignatius stelt dit spreken van de Zoon, dat aan de maatstaven van de Vader voldoet, tegenover het spreken zonder daden.

Schoedel¹ meent dat “empty talk characterizes the false teachers. And Ignatius sets up in opposition to them Christ the true teacher whose words are not mere words and whose silent deeds speak volumes.” Het spreken van Christus is dus voor Ignatius betrouwbaar omdat het in de praktijk gestaafd werd door Zijn daden, en aan de normen van de Vader voldeed. Het zwijgen van Christus kan in verband gebracht worden met het ὁ δὲ Ἰησοῦς ἀπόκρισιν οὐκ ἔδωκεν αὐτῷ uit Joh.19:9, in samenhang met Jes.53:7/Hand.8:32: οὕτως οὐκ ἀνοίγει τὸ στόμα αὐτοῦ, of mogelijk ook het μὴ προσποιούμενος uit Joh.8:6.

Er is veel voor te zeggen dat Ignatius zowel kennis heeft genomen van het betrokken gedeelte uit de Psalmen als van Genesis. Schoedel:¹ “All this would be still clearer if we could tell exactly what Ignatius had in mind when he described Christ's speech and silence in 15.1. He "spoke and it was so" (εἶπεν καὶ ἐγένετο) is usually regarded as a reflection of Ps 32:9 (148:5). But the LXX here reads εἶπεν καὶ ἐγενήθησαν. It is more likely, then, that Ignatius reflects the basic elements repeated in the first chapter of Genesis where God "spoke" (εἶπεν) the various words of creation "and it was so" (καὶ ἐγένετο). These verses were regarded as concealing the doctrine of the Logos (Ireneaus Adv.haer.4.32.1; cf.John 1:1); and since Ignatius elsewhere refers to Christ as God's "mouth" (Rom.8.2), it is understandable that Christ himself could be regarded as speaking the creative words. Thus it is easier to account for the change from God to Christ as the speaker in the case of Genesis 1 than in the case of Ps 32:9.”

Op het punt van leraarschap ziet Köhler een verband met het Mattheüs 23:8: “Ein Bezug auf das Mt erscheint von daher als gut möglich.” Dat het hier zou gaan om een Bijbelverwijzing is echter onwaarschijnlijk, aangezien Ignatius het heeft over τὸ διδάσκειν, het leren. In Mattheüs 23:8 staat het technische Joodse zelfstandige naamwoord ῥαββί centraal en wordt διδάσκειν niet gebruikt. Om een *indirect* verband via de mogelijke context uit te denken, is speculatief en in dit geval ook irrelevant omdat er *directe* banden met andere teksten voor de hand liggen.

¹ Blz.77.

Indirecte Bijbelverwijzing naar I Cor.6:9,10, bewijsvoerend om niet te dwalen, ongekwalificeerd

XVI.1 Dwaalt niet, mijn broeders, familieverders zullen het koninkrijk van God niet beërven.

Bespreking:

-I Cor.6:9,10: ἢ οὐκ οἶδατε ὅτι ἄδικοι βασιλείαν Θεοῦ οὐκ κληρονομήσουσι; μὴ πλανᾶσθε· οὔτε πόρνοι, οὔτε εἰδωλόλατραι, οὔτε μοιχοί, οὔτε μαλακοί, οὔτε ἄρσενοκοίται, οὔτε κλέπται, οὔτε πλεονέκται, οὔτε μέθυσοι, οὐ λοῖδοροι, οὐχ ἄρπαγες, βασιλείαν Θεοῦ οὐ κληρονομήσουσι.

Veel van de dingen die Paulus in de pericoop uit Corinthiërs noemt, zijn samen te brengen onder de noemer van οἰκοφθόροι, zoals Ignatius het noemt. Corwin:² “Even though the Corinthian passage is not precisely quoted, it is difficult to doubt that he had it in mind. Gal.5:19f. contains similar words, but it is less close.”

Ook volgens Schoedel³ laat de afhankelijkheid van Paulus bij deze passage geen twijfel: “The warning is based directly on the Pauline text that evil-doers (among whom adulterers figure prominently) "will not inherit the Kingdom of God" (1 Cor 6:9)”.

Schoedel⁴ bestrijdt ook de opvatting van W.Bauer dat het bij οἰκοφθόροι niet zou gaan om afbrekende daden jegens het huisgezin gepleegd: “Bauer (BAG s.v. οἰκοφθόρος, p.564) argued that Ignatius means corrupters of "temples" when he says corrupters of "homes" (since the "home" of a God is his temple; cf.BAG s.v. οἶκος 1.a.8, p.563) and has in mind the "temples" just mentioned in Eph.15.3. -that is, the Ephesians themselves (cf. 1 Cor 3:17; 6:19). This is ingenious and brings the passage more directly into line with the parallel in Phd.3.3. But it is difficult to read that much into the word, and it would be hard to construe the argument: what real difference would there be between corrupting (the

¹ Blz.77,78.

² Blz.66.

³ Blz.79.

⁴ Blz.77.

faith of) the Ephesians and corrupting faith in God, and how could the former be regarded as something done merely in the sphere of the flesh?”¹

Hoewel Rathke meent dat Ignatius eigenlijk helemaal niet zou weten wat de Bijbel met βασιλεία Θεοῦ zou bedoelen,² komt hij over het citaat toch tot een positieve conclusie:

“So kann abschließend gesagt werden, daß Ignatius sich formal sehr eng an Paulus, 1. Cor 6,9, anschließt. Er übernimmt das dort gebrauchte Schema wörtlich.”³

Rathke interpreteert Ignatius echter onjuist over het koninkrijk van God. Hij zegt: “In I Eph 19,3 und I Rom 6,1 ist mit βασιλεία die alte vergängliche Welt gemeint.”⁴

Deze opmerking is op zijn minst misleidend. In ad Rom VI.1 zegt Ignatius: Οὐδέν μοι ὠφελήσει τὰ πέρατα τοῦ κόσμου οὐδὲ αἱ βασιλείαι τοῦ αἰῶνος τούτου. καλόν μοι ἀποθανεῖν εἰς Χριστὸν Ἰησοῦν, ἢ βασιλεύειν τῶν περάτων τῆς γῆς. De Kerkvader spreekt hier over koninkrijken met een toevoeging: τοῦ αἰῶνος τούτου; wat de tegenstelling oproept met een koninkrijk dat niet van deze wereld is. Bovendien vult hij de tegenstelling nader in door het contrast aan te geven tussen de koninkrijken van deze wereld en het heersen met Christus. In de verwijzing naar ad Eph wordt het misleidend karakter van Rathke's stelling nog duidelijker. Ignatius spreekt in Eph XIX.2 juist over παλαιὰ βασιλεία als hij over de wereld voordat Christus kwam heeft. Dit betekent dat de kerkvader een nieuw koninkrijk veronderstelt, dat door Christus werd gevestigd. Over dit nieuwe koninkrijk zegt hij: ἀρχὴν δὲ ἐλάβανεν τὸ παρὰ Θεῷ ἀπηρτισμένον, dit wat God had bereid, ontving hier zijn aanvang. We kunnen de conclusie niet vermijden dat Rathke Ignatius verdraait om zijn conclusie dat de kerkvader wezenlijk af zou wijken van Paulus, te bevestigen.

Indirecte Schriftverwijzing naar Mt 26:7(/ Mk 14:3); informerend, ongekwalficeerd

¹ BAG staat voor de bewerkte Engelse weergave van Walter Bauer's oude theologisch handwoordenboek: *A Greek English Lexicon of the New Testament and Other Early Christian Literature*; University of Chicago; Chicago 1957. De herziene Duitse uitgave van 1988, (Schoedel's Ignatius verscheen in 1985), heeft geen wijziging aangebracht in de omstreden stelling, blz 1138: “der Hausverwüster, spez. der Tempelverwüster (nach I Eph 15,3.S. οἶκος 1 /8) I Eph 16,1. Da sich Ign. hier offenbar in Abhängigkeit von 1 Kor 6 befindet (6 19; vgl.auch 1 Kor 3 16f.), ist wohl an Verwüstung durch hereintragen von Unzucht gedacht.”

² Blz.35.

³ Blz.37.

⁴ Blz.35.

XVII.1 Hierom heeft de Here mirre op zijn hoofd ontvangen, opdat hij over de gemeente onsterfelijkheid zou blazen.

Bespreking:

Mt 26:7: κατέχεεν ἐπί τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ ἀνακειμένου.

Mk 14:3: κατέχεεν αὐτοῦ κατὰ τῆς κεφαλῆς.

De woordelijke overeenkomst tussen Ignatius en Mattheüs lijkt groter dan die met Markus. Köhler zegt ervan: “Vom Wortlaut her ist an diesem Punkt die Ähnlichkeit mit dem Mt am größten... Eine Abhängigkeit vom Mt erscheint als gut möglich, so wenig sie zwingen ist, da die Doppelüberlieferung bei MT/Mk/Lk und Joh darauf hinweist, daß diese Geschichte frei umgelaufen ist.”¹

Indirecte Schriftverwijzing naar I Cor.1:20 (mogelijke samenhang met 1:18), informerend, ongekwalificeerd

XVIII.1 Mijn geest is slechts afvalschuim van het kruis, dat aanleiding tot struikelen is voor de ongelovigen, voor ons echter redding en eeuwig leven. Waar is de wijze, waar de redetwister, waar de roem van hen die verstandig genoemd worden?

Bespreking:

-I Cor.1:18: ὁ λόγος γὰρ ὁ τοῦ σταυροῦ τοῖς μὲν ἀππολυμένοις μωρία ἐστί...

-I Cor.1:20: ποῦ σοφός; ποῦ γραμματεὺς; ποῦ συζητητῆς τοῦ αἰῶνος τούτου;

Kirsopp Lake vertaalt met “devoted to the cross”. Deze vertaling is niet zo precies. Het gebruikte woord is echter περίψημα, het afval dat vrijkomt bij reiniging. Het is afgeleid van περιψάω, reinigen.²

Corwin zegt:¹ “It cannot be doubted that he is recalling I Corinthians, but he uses it freely.”

¹ Blz.82.

² Vgl. Bauer, W. & Aland K.&B.; *Wörterbuch zum Neuen Testament*, 6., völlig neu bearbeitete Auflage; De Gruyter; Berlin 1988, blz.317.

Schoedel meent:² “The allusions to Christ’s passion in the preceding two sections are now filled out by a direct defense of its centrality and (implicitly) also its reality. The decisive elements in 18.1 -the cross both as an "affront" (or "scandal") and as "salvation," the questions ("where is the wise man?" "where the debater?"), the challenge to the "intelligent" -are directly based on 1 Cor 1:19, 20,23 (with an echo perhaps of Rom 3:27, "where is the boasting?").” Ook Rathke rekent deze passage onder de “deutliche Zitate”. Hij probeert echter in de nadere invulling Paulus en Ignatius tegen elkaar uit te spelen. “Ignatius übernimmt fast alle von Paulus gebrauchten Ausdrücke, er sieht auch die gleiche Antithetik von μωρία und σοφία, aber er sagt nichts von der Berufung, nichts von dem κήρυγμα Χριστοῦ, das allein in die Wahrheit führen kann. Bei Ignatius verschiebt sich alles stärker auf die γνῶσις, auf das Verstehen des Christus geheimnisses.”³ Rathke verzuimt om waar te nemen dat Ignatius hier juist bezig is om het zoenoffer van Christus kruisdood, dat het koninkrijk van God inluidt, te verkondigen. Met andere woorden: het woord κήρυγμα ontbreekt weliswaar, maar de inhoudelijke zaak is aanwezig.⁴

Indirecte Bijbelverwijzing, apostolische leer, bewijsvoerend ten opzichte van XVIII.1, ongekwalificeerd

XVIII.2 *Want* onze God, Jezus de Christus, was ontvangen door Maria, volgens de bedeling van God, uit het zaad wel van David, maar van de Heilige Geest, die geboren en gedoopt is, zodat Hij door lijden het water zou reinigen.

Bespreking:

Corwin⁵ werpt licht op deze reiniging van of met water: “Interpreters differ on whether baptism as a rite in the church is connected with the passion of the Lord or with his acceptance of baptism for himself, and certainly both meanings are possible. But

¹ Blz.66.

² Blz.84.

³ Blz.31.

⁴ Vgl. ad Phil.VIII.2b.

⁵ Blz.100.

according to either interpretation the act of Christ "purifies water," and hence has a central sacramental significance for the church.”

Dat Ignatius hier duidelijk verwijst naar het ambt van Jezus als de Messias lijkt in verband te staan met het μύρον ἔλαβεν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ ὁ κύριος in XVII.1.

Corwin legt dit verband:¹ “Once Jesus is spoken of as ὁ Χριστός (Eph.18.2); but since it occurs three or four sentences after the mention of the anointing, it may well be merely the completion of that idea.”

Ignatius staat niet alleen in de combinatie van de gedachten aan Christus' lijden en Diens waterdoop. Schoedel:² “The connection between Christ's baptism and passion also seems to be traditional. It is apparently reflected in Luke 12:50 and Mark 10:38-39; and it may shine through the details in the Synoptic account of Christ's baptism. Barnabas finds it relevant to inquire into the prophecies particularly "concerning the water and concerning the cross" (11.1). Justin has a collection of biblical testimonies in which the "wood" (the cross) and "water" (baptism) are connected in such a way that the former is thought of as energizing the latter (Dial.86; cf.138).”

Indirecte Bijbelverwijzing naar Rom.6:4, informerend, ongekwalficeerd

XIX.3 Vanwaar (de openbaring van Christus aan de wereld) alle magie werd ontbonden en elke band aan kwaad verdween. Onkunde werd verwijderd, oude koninkrijken werden vernietigd toen God als mens verscheen tot nieuwheid van eeuwig leven. En dat wat door God was bereid, nam een aanvang. Vandaar dat al de dingen verstoord zijn, vanwege het op komst zijn van het tot niet doen van de dood!

Bespreking:

-Rom.6:4: ἠγέρθη Χριστὸς ἐκ νεκρῶν διὰ τῆς δόξης τοῦ πατρὸς, οὕτω καὶ ἡμεῖς ἐν καινότητι ζωῆς περιπατήσωμε.

De καινότητα ἀϊδίου ζωῆς van Ignatius functioneert in eenzelfde soort context als καινότητι ζωῆς in Romeinen 6. Beiden staan tegenover de heerschappij van de dood en spruiten voort uit activiteit van Christus. Dit maakt literaire afhankelijkheid in de zin van

¹ Blz.110.

² Blz.85.

kennis van Romeinen 6 waarschijnlijk. Corwin¹ neemt dit gegeven onvoldoende in acht: “The dependence of Smyr.1.1 and Eph 19.3 on N.T. Rom.1:3 and 6:4 respectively is possible, as is that of Phld.8.2 on Philippians 2:3, but none of the parallels is very convincing.” Corwin is hier echter enigszins bevooroordeeld, aangezien zij literaire afhankelijkheid van “the Odes of Solomon” in deze passage betoogt.² Toch moet ook zichzelf toegeven dat de overeenkomsten met Ode 7.21 niet zo sterk staan.³ Ook Mandese parallellen, Corwin schreef in het Bultmanianse tijdperk, willen niet echte vlotten: “Unfortunately for the argument that we have echoes of the Mandaean redeemer, the events of Eph.19.3 cannot be paralleled in the Ginza very successfully. The Odes of Solomon have references which reflect thought similar to the removal of bonds of wickedness and the destruction of ignorance, and the "abolition of death" strikes a strongly Pauline note. (Onderstreping van promovendus.) What remains is the fact of victory over the "old kingdom" in a cosmic setting, but no close resemblance to the other myths.”⁴ Toch signaleert Corwin dat “The "old kingdom" which was to be destroyed was marked by magic and ignorance and wickedness (Eph.19.3), and its basic characteristic was death. It was, per contra, the newness of eternal life that opposed him.”⁵ Juist diezelfde antithese tussen θάνατος en καινότητι ζωῆς door en in Christus, beheersen Paulus brief aan de Romeinen 6:1-11.

Indirecte Bijbelverwijzing naar Rom.1:3, informerend, ongekwalficeerd

XX.2 Jezus Christus, die voor zover het het vlees betreft uit het geslacht van David was, die Zoon van mens en Zoon van God was...

Bespreking:

-Rom.1:3: τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, τοῦ γενομένου ἐκ σπέρματος Δαβὶδ κατὰ σάρκα, τοῦ ὀρισθέντος υἱοῦ Θεοῦ ἐν δυνάμει... Vgl. Joh.7:42 en II Tim.2:8.

¹ Blz.66,67.

² Vgl. blz.165 en 166.

³ Blz.75.

⁴ Blz.179.

⁵ Blz.156.

Ignatius stelt hier: τῷ κατὰ σάρκα ἐκ γένους Δαυεῖδ.

Hoewel Ignatius γένους Δαυεῖδ gebruikt in plaats van σπέρματος Δαβίδ, is het toch waarschijnlijk dat Romeinen 1, vers 3 hiervan de indirecte bron is. Een andere manier waarop het Nieuwe Testament de zaak stelt is met ἐξ οἴκου καὶ πατριᾶς Δαβίδ (Lk 2:4). De uitdrukking zoals Ignatius hem hier gebruikt komt nog het meest overeen met Openbaring 22, vers 16, waar Christus zegt: ἐγώ εἰμι ἡ ρίζα καὶ τὸ γένος τοῦ Δαβίδ. Ignatius gebruikt hier dus wel een Bijbels verwijzingsraamwerk, maar het is moeilijk aan te tonen dat hij met één specifieke Schriftplaats in gedachte deze woorden heeft opgetekend. Schoedel¹ spreekt in dit geval niet helemaal onterecht over een traditie rond Rom.3:1.: “The formula describing Christ is again related to the tradition known to us from Rom 1:3. Ignatius alludes to this tradition frequently and in doing so alternates between a reference to David's "seed" (Eph.18.2; Rom.7.3) and his "race" (Eph.20.2; Tr.9.1; Sm.1.1). Our present passage, including as it does the expression "according to the flesh," is closer than Eph.18.2 to Paul; on the other hand, no mention is made of the spirit by way of antithesis. That lack is immediately made up, however, by Ignatius' juxtaposition of the titles "son of a human" and "son of God." These he apparently takes as pointing to Christ's human and divine origins respectively.”

De passage duidt inhoudelijk op indirecte wijze de alles omvattende betrokkenheid van Jezus Christus bij het menselijk leven aan. Corwin:² “Ignatius declares him to be Son of God, and Son of Man, but the intent is the same (Eph.20.2). Life and death, deity and humanity seem mutually exclusive orders of being; yet Christ participated in them all. ...Son of Man occurs once, paired with Son of God (Eph.20.2), and there it clearly points to his humanity.”³

4.2.1 Samenvatting

Met een terugblik op de gegevens uit de brief aan de Efeziërs zien we dat Ignatius elf maal naar het Bijbels spreken verwees. Eén maal deed hij dit direct, en tien maal op indirecte wijze, waarvan twee keer de verwijzing het beste als apostolische leer kon worden

¹ Blz.97.

² Blz.92.

³ Blz 110, vgl. blz.138.

omschreven. Uit het directe citaat bleek dat Ignatius sterk oog had voor het schriftelijk karakter van Nieuwtestamentische openbaring. Bij één op elke drie Bijbelcitataten, wilde Ignatius met de aanhaling een uitspraak bewijzen. Zonder nadere uitleg of filosofische beredenering gebruikte hij daarvoor Bijbelinhoud. Van geen enkele Bijbelverwijzing beperkt de kerkleider de geldingskracht. Dit betekent dat Ignatius in de brief aan de Efeziërs Bijbelinhoud hanteert als een gezagsgegeven. De Romeinenbrief, 1 Corinthiërs, Mattheüs, Psalmen en Jacobus figureren hier prominent.

Hoofdstuk 5 Schriftgezag bij Ignatius (II)

5.1 Ignatius aan de Magneziërs

De brief aan de Christenen in Magnesia¹ werd net als die aan de Efeziërs geschreven vanuit de havenstad Smyrna, waar later de plaatselijke opziener Polycarpus de marteldood zou sterven. Magnesia was een stad in Klein-Azië aan de rivier de Maiander. De stad was in de vijfde

¹ Vgl. Ramsay, W. M.; *St. Paul the Traveller and the Roman Citizen* (The Morgan Lectures for 1894 in the Auburn Theological Seminary and the Mansfield College Lectures, 1895); Hodder and Stoughton; London 1920, blz.144.

eeuw voor Christus herbouwd nabij de oude nederzetting en aangelegd volgens het plan van de grote architect Hippodamos van Milete.¹

Indirecte Bijbelverwijzing naar Joh.5:19, bewijsvoerend voor houding ten opzichte van leiders, ongekwalificeerd

VII.1 Zoals dan de Heere zonder de Vader niets heeft gedaan, verenigd zijnde, noch door zichzelf noch door middel van Zijn apostelen, zo moeten jullie ook niets doen zonder de opziener en de oudsten.

Bespreking:

-Joh.5:19: Ἐπεκρίνατο οὖν ὁ Ἰησοῦς καὶ εἶπεν αὐτοῖς, Ἄμην ἄμην λέγω ὑμῖν, οὐ δύναται ὁ υἱὸς ποιεῖν ἄφ' ἑαυτοῦ οὐδέν, ἐὰν μὴ τι βλέπη τὸν πατέρα ποιοῦντα.

Ignatius heeft: ὁ Κύριος ἄνευ τοῦ πατρὸς οὐδὲν ἐποίησεν.

Inhoudelijk ligt de parallel met het evangelie naar Johannes nogal voor de hand.

Schoedel:² “The Gospel of John provides good parallels to the theme of the Lord's oneness with the Father (John 10:30) and of his refusal to act alone (John 5:19,30; 8:28).”

Hoewel het *dictum* niet woordelijks overeenkomt, wordt toch ongeveer dezelfde gedachteninhoud overgedragen. Corwin:³ “There are only two passages in the letters which are close enough to the Greek of the Fourth Gospel to be seriously considered as quotations... The second example, if a quotation, a less exact one, since in Mag.7.1 the declaration that the Lord "did nothing without the Father" is made in the first person, and in John 8:28 it is in the first person. The idea is the same and the same Greek words are used.”

Corwin leest in deze passage ook denkbeelden van het vroeg-catholicisme, hetgeen bij Ignatius geschriften niet geheel onverwacht zou komen:⁴ “Here he is certainly thinking not of the gospel accounts, where from beginning to end the disciples are dependent upon their

¹ Hippodamos bouwde nieuwe steden met straten in een schaakbordpatroon. Hij tekende onder meer de plannen voor Thurioi, een panhelleense stad in het Zuiden van Italië, alsmede voor de herbouw van de havenstad Piraeus. Vgl. Halsberghe, G.H. & De Waele, F.J.; *Standaard geïllustreerde Encyclopedie van de Oudheid*; Standaard Uitgeverij; Antwerpen 1989, blz.340.

² Blz.116.

³ Blz.69.

⁴ Blz.196.

master, but of some suprahistorical reality which he envisages, in which the Apostles have continuing place in the universal church.”

Toch zou Ignatius' verwijzing naar de apostelen hier ook wel anders opgevat kunnen worden. Sterker nog, het moet anders worden. Ignatius gebruikt de werkzaamheid van de Heere zelf en Diens werk door Zijn apostelen, in afhankelijkheid van de Vader, als een prototype. Volgens dit voorbeeld uit het verleden: ἐποίησεν (aoristus); moet ook de gemeente nu afhankelijkheid betrachten. Hoe? Door niets te doen dat niet de goedkeuring wegdraagt van de opziener en ouderlingen in de gemeente. Het gaat Ignatius dus helemaal niet om een blijvende mystieke functie voor de apostelen vast te stellen. De passage verwijst juist naar de daden van de Heere op aarde via apostolische werkzaamheid in een afgesloten tijdperk. De afhankelijkheid die de Heere ten opzichte van de Vader betrachtte, gebruikt Ignatius als beeld.

Indirecte Bijbelverwijzing naar I Tim.1:4,4:7 (vgl. Tit.1:14 en II Petr.1:16), informerend, ongekwalificeerd

VIII.1 Wordt niet verleid door vreemde leringen, noch door oude mythen die niets baten. Want als we tot nu toe volgens Judaïsme zouden leven, belijden we dat we geen genade hebben ontvangen.

Bespreking:

-I Tim.1:4: (καθὼς παρεκάλεσά σε) μηδὲ προσέχειν μύθοις.

-I Tim.4:7: τοὺς δὲ βεβήλους καὶ γραῶδεις μύθοις παραιτοῦ.

-Tit.1:14: μὴ προσέχοντες Ἰουδαϊζόντες μύθοις καὶ ἐντολαῖς ἀνθρώπων ἀποστρεφομένων τὴν ἀλήθειαν.

-II Petr.1:16: οὐ γὰρ σεσοφισμένοις μύθοις ἐξακολουθήσαντες ἐγνωρίσαμεν ὑμῖν τὴν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ δύναμιν καὶ παρουσίαν.

Ignatius heeft: Μὴ πλανᾶσθε ταῖς ἑτεροδοξίαις μηδὲ μυθεύμασιν τοῖς παλαιοῖς ἀνωφελέσιν οὖσιν. Diverse elementen uit de bovengenoemde teksten keren daarin terug, vooral uit 1 Tim.4 en Tit.1 (γραῶδεις // τοῖς παλαιοῖς; ἀποστρεφομένων τὴν ἀλήθειαν // ταῖς ἑτεροδοξίαις).

Dat wordt ook duidelijk uit de bespreking van Schoedel:¹ “The Magnesians are to avoid "erroneous opinions" (cf.Sm.6.2) -literally, "heterodoxies" (ἑτεροδοξία). This word and the verb ἑτεροδιδασκαλεῖν "to teach erroneously" in Pol.3.1 (cf. 1 Tim 1:3; 6:3) are evidently all but technical terms for heresy. Such false views are characterized by Ignatius in language reminiscent of the polemic of the Pastoral Epistles: they are "fables" that are "useless" (cf. 1 Tim 1:4;4:7; Tit 1:14).”

Klevinghaus² ziet de parallel vooral met de brief aan Titus: “Diese Warnung des Ign hat ihre Parallele in den Pastoralbriefen: Tit 1,14: μὴ προσέχοντες ἰουδαϊκοῖς μύθοις καὶ ἐντολαῖς ἀνθρώπων. Schon dort ist offenbar, daß der Streit nicht um das AT oder das atl Gesetz geht.” Met de μυθεύμασι τοῖς παλαιοῖς heeft Ignatius dus geenszins Bijbelse geschriften op het oog, maar dwaalleer. Nergens in de brieven van Ignatius wordt de waarschuwing πλανᾶσθε inhoudelijk gecombineerd met een verwijzing naar Schriftinhoud. In het Nieuwe Testament gebeurt dat ook niet.

“An keiner Stelle des NT wird das AT μῦθος genannt oder das atl Gesetz als "Menschengebot" für nichtig erklärt. Das ist auch hier nicht der Fall. Mit den "nutzlosen, alten Mythen" kann nicht die atl Offenbarung, das atl Gesetz gemeint sein. Entweder werden die ἑτεροδοξία selber μυθεύματα genannt, alte Fabeln, oder - und das ist aus dem Weiteren wahrscheinlicher - die ἑτεροδοξία begründen sich aus den μυθεύματα. Dann handelt es sich wie in den Pastoralbriefen um eine irgendwie mit dem Judentum und mit jüdischem Leben zusammenhängende Irrlehre, die sich auf Mythen beruft, denen das Alter Autorität verleiht. Ign spricht diesen jeden Offenbarungswert ab...”, aldus Klevinghaus.³

Verschijselverwijzing naar profeten over Christus met indirecte Bijbelverwijzingen naar Hebr. 11:26, 36-40, bewijsvoerend, ongekwalificeerd; en naar Joh.8:29, informerend, ongekwalificeerd

VIII.2 Want de Godvruchtige profeten hebben volgens Christus Jezus geleefd. *Juist daarom* werden ze vervolgd, daar ze beademd waren door Zijn genade, om aan de

¹ Blz.118.

² Blz.88.

³ Blz.88.

ongehoorzamen genoegzaam bekend te stellen, dat er één God is, die Zichzelf door Jezus Christus, Zijn Zoon, geopenbaard heeft, die Zijn Woord is dat uit de stilte is voortgekomen, die in alles Degene die Hem gestuurd had, heeft behaagd.

Bespreking:

Ignatius vervolgt zijn relaas in VIII.2 met een bewijs vanuit het leven van de profeten, hetgeen geheel in lijn is met Hebr.11. Daar worden diverse profeten als Abraham, Mozes, Samuel en David getekend en uiteindelijk gesteld, 11:40: καὶ οὗτοι πάντες, μαρτυρηθέντες διὰ τῆς πίστεως, οὐκ ἔκομίσαντο τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ Θεοῦ περὶ ἡμῶν κρείττον τι προβλεψαμένου, ἵνα μὴ χωρὶς ἡμῶν τετειωθῶσι. Van Mozes wordt zelfs gezegd, Hebr.11:26: μείζονα πλοῦτον ἡγησάμενος τῶν ἐν Αἰγύπτῳ θησαυρῶν τὸν ὄνειδισμὸν τοῦ Χριστοῦ. Het is belangrijk om op te merken dat de apostel Paulus hier spreekt van τοῦ Χριστοῦ en niet van Ἰησοῦ. De openbaring was nog niet zover gevorderd dat voor Mozes het Messiasschap al op gedetailleerde wijze was ingevuld. Maar van hem geldt wel: μαρτυρηθέντες διὰ τῆς πίστεως. Binnen de context van Hebreeën 11 is dat ten diepste geloof dat gericht was op Christus. Tegen deze achtergrond wordt het ook begrijpenlijk dat Ignatius stelt dat de profeten leefden κατὰ Χριστὸν Ἰησοῦν. De Engelse vertaling van Kirsopp Lake is hier misleidend. Taalkundig is Χριστὸν Ἰησοῦν niet maar een leuke afwisseling voor Jezus Christus. Het maakt dat de klemtoon valt op Χριστὸν: οἱ γὰρ θεϊότατοι προφῆται κατὰ Χριστὸν Ἰησοῦν ἔζησαν. Wat Ignatius daarop laat volgen, de profeten die vervolgd werden om de beloofde genade, loopt inhoudelijk parallel aan Hebr.11:36-38.

Klevinghaus¹ komt tot de conclusie dat dit lijden van de profeten volgens Ignatius uiteindelijk om Christus wil was, hetgeen inhoudelijk overeenkomt met Hebr.11, met name vs.26: “Die Beziehung der Propheten zu dem Christuserignis geht hiernach über ihre prophetische Verkündigung der kommenden Erlösung hinaus. Das Erlösungsgeschehen in Christus ist auch für sie selbst gültig. Sie sind "angeweht von seiner Gnade", und sie haben ihr Leben der Erlösung gemäß gelebt. Ihr Leben war wie das Leben der gegenwärtigen Christen bezogen auf Christus, in dessen Erlösung sie darum hineingenommen waren. Nun wird gesagt: Um dieser ihrer Verbindung mit Christus willen wurden sie verfolgt. Und ihr Martyrium, das in Christus seinen Grund hat und von dessen Leiden her Sinn bekommt, hat die gleiche Zeugniskraft für das Christugeschehen wie das Leiden des christlichen

Märtyrers. Das Vorwärtsbezogenheit der Propheten auf das Erlösungsgeschehen in ihrer Verkündigung, ihrem Leben und ihrem Leiden ist demnach gleich dem Rückwärtsbezogenheit der Christen auf dasselbe Geschehen in Evangelium und Sakrament der Kirche, in dem Leben der Gemeinde und im Martyrium.”

Ook voor Corwin² is deze conclusie over Ignatius' visie op de Oudtestamentische profeten onafwendbaar: “The prophets had received grace, but this was because they already lived according to the Gospel and were not typical of the world. Grace is thus essentially a soteriological word, for it means the divine help extended to men for their salvation.” Corwin merkt ook op dat de laatste zinsnede van VIII.2 een uitermate Schriftuurlijke gedachte vertegenwoordigt:³ “Ignatius writes that the Son, "who is his Word proceeding from Silence... in every way was pleasing to him who sent him" (Mag.8.2). It is the last clause that admittedly comes closest of anything in the letters to suggesting that Ignatius held, unreconciled with most of his beliefs, the view that Christ was basically and eternally dependent on the Father. And it may be that the passage should be read in that sense. It would be easier to do so, however, if Ignatius did not seem to be echoing a phrase from the gospel. It recalls the baptism story, and the transfiguration. Ignatius is not quoting: the verbs are different. But the idea is inescapably scriptural.”

Corwin heeft echter Joh.8:29 over het hoofd gezien: καὶ ὁ πέμψας με μετ' ἐμοῦ ἐστὶν· οὐκ ἀφήκε με μόνον ὁ πατήρ, ὅτι ἐγὼ τὰ ἀρεστὰ αὐτῷ ποιῶ πάντοτε. Ignatius heeft: ὅς κατὰ πάντα εὐηρέστησεν τῷ πέμψαντι αὐτόν. De voornaamste woordstammen zijn hetzelfde en inhoudelijk stemt de uitdrukking geheel overeen. Ignatius beaamt hier dus Bijbels getuigenis.

De uitdrukking ὅς ἐστὶν αὐτοῦ λόγος ἀπὸ σιγῆς προελθὼν heeft veel stof doen opwaaien. Zowel de oudste Griekse als de Latijnse weergaven lezen: λόγος αἰδῖος οὐκ ἀπὸ σιγῆς προελθὼν. Sommigen meenden dat hier sprake was van een latere redactionele toevoeging van οὐκ.⁴ Die zou dan zijn ingegeven door de vrees voor gnostische theorieën waarin de vereniging tussen σιγή en Θεός de emanatie van λόγος opleverde, een gedachte die afkomstig zou zijn uit het Valentianisme.⁵

¹ Blz.89.

² Blz.164.

³ Blz.139.

⁴ Zowel Lightfoot als Zahn.

⁵ Vgl. Ir.Adv. Haer.I.1.1; II.12.2; Clem.Alexandr. *Exc. ex Theod.* 29.

Het probleem met deze theorie is echter dat er geen enkele aanwijzing binnen de tekst is, dat οὐκ niet gelezen zou moeten worden. Men moet allerlei gnostieke voorkennis en vijanden voorveronderstellen om die conclusie enigszins aanvaardbaar te maken. Nergens in Ignatius is er ook een duidelijke identificatie van σιγή met God de Vader.¹

De tekst heeft een zinvolle betekenis als hij met οὐκ gelezen wordt. In dat geval wijst het gebrek aan σιγή naar het getuigenis van de θεϊότατοι προφήται en hun πληροφορηθῆναι τοὺς ἀπειθοῦντας.

Verschijsel verwijzing over Oudtestamentische profeten

IX.2 Hoe zullen wij zonder Hem kunnen leven, van wie ook de profeten leerlingen waren in de Geest, aangezien ze Hem als leraar verwachten? En juist daarom heeft Hij die ze rechtvaardig verwachtten, toen Hij kwam, hen opgewekt uit de doden.

Bespreking:

Ook uit deze passage blijkt de absolute harmonie die Ignatius zag tussen het profetisch leven en getuigenis van Oudtestamentische tijden en de volle openbaring in Christus.

Corwin ondersteunt die gedachte:² “The prophets were his disciples (Mag.9.2) and he their teacher in the Spirit, as he is the only teacher of his living disciples (Mag.9.1).”

Aangezien Ignatius in VIII.1 en IX.1 reageerde tegen Ἰουδαϊσμὸν en παλαιοῖς πράγμασιν, is het waarschijnlijk dat hij juist met betrekking tot die zaak een beroep doet op de profeten.

Schoedel zegt:³ “The prophets are recalled for the purpose of putting the Judaizers to shame. The fact that the prophets were disciples "in the spirit" reminds us that they did not have the advantage of looking back to Christ's fleshly presence. Even so, unlike the Judaizers who had this advantage, they emphasized the centrality of Christ. And Christ confirmed their witness by raising them from the dead. In making this last point, Ignatius packs too much into one sentence: "for whom they rightly waited" refers to the activity of the prophets in this world (cf. Phd.5.2), not in the underworld; "came," on the other hand, must refer to a descent of Christ into Hades; and "raised them from the dead," unusual as it

¹ Vgl. Schoedel, blz.120, 121.

² Blz.228.

³ Blz.123.

may sound in this context, reflects the language of some descriptions of Christ's victory in the underworld.” Deze gedachte van ἡγείρεν is mogelijk terug te voeren naar het gebeuren in Mt.27:52. De verwachtende houding van de profeten stelt Ignatius ter aanmoediging van een leven met Christus. Klevinghaus meent:¹ “Die Gleichheit des Bezogenseins seit darin, daß die Christen als das erfunden werden möchten, was die Propheten waren: Jünger Jesu Christi des einzigen Meisters. Ja die Propheten haben den noch dem Leiden unterworfenen Christen (ὑπομένομεν) sogar jetzt voraus, daß sie schon zur Anastasis gelangt sind. Christus hat sie von den Toten auferweckt. Der Unterschied im historischen Ort findet seinen Ausdruck darin, daß die Christen auf das "aufgegangene" (ἀνέτειλεν Aor.!) "erwarteten" (προσεδόκων, ἀνέμενον). Christus mußte erst kommen, um sie (παρών) von den Toten zu erwecken.”

Directe Bijbelverwijzing naar Spr.18:17, bewijsvoerend voor wetenschap over houding lezers, ongekwalificeerd

XII.1 Ik weet dat jullie niet opgeblazen zijn. Want jullie hebben Jezus Christus in je. En meer nog, wanneer ik jullie prijs, weet ik, dat jullie je schamen, zoals geschreven staat: “De rechtvaardige is zijn eigen aanklager”.

Bespreking:

-Spr.18:17: δίκαιος ἑαυτοῦ κατήγορος ἐν πρωτολογίαί.

Ignatius heeft: ὡς γέγραπται, ὅτι ὁ δίκαιος ἑαυτοῦ κατήγορος.

Het gaat hier om een woordelijk citaat. Schoedel vindt dat ook:² “Ignatius’ commendation of the Magnesians for blushing even when praised is illustrated by a quotation from Prov 18:17. The passage is not otherwise used in the early period. But is linked in a number of ways with the biblical passage quoted in Eph.5.3: both quotations (and only these quotations in Ignatius) are introduced by the formula "as it is written"; both are from the book of Proverbs; and both are on the theme of pride. And since the quotation in Eph.5.3 appears in an unusual form in a number of different sources and consequently was probably

¹ Blz.89, 90.

² Blz.130.

known to Ignatius without direct resource to the Bible, it is likely that the same is true also of the quotation before us.”

Deze verklaring is echter omslachtig. Al zou hij enigszins kunnen opgaan voor Eph.5.3 dan noch moeten allerlei randvoorwaarden voor onze passage verondersteld worden, waarvan de literaire geschiedenis geen blijk geeft. De conclusie die voor de hand ligt vanuit de bekende gegevens rond Spreuken 18:17 en Ign. ad Magn.XII.1, is dat Ignatius het boek Spreuken heeft gekend en eruit citeerde.

Indirecte Bijbelverwijzing naar Ps.1:3, informerend, ongekwalificeerd (en verschijnsel verwijzing naar apostolische leer, informerend, ongekwalificeerd)

XIII.1 Beijveren jullie je dan om bevestigd te worden in de dogma's van de Heere en van de apostelen, zodat in alles wat jullie doen, het goed met jullie mag gaan naar lichaam en geest, in geloof en liefde, in Zoon en Vader en in Geest, in begin en in einde...

Bespreking:

-Ps.1:3: καὶ πάντα, ὅσα ἂν ποιῆ, κατευοδωθήσεται.

Ignatius heeft: ἵνα πάντα, ὅσα ποιεῖτε, κατευοδωθήτε.

De psalmtekst is dus door Ignatius bijna woordelijks toegepast op de situatie van zijn lezers. Schoedel:¹ “Ignatius thinks of the ordered life of the community as the manifestation on a unity rooted in the events of salvation. It is probably for this reason that there came to his mind at this point words from Ps 1:3 which in other early sources are connected with the cross through the preceding reference in the psalm to the "wood" (cross) planted by streams of water (Barn.11.6,8; cf.Justin Dial.86.4).” Ignatius haalt echter het eerste deel van vers 3 niet aan, zodat speculaties over zijn mogelijke opvatting van τὸ ξύλον τὸ πεφυτευμένον παρὰ τὰς διεξόδους τῶν ὑδάτων, irrelevant zijn. Schim van der Loef denkt bij de bovengenoemde verwijzing naar de apostolische dogma's aan een geschreven versie. “De uitdrukkingen δόγματα τῶν ἀποστόλων (Mgn 13.2) en διατάγματα τῶν ἀποστόλων (Tr7.3) dwingen ons niet aan een schriftelijke overlevering te denken, maar wanneer we overwegen dat onze schrijver bekend was met

een bundel brieven, welke hij aan den apostel bij uitnemendheid toeschreef, dan ligt het vermoeden voor de hand dat hij bij zijn “ordinantiën der apostelen” aan een vasten, door ieder te raadplegen, vorm dacht. Deze “apostolische voorschriften” kende “Ignatius” ook als ἀπόστολοι kortweg. Evenals we dit bij εὐαγγέλιον zullen zien, gebruikt de schrijver dezen term zoowel voor de apostolische geschriften als voor hun inhoud, de eigenlijke δόγματα καὶ διατάγματα; aldus Phd 5.5. Wel is hier sprake van de apostolische autoriteit, maar “de apostelen” worden op één lijn gesteld met evangelie en profeten, en daar deze laatste, blijkens Phd 8, in vasten vorm onzen schrijver voorlag, moeten we ditzelfde wel van evangelie en apostelen aannemen, en constateren dat hij tevens aan de geschriften zelf dacht.”²

5.1.2 Samenvatting

In de brief aan de Magneziërs verwees Ignatius zeven maal naar Bijbelteksten. Bijna de helft van deze citaten had een bewijsvoerend karakter. Geen van de verwijzingen wordt enigszins gekwalificeerd. Gezag noch geldigheid ervan worden beredeneerd, hetgeen betekent dat Ignatius de Schriftgegevens gebruikt als een autoriteit. De verwijzingen betreffen het evangelie naar Johannes, 1 Timotheus, Hebreëen, Spreuken en Psalmen. Alleen het boek Spreuken wordt direct geciteerd. Dat betekent dat Ignatius niet alleen de schriftelijke neerslag van Nieuwtestamentische openbaring,³ maar ook die van Oudtestamentische als Schrift hanteerde. Ignatius benadrukte in deze brief dat de profeten leerlingen van Christus in de Geest waren geweest en distantieerde zich van mythen.

¹ Blz.130.

² Blz.194, 195.

³ Dit bleek in de brief aan de Efeziërs.

5.2 Ignatius aan de Tralliërs

De brief aan de Tralliërs werd samen met drie andere brieven vanuit Smyrna geschreven. De stad was ook in Klein-Azië gelegen. De christenen worden aangesproken als “heilige gemeente die zich te Tralles in Azië bevindt”.¹

Verschijsel verwijzing over valse leer contra apostolische voorschriften

VI.1 Ik smeeek jullie dan, niet ik, maar de liefde van Jezus Chrisus, hebt alleen Christelijk voedsel van node, maar blijf weg bij vreemde weide, die bestaat uit ketterij.

2 Zij mengen Jezus Christus bij zichzelf, terwijl ze voorhouden betrouwbaar te zijn, alsof ze een dodelijk vergif met honingwijn geven, dat hoewel de onkundige het verheugd aanneemt in zijn boos plezier, sterven betekent.

VII.1 Weest dan op jullie hoede tegen zulke mensen. Dit zal <mogelijk> zijn voor jullie als jullie niet opgeblazen te werk gaan en onafscheidbaar zijn van de God van Jezus Christus en van de opziener en van de inzettingen van de apostelen.

Bespreking:

¹ Ign. Ad Tral. Pref.

Voor Ignatius staan Jezus Christus, de bisschop en de apostolische verordeningen alle drie samengegroepeerd tegen de dwaalleraren. We spreken van “alle drie” omdat Θεοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ sterk de indruk geeft dat God en Jezus Christus hier als één entiteit worden behandeld. Taalkundig is het geheel ongebruikelijk om een komma te lezen tussen naast elkaar gegroepeerde zelfstandige naamwoorden in dezelfde naamval, die niet gescheiden worden door partikels of lidwoorden.

De gemeenschap met Christus, met de kerk en gehoorzaamheid aan de apostolische leer is het enige dat beschermt tegen het θανάσιμον φάρμακον.

Schoedel stelt:¹ “A series of exhortations against false teachers follows. It is marked off by the word παρακαλῶ "I exhort" which functions similarly elsewhere in Ignatius (Rom.4.1; 7.2; Phd.8.2; Pol.1.2; cf.Mag.6.1). This epistolary παρακαλῶ appears in Paul (e.g., i Cor 1:10, 4:16; 16:15) but was no doubt also familiar to Ignatius from Hellenistic letters (whether personal or official) in which diplomatically worded requests were made. It was used where a course of action was being urged by one who felt that commands were not in place. Ignatius differs from Paul in not favoring a connection between the formula and a thanksgiving at the beginning of the letter or paraenetic material at the end. But both writers seem to agree in taking the first appearance of the formula as an opportunity to drive home the burden of the communication.”

Corwin leest bij deze passage onnodig verbanden in met de liederen van Salomo, zoals vergif in wijn. Gelukkig geeft ze dat zelf ook toe: “In spite of the fact that reference to poison in wine is not unusual, the connections between Tral.6.2 and the Ode are numerous enough to make it likely that Ignatius knew the latter.”² Deze “numerous connections” dragen echter een dusdanig speculatief karakter dat niet substantieel genoemd kunnen worden. Voor de bespreking van διατάγματα τῶν ἀποστόλων: zie ad Magn.XIII.

Indirecte Bijbelverwijzing naar Jes.52:5, bewijsvoerend tegen houding van aanstoot, ongekwalificeerd

¹ Blz.146.

² Blz.73,74.

VIII.2 Geeft geen reden tot aanstoot aan de heidenen, opdat niet door een weinig aanstoot de menigte die bij de Heere is gelasterd worde. Want wee aan hem door wie Mijn Naam ijdel gelasterd wordt onder welke mensen ook maar.

Bespreking:

-Jes.52:5 (LXX): δι' ὑμᾶς διὰ παντὸς τὸ ὄνομά μου βλασφημεῖται ἐν τοῖς ἔθνεσιν.

-Rom.2:24: τὸ γὰρ ὄνομα τοῦ Θεοῦ δι' ὑμᾶς βλασφημεῖται ἐν τοῖς ἔθνεσι, καθὼς γέγραπται.

Ignatius heeft: Οὐαὶ γάρ, δι' οὗ ἐπὶ ματαιότητι τὸ ὄνομα μου ἐπί τινων βλασφημεῖται.

Het is interessant dat de Hebreeuwse versie niet duidelijk een equivalent heeft van τοῖς ἔθνεσιν. Ignatius heeft τοῖς ἔθνεσιν echter wel, in de voorgaande zin die ook over het verhoeden van lastering gaat. Het lijkt erop dat Ignatius niet direct van Jesaja afhankelijk hoeft te zijn. De passage kan Rom.2:24 als achtergrond hebben. Daar is echter een moeilijkheid die zich daarbij voordoet. In Rom.2:24 past Paulus de tekst uit Jesaja toe op het Joodse volk, dat nog niet wil luisteren naar het evangelie. De context en wijze van de toepassing van de tekst verschilt dus. Dat maakt het dus waarschijnlijker dat Ignatius de LXX-versie van Jes.52:5 heeft gelezen.

Schoedel zegt:¹ “Apparently Ignatius had in mind animosity or criticism -"having something against someone" covers a wide range of attitudes (cf. Matt 5:23; Rev 2:4,14) - emanating from those who are "puffed up" (7.1) against their fellow Christians. But he immediately goes on to reinforce the point by arguing that dissension in the churches discredits Christianity in the pagan world and by quoting Isa 52:5 (or something like it) to drive home the lesson.”

Het is van belang om te signaleren hoe τοῖς ἔθνεσιν licht werpt op de verhouding van de kerk ten opzichte van het oude verbond. Kleivinghaus stelt in dit verband:² “Hier bezeichnet der Ausdruck (ἤθνη) den einfachen Gegensatz von Kirche und Welt, ohne daß überhaupt auf Israel reflektiert wäre. Das angefügte Zitat bestätigt das, indem hier die dem atl Gottesvolk

gegebene Mahnung (Jes 52,2) ohne weiteres verstanden ist als Mahnung an die Kirche.

Das Gottesvolk des AT ist die Kirche. - Auch das ist ntl Erbe. Die ntl Anerkennung der

¹ Blz.150.

² Blz.108.

Prärogative Israels schließt in sich, daß die Israel gegebene Verheißung in der aus Juden und Heiden gesammelten Kirche, in der Einheit des Leibes Christi, zu ihrem Ziel und damit die Sonderung Israels zum Ende gekommen ist: Die Kirche ist das neue Gottesvolk...”

Klevinghaus tracht ook aan te tonen dat het Oude Testament nu ook als wet voor de Kerk van belang is. “Das Zitat ist nun noch in anderer Hinsicht wichtig. Es zeigt uns, daß Ign das AT nicht nur als das prophetische Christuszeugnis las, sondern auch als das der Kirche unmittelbar gegebene Gesetz. In diesem Sinne sind auch die beiden anderen ausdrücklich mit γέγραπται eingeführten Zitate angewandt. (Eph 5,3 = Prov 3,34: γέγραπται γάρ: ὑπερηφάνοις ὁ Θεὸς ἀντιπάσσειται. Mgn 12 = Prov 18,17: ὡς γέγραπται, ὅτι δίκαιος ἑαυτοῦ κατήγορος.) Es bestimmen also nicht nur das "Gesetz Christi" oder die "Gebote Jesu Christi" das κατὰ Χριστὸν Ἰησοῦν ζῆν, sondern auch das AT.”

Het is echter de vraag of Klevinghaus hiermee zijn zaak bewezen heeft.

Dat de kerk in deze passage door het Schriftgebruik van Ignatius op dezelfde wijze wordt benaderd als het Oudtestamentische volk, valt moeilijk te loochenen. Of daarmee het Oude Testament ook als wet functioneert voor de Kerk, is een vraag van een geheel andere orde. Het antwoord daarop kan niet direct uit deze passage afgeleid worden. Er zijn elders wel aanwijzingen dat het morele karakter van het Oude Testament onverminderde geldingskracht heeft voor Ignatius. “Daß Ign die Proverbien bevorzugt, stimmt überein mit seiner Ablehnung des jüdischen Kultus. Nun hatten wir oben schon festgestellt, daß im Unterschied zum Brnbrief eine ausdrückliche Auseinandersetzung mit dem atl Zeremonialgesetz bei Ign fehlt. Weil seine Gegner sich mit ihren "jüdischen" Forderungen nicht in erster Linie auf das AT berufen, und weil eine etwaige Berufung darauf nicht den Mittelpunkt seiner Theologie angreift, wie das im Brnbrief der Fall ist, kann er, auch wenn ihm die Methode der Allegorese bekannt ist, darauf verzichten und das atl Kultgesetz als Gesetz einfach ignorieren, zumal das praktische Ergebnis der allegorischen Deutung ja die Ausschaltung ist. Aber wenn Ign auch den jüdischen Kultus ablehnt und im Zusammenhang damit den atl Opferritus ignoriert, so hat doch die atl Kultsatzung im Gegensatz zum Brnbrief für ihn auch als Kultsatzung eine gewisse Bedeutung.”; aldus Klevinghaus.¹

Apostolische leer (in contrast met dwaling), informerend, ongekwalificeerd, plus indirecte Bijbelverwijzing naar I Cor.15:12ff, informerend, ongekwalificeerd

IX.1 Weest dan doof, wanneer iemand zonder Jezus Christus spreekt, die uit het geslacht van David is, die uit Maria afkomstig is, die waarlijk geboren is, heeft gegeten en gedronken, waarlijk vervolgd is onder Pontius Pilatus, waarlijk is gekruisigd en gestorven, hoewel hij de dingen die in de hemelen en op de aarde en onder de aarde zijn, zag;

2. Die ook waarlijk is opgewekt van de doden, toen Zijn Vader Hem deed opstaan, zoals Zijn Vader op gelijke wijze ook ons die in Hem geloven, zo zal opwekken in Jezus Christus, zonder wie we geen waarachtig leven hebben.

Bespreking:

Ignatius heeft: ὁς καὶ ἀληθῶς ἠγέρθη ἀπὸ νεκρῶν, ἐγείραντος αὐτὸν τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, κατὰ τὸ ὁμοίωμα ὁς καὶ ἡμᾶς τοὺς πιστεύοντας αὐτῷ οὕτως ἐγερεῖ ὁ πατὴρ αὐτοῦ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, οὐ χωρὶς τὸ ἀληθινὸν ζῆν οὐκ ἔχομεν.²

De passage vat ongeveer samen wat de apostel Paulus in I Cor.15: 12ff vermeldt, maar roept ook associaties op met I Thes.4:13-18, met name vers 14: εἰ γὰρ πιστεύομεν ὅτι Ἰησοῦς ἀπέθανε καὶ ἀνέστη, οὕτω καὶ ὁ Θεὸς τοὺς κοιμηθέντας διὰ τοῦ Ἰησοῦ ἄξει σὺν αὐτῷ.

Ignatius roept op om de oren te sluiten voor enige stem die de apostolische leer over Jezus niet belijdt. Leer en historische feiten hangen in dit verband voor de kerkvader nauw samen. Corwin bevestigt dat:³ “Ignatius lays extraordinary emphasis on the fact that Christ was truly (ἀληθῶς) born (Tral.9.1, Smyr.1.1).”;

Zij vervolgt:⁴ “And his emphasis that the Lord "truly" was persecuted and crucified, died, and was raised (Tral.9), although antidocetic and therefore doctrinal, is nonetheless possessed of a sure grasp of history... In my judgement Ignatius' emphasis on the real events that took place in history in the incarnation and suffering and death of Christ makes

¹ Blz.109.

² Vgl. Blass, F. & Debrunner, A. & Rehkopf, F.; *Grammatik des neutestamentlichen Griechisch*; Vandenhoeck & Ruprecht; Göttingen 1990; blz.216, kleine 3 (οὐ χωρὶς).

³ Blz.55.

⁴ Blz.185.

it impossible to dispose of them as formulae. Their occurrence in rythmical passages is not the quotation of traditional phrases, but is better explained as the speech of the spirit-inspired preacher, who, like the old prophets, or the psalmists of his own day, put into short rythmical strophes the aspects of belief that were most precious. Our newly stimulated awareness that psalms and odes were much admired makes it easy to see that Ignatius, as a preacher "in the spirit" might well be expected to compose rythmically.”

Indirecte Bijbelverwijzing naar Mt.15:13, bewijsvoerend, ongekwalificeerd

XI.1 Ontvlucht dan de kwade loten die dodelijke vrucht voortbrangen, die als iemand eraan proeft, dadelijk de dood tot gevolg hebben. *Want* deze zijn geen planting van de Vader.

Bespreking:

-Mt.15:13: Πᾶσα ἡν οὐκ ἐφύτευσεν ὁ πατήρ μου ὁ οὐράνιος, ἐκριζωθήσεται.

Ignatius heeft: οὗτοι γὰρ οὐκ εἰσιν φυτεῖα πατρός.

Het beeld van de gelovige als planting van de Heere is ook Oudtestamentisch, vgl. Ps.1:3;

Jer.17:7,8. In het Nieuwe Testament keert een vergelijkbare gedachte terug in Joh.15:2.

Schoedel zegt hierover:¹ “For not only is the image of the divine planter and his planting found in Matt 15:13 (cf. Gos.Thom.40), but also it presupposes a wide range of biblical materials (see on Eph.9.1), is impressively elaborated in the Dead Sea scrolls, and is long reflected in the main line of orthodox Christian theology.”

Indirecte Bijbelverwijzing naar I Cor.9:27, informerend, ongekwalificeerd

XII.3 En bidt ook voor mij, aangezien ik de liefde die van jullie afkomt nodig heb in de ontfermende barmhartigheid van God, zodat ik de erfenis waardig geacht zal worden, waarvan geldt dat ik voorbestemd ben om er de hand op te leggen, opdat ik niet afgekeurd bevonden worde.

Bespreking:

-I Cor.9:27: ἀλλ' ὑπωριάζω μου τὸ σῶμα καὶ δουλαγωγῶ, μήρως, ἄλλοις κηρύξας, αὐτὸς ἀδόκιμος γένωμαι.

Ignatius heeft: ἵνα μὴ ἀδόκιμος εὐρεθῶ.

De gedachte is al terug te vinden in Jeremia 6:30 (LXX): ἀργύριον ἀποδοκιμασμένον καλέσατε αὐτούς, ὅτι ἀπεδοκίμασεν αὐτοὺς Κύριος.

De overeenkomst tussen Ignatius en en Paulus in I Cor.9:27 is wel niet woordelijk, maar de centrale gedachte van ἀδόκιμος beheerst beiden.

5.2.1 Samenvatting

De brief aan de Tralliërs leverde wat minder Bijbelverwijzingen op dan de eerste twee brieven. In totaal waren er vijf Bijbelcitataten en een verschijnselverwijzing. Alle vijf de Bijbeverwijzingen waren ongekwalificeerd en twee werden bewijsvoerend gebruikt. De citaten lijken zich te beperken tot 1 Corinthe, Jesaja en Mattheüs. Ignatius riep zijn lezers op tot gehoorzaamheid aan de apostolische inzettingen, en legt klem op de historiciteit van Christus' leven, lijden en opstanding.

¹ Blz.157.

Hoofdstuk 6: Schriftgezag bij Ignatius (III)

6.1 Ignatius aan de Romeinen

De brief aan de Romeinen behoorde ook tot het viertal brieven dat Ignatius vanuit de Turkse havenstad Smyrna schreef. In deze brief riep de kerkleider de gemeente van de keizerstad aan de Tiber¹ op om toch vooral niet zijn martelaarschap te verhinderen.²

Indirecte Bijbelverwijzing naar I Cor.4:4, informerend, ongekwalificeerd

V.1 Door de onrechtvaardigheden van hen word ik een beter discipel, maar niet door dit ben ik gerechtvaardigd.

Bespreking:

-I Cor.4:4: ἄλλ' οὐκ ἐν τούτῳ δεδικαίωμαι·

Ignatius heeft: ἄλλ' οὐ παρὰ τοῦτο δεδικαίωμαι·

Gezien de bijna woordelijke overeenkomst, is de conclusie dat Ignatius bovenstaande met I Cor.4:4 in gedachte geschreven heeft onvermijdelijk. Schoedel vindt dat ook:³ “Ignatius speaks of his justification in terms that are directly dependent on 1 Cor 4:4 (echoed again in Tr.5.2); but "justification" for Ignatius is apparently nothing other than becoming a disciple (cf. Tr.5.2) and gaining perfection (cf.Ph.d.8.2) through martyrdom; Pauls words

¹ Vgl. Blaiklock, E.M. & Harrison, R.K.; *The New International Dictionary of Biblical Archaeology*; Zondervan; Michigan 1990, blz.392.

² Vgl. Ign. Ad Rom.I.1.

³ Blz.179.

serve to emphasize the fact that Ignatius' justification is still future and thus to discourage the Roman Christians from interfering with his attaining it.”

Rathke vat de gedachtengang samen:¹ “In I Rom 5,1 halte ich die prägnante Wendung:

ἄλλ’ οὐ παρὰ τοῦτο δεδικαίωμαι für ein kurzes Zitat aus 1. Cor 4,4. Der Kontext bei Ignatius weist bereits auf Paulus und seine Briefe, speziell auf den 1. Korintherbrief, hin.”

Indirecte Bijbelverwijzing naar Joh.6:33 en Joh.7:42, informerend, ongekwalificeerd

VII.3 Ik vind geen vreugde in voedsel dat tot niet gaat, noch in de pleziertjes van dit leven. Het brood van God wil ik hebben, dat bestaat uit het vlees van Jezus Christus, die uit het zaad van David is, en als drank wil ik Zijn bloed, dat onvergankelijke liefde is.

Bespreking:

-Joh.6:33: ὁ γὰρ ἄρτος τοῦ Θεοῦ ἐστὶν ὁ καταβαίνων ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καὶ ζῶν διδοὺς τῷ κοσμῷ·

6:35: Ἐγὼ εἶμι ὁ ἄρτος τῆς ζωῆς·

-Joh.7:42: οὐχὶ ἡ γραφὴ εἶπεν ὅτι ἐκ τοῦ σπέρματος Δαβὶδ, καὶ ἀπὸ Βηθλεέμ, τῆς κώμης ὅπου ἦν Δαβὶδ, ὁ Χριστὸς ἔρχεται·

Ignatius heeft: ἄρτον Θεοῦ θέλω, ὃ ἐστὶν σὰρξ Ἰσοῦ Χριστοῦ, τοῦ ἐκ σπέρματος Δαυεὶδ·

Zelfs volgens Schoedel² vormt Johannes 6 de achtergrond voor deze uitspraken van Ignatius: “The link between the bread of God and Christ's flesh and between the drink and Christ's blood is reminiscent of John 6:26-59”.

Schoedel meent echter dat er geen “clear evidence of literary dependence on John here or elsewhere” te bespeuren valt. Deze hypothese staat echter naarmate ons onderzoekt vordert, steeds zwakker. Deze passage is beslist niet de eerste waar zich afhankelijkheid van Johannes geschriften, op welke manier dan ook, aandient.

Voor ons volgende punt past een opmerking over de Kirsopp Lake's Engelse weergave van het laatste deel van de pericoop. Deze vertaling leest: “his blood, which is incorruptible love”.

Het relativum kan echter ook terug verwijzen naar Jezus Christus die onverderfelijke liefde is. Corwin¹ volgt in haar verklaring blijkbaar deze laatste interpretatie: “Ignatius and the

¹ Blz.28.

² Blz.185.

Fourth Gospel both seem to be ambiguous in using now realistic terms, now symbolical ones, but they agree that the sacrament binds the Christian to Christ and that it conveys life. Sacramental realism is thus not for either of them the finally important matter, for the sacraments lead on to union with God. It is possible that there is implied behind Ignatius' phrases the notion that the eucharist is established through the death of Christ, rather than at the Last Supper. Only so could he give his flesh and blood. This view, and this alone, would explain the swift shifts in meaning of the phrase "the blood of Christ." Now it recalls to Ignatius the death (Smyr.12.2, 6.1) of Christ, and his love for men (Rom.7.3), but again it is an element in the eucharistic feast. As with baptism, what moves Ignatius most about the eucharist that grounded as it is in the compassionate love of Christ, it is a divine gift.²

Deze passage hoeft dus geen aanleiding te geven tot de opvatting dat Ignatius lichamelijke aanwezigheid van Christus in het Avondmaal of liefdemaaltijd zou hebben verondersteld.

Verschijsel verwijzing over spreken van Christus

VIII.2 En Jezus Christus zal jullie dit openbaren, dat ik waarachtig spreek: de Mond zonder leugen door wie de Vader waarachtig heeft gesproken.

Bespreking:

Op zeer sterke wijze drukt Ignatius hier de betrouwbaarheid van het spreken van Christus uit. In het Oude Testament wordt de mond van God in verband gebracht met feilloze en betrouwbare communicatie van de kant van de Heere tot de mens. Die Mond heeft volgens Ignatius gesproken, maar zal ook in de toekomst openbaren. Het spreken van de Heere is dus geen afgehandelde zaak, maar nu en straks relevant voor de gemeente in Rome.

In het Oude Testament is het vooral in de historische boeken dat de uitdrukking "naar de mond des Heeren" voorkomt. Vgl. Lev.24:12; Num.9:18,20,23; 10:13; 13:3; 33:2,38; 36:5; Deut.34:5; Joz.15:13; 17:4; 19:50; 21:3; 22:9; I Kron.12:23.

¹ Blz.208-210.

² Blz.209, 210.

In de Psalmen wordt de mond van God in verband gebracht met feilloze en betrouwbare wetten en inzettingen die van de Heere afkomstig zijn.¹ In het boek Spreuken, waarmee Ignatius bekend schijnt te zijn, is de mond van Goddelijke wijsheid de bron van betrouwbare kennis en inzicht in het leven.² Zowel in het Oude, als Nieuwe Testament functioneert de mond van God als bron van leven in alle opzichten.³

In de uitdrukking “mond van God” komt ook een sterk element van eenheid naar voren. Corwin legt klem op deze gedachte:¹ “Obviously there is no lack of terms to show dramatically how closely the Father and the Son are linked, and how truly central is the revealing function of the Son. What is revealed is not knowledge about the Father but revelation of God by God.”

De passage benadrukt ook de voortgaande werkzaamheid van Jezus Christus in Zijn kerk op aarde. Ταῦτα φανερώσει, Christus zal de noodzakelijke dingen aan de gemeente van Rome openbaren. Ignatius gebruikt geen *aoristus*, maar een *futurum*.

Natuurlijk kunnen aan dat openbaringsproces Schriftuurlijke beginsels ten grondslag liggen, met gebruik van welke de Romeinen uiteindelijk zullen inzien dat Ignatius de waarheid spreekt. De passage geeft geen dwingende aanwijzingen dat we hier met een Buitenbijbelse vorm van openbaring te doen hebben.

Wel wordt hier de zaak van blijvende werkzaamheid van Christus in zijn gemeenten, op impliciete wijze, beklemtoond.

Indirecte verwijzing naar I Cor.15:8-10, bewijsvoerend, ongekwalficeerd

IX.1 Gedenkt in jullie gebed aan de gemeente die in Syrië is, die in plaats van mij nu God als herder heeft. Alleen Jezus Christus zal over haar opziener zijn, en jullie liefde.

2. Ik schaam me echter om één uit hen genoemd te worden, *want* ik ben het niet waardig, daar ik de minste van allen ben en ontijdig geboren, maar ik heb ontferming verkregen om iets te zijn, als ik aan God deel krijg.

Bespreking:

¹ Vgl. Ps.119:13,72,88.

² Vgl. Spr.2:6.

³ Vgl. Deut.8:3; Mt.4:4.

-I Cor.15:8-10: ἔσχατον δὲ πάντων, ὡσπερὶ τῷ ἔκτρῳματι, ὥφθη κ' αμοί· ἐγὼ γάρ εἰμι ὁ ἐλάχιστος τῶν ἀποστόλων, ὃς οὐκ εἰμι ἰκανὸς καλεσθαι ἀπόστολος, διότι ἐδίωξα τὴν ἐκκλησίαν τοῦ 20:05:55εοῦ· χάριτι δὲ Θεοῦ εἰμι ὃ εἰμι·

Ignatius heeft: ἐγὼ δὲ αἰσχύνομαι ἐξ αὐτῶν λέγεσθαι· οὐδὲ γὰρ ἄξιός εἰμι, ὦν ἔσχατος αὐτῶν καὶ ἔκτρωμα· ἀλλ' ἠλέημαί τις εἶναι,² ἐὰν Θεοῦ ἐπιτύχω·

In den brede past Ignatius Paulus woorden toe, in een vergelijkbare context. Niet alleen vinden we het kenmerkende ἔκτρωμα en ἔσχατος αὐτῶν als alternatief voor ἐλάχιστος. Zelfs het χάριτι δὲ Θεοῦ van Paulus heeft bij de kerkvader een equivalent in ἠλέημαί.

De gedachte van het deelkrijgen³ aan God kan goed worden verklaard uit het zogenoemde pelgrims motief: de gelovigen zijn via een aardse loopbaan op weg naar God en zijn volmaakte hemelse Jeruzalem. Het is onnodig om hier gnostische mystiek in te lezen.

De woorden “Alleen Jezus Christus zal over haar opziener zijn, èn jullie liefde.” klinken binnen het episcopale geweld dat Ignatius ten toon spreidt, uitermate verfrissend. Uit de woorden valt bijna af te leiden dat Ignatius meent dat de gemeente er nu beter aan toe is.

Dat daarop de zinsnede “Ik schaam me echter om één uit hen genoemd te worden” volgt, past dus goed binnen dat verband. Schoedel zegt hiervan:⁴ “Ignatius uses the strongest language to stress his unworthiness over against these same Antiochenes (9.2): He has a sense of shame when he thinks of his relations with them. And in imitation of Paul (1 Cor 15:8-9) he calls himself the "last" of them (cf. Eph.21.2; Tr.13.1; Sm.11.1) and "a miscarriage" (a term which he takes in a purely negative sense). Only through attaining God (his martyrdom) can the "mercy" shown him lead to his actually being "someone" (see on Eph.3.1). The language is that of 1 Cor 7:25 which Ignatius applies to himself here and in Phd.5.1”.

6.1.2 Samenvatting

De brief aan de gemeente in Rome bevatte vier indirecte Bijbelverwijzingen, waarvan één bewijsvoerend van karakter was. De brief heeft een belangrijke verschijnselverwijzing over het spreken van God. Daarin verbond Ignatius de Oudtestamentische uitdrukking “mond van

¹ Blz.134.

² Voor de uitdrukking τις εἶναι, vgl. Blass, F. & Debrunner, A. & Rehkopf, F.; *Grammatik des neutestamentlichen Griechisch*; Vandenhoeck & Ruprecht; Göttingen 1990, blz.131, kleine 3.

³ Voor ἐπιτυγχάνω: zie Bauer/Aland, blz.615.

⁴ Blz.189.

God” met openbare spreken van Christus. Dit persoonlijk spreken van God was voor Ignatius een actuele realiteit, waarop hij ook de gemeente van Rome wees.

6.2 Ignatius aan de Philadelphiërs

Philadelphia was waarschijnlijk het moderne Turkse Alasehir, een antieke stad, gelegen in de vallei van Cogamus. De naam had zij te danken aan koning Attalus II van Pergamum die zijn broer Eumenes “broederlijke liefde” toedroeg. In 17 A.D. werd de stad getroffen door een aardbeving. Daarop ontving zij hulp uit Caesar’s schatkist. Financiële gegevens uit die tijd geven de indruk dat naar aanleiding van de hulp de naam van Philadelphia is veranderd in Neocaesarea. Deze naamsverandering heeft echter geen stand gehouden. Vandaar dat Ignatius gewoon kon schrijven aan de Philadelphiërs en niet aan de Neocaesarianen.¹

Indirecte Bijbelverwijzing naar Joh.10: 11-17 (vgl.Mt 7:15); bewijsvoerend; ongekwalficeerd

II.1,2 Kinderen dan van het licht van de waarheid, ontvluucht de verdeeldheid en de boze leer. Waar echter de Herder is, daar moeten jullie zoals schapen volgen.

2. *Want* vele wolven die zich uitgeven voor betrouwbaar, nemen door boze lust hen die op weg zijn naar God, gevangen. Maar in het optreden van jullie als een eenheid, zullen ze geen kans hebben.

Bespreking:

Ignatius heeft: ὅπου δὲ ὁ ποιμὴν ἐστίν, ἐκεῖ ὡς πρόβατα ἀκολουθεῖτε. πολλοὶ γὰρ λύκοι ἀξιόπιστοι ἠδονῆ κακῆ αἰχμαλωτίζουσιν τοὺς θεοδρόμους· ἀλλ’ ἐν τῇ ἐνότητι ὑμῶν οὐχ ἔξουσιν τόπον.

Köhler verbindt de gedachte aan wolven met het evangelie naar Mattheüs: “In Phld 2 wird vor Irrlehrern gewarnt, die als Wölfe bezeichnet werden. Ein Bezug auf das Mt erscheint immerhin als möglich: auch dort wird die Gemeinde vor innerkirchlichen Feinden als vor

Wölfen gewarnt.”² De verbinding met ποιμήν, dat in de context van Mt 7:15 niet voorkomt, en mogelijk ook met ένότητι, waarvoor hetzelfde geldt, maakt dat het waarschijnlijker is dat Johannes 10 fungeert als achtergrond voor het gesprokene. Dat hoofdstuk heeft alle elementen, die Ignatius beschrijft rond schapen, wolf, Herder en eenheid. Daar treffen we zowel τὰ πρόβατα als verwijzing naar de gemeenteleden, ό ποιμήν als verwijzing naar de Heere Jezus, ό λύκος als bedreiger van de kudde, en de eenheidsgedachte van μία ποίμνη rondom είς ποιμήν.³

Indirecte Bijbelverwijzing naar Mt.15:13, bewijsvoerend voor wegblijven van slechte mensen, ongekwalificeerd; en I Cor.11:19, informerend, ongekwalificeerd

III.1 Blijf weg van de slechte planten,⁴ die niet het gevolg zijn van Jezus Christus’ werk als landman, *doordat* zij geen planting van de Vader zijn. Niet dat ik bij jullie verdeeldheid heb gevonden, maar zuivering.

Bespreking:

-Mt.15:13: Πάσα ἦν οὐκ ἐφύτευσεν ό Πατηρ μου ό οὐράνιος, ἐκριζωθήσεται·
Ignatius heeft: διὰ τὸ μὴ εἶναι αὐτοὺς φυτεῖαν Πατρὸς·

-1 Cor.11:19: δεῖ γὰρ καὶ αἰρέσεις ἐν ὑμῖν εἶναι, ἵνα οἱ δόκιμοι φανεροὶ γένωνται ἐν ὑμῖν·

Ignatius heeft: οὐχ ὅτι παρ’ ὑμῖν μερισμὸν ἄρον, ἀλλ’ ἀποδιύλισμὸν·

De overeenkomst met 1 Cor.11:19 wordt gewoonlijk in patristische studies niet uitgelicht. Ignatius gebruikt andere woorden dan Paulus, maar inhoudelijk zegt hij hetzelfde. Dit is des te meer opvallend daar het een ongewone uitspraak betreft, die in het Nieuwe Testament ook slechts één keer als stelling aangetroffen wordt, namelijk in 1 Cor.11:19. Kirsopp Lake, een onverdachte bron, aangezien hem het verband niet opgevallen is, stelt in

¹ Vgl. Blaiklock, E.M. & Harrison, R.K.; The New International Dictionary of Biblical Archaeology; Zondervan; Michigan 1990, blz.360.

² Blz.84.

³ Vgl. Joh. 10:11-17.

⁴ Voor “τῶν κακῶν βοτανῶν,” vgl. Blass, F. & Debrunner, A. & Rehkopf, F.; *Grammatik des neutestamentlichen Griechisch*; Vandenhoeck & Ruprecht; Göttingen 1990; blz.134, kleine 6.

een voetnoot bij Ign.ad Phil.II.1: “The meaning is that the Christians at Philadelphia had "filtered out" the impurity of heresy from their church.”

En daarmee zijn we ook woordelijk bijzonder na aan Paulus' tekst gekomen.

Het eerste deel van ons Ignatiaanse tekstgedeelte, treffen we ook in Ign.ad Eph.X.3 en ad Tral.VI.1. Schoedel¹ stelt dat deze passage het onderscheid tussen ware en valse christenen onderstreept: “The false teachers are "evil plants" or "weeds" (cf. Eph.10.3; Tr.6.1) and the true Christians the "planting of the Father" (cf.Tr.11.1).”

Köhler levert blij commentaar over de ontdekte overeenkomst met Mattheüs:² “Auch von Phld 3,1 her ist wahrscheinlich zu machen, daß Ignatius das Mt gekannt und benutzt hat. Ignatius fordert die Gemeinde in Philadelphia dazu auf, sich fernzuhalten “von den schlimmen Gewächsen, die Jesus Christus nicht zieht, da sie nicht Pflanzung des Vaters (φυτεία πατρός) sind”.

Indirecte Bijbelverwijzing naar I Cor.6:9, informerend, ongekwalificeerd

III.3 Wordt niet misleid, mijn broeders, als iemand een scheurmakende volgt, zal hij het koninkrijk van God niet beërven. Als iemand in een andere gezindheid¹ wandelt, heeft deze geen deel in het lijden.

Bespreking:

-1 Cor.6:9: ἢ οὐκ οἴδατε ὅτι ἄδικοι βασιλείαν Θεοῦ οὐ κληρονομήσουσι; μὴ πλανᾶσθε· Vgl. Mt.25:34; I Cor.6:10; 15:50; Gal.5:21.

Ignatius heeft: μὴ πλανᾶσθε, ἀδελφοί μου· εἴ τις σχίζοντι ἀκολουχεῖ, βασιλείαν Θεοῦ οὐ κληρονομεῖ.

Bijna woordelijk gebruikt de kerkvader de uitdrukking van de apostel Paulus op zijn context van εἴ τις σχίζοντι ἀκολουχεῖ. Dat Ignatius de gemeente ook waarschuwt met de woorden μὴ πλανᾶσθε, maakt het vrijwel zeker dat I Cor.6:9 op de achtergrond fungeert, aangezien deze zinsnede bij andere verwijzingen naar het beërven van het

¹ Blz.198.

² Blz.80.

koninkrijk in het Nieuwe Testament ontbreekt. De woorden maken duidelijk dat Ignatius dwaalleer op het oog heeft. Die indruk wordt bevestigd door het daaropvolgende εἴ τις ἐν ἄλλοτρίαι γνώμη περιπατεῖ.

Schoedel meent ook dat er sprake is van afhankelijkheid van 1 Corinthe:²

“The exhortation "be not deceived" is a warning against false teachers (cf. Eph. 5.2; 16.1). Its use was almost certainly stimulated directly by 1 Cor 6:9-10 since that passage is also echoed in what follows ("does not inherit the Kingdom of God"). Note that although the term "schismatic" (σχίζων) refers primarily to separatism, it also has in view false teaching (cf. 1 Cor 1:10; 11:18; 12:25).”

Verschijnselverwijzing naar het evangelie

V.1 Mijn broeders, buitengewoon veel liefde borrelt er bij mij op voor jullie, en bovenmate verheugd, waak ik over jullie. Niet ik echter, maar Jezus Christus, in wie ik gebonden ben, vrees ik des te meer, als iemand die nog niet volmaakt is. Maar het gebed van jullie tot God zal mij volmaken, opdat ik de erfenis mag verkrijgen waaraan ik in ontferming deel heb gekregen, aangezien ik de toevlucht heb genomen tot het evangelie als ware het vlees van Jezus, en tot de apostelen zoals ouderlingschap van de gemeente.

Bespreking:

Ignatius vertelt dat de genade voor hem te vinden was in τῷ εὐαγγελίῳ en in τοῖς ἀποστόλοις. Schoedel doet erg veel moeite om aan te tonen dat hier geen sprake hoeft te zijn van verwijzing naar geschreven materiaal. Maar dat berust op een vooronderstelling over het ontstaan van de documenten van het Nieuwe Testament in een tamelijk lange *Traditionsgeschichte*. Schoedel komt dan ook niet veel verder dan de onbewezen stelling:¹ “It is most unlikely that Ignatius has in mind written gospels and the letters of the apostles or is thinking of the gospel as put in the form of written document by the apostles.”

Daarna formuleert hij echter bijzonder voorzichtig: “The term "gospel" in Ignatius seems (onderstreeping door promovendus) regularly to refer to the good news about Jesus Christ

¹ Voor “gezindheid” (γνώμη), zie Bauer, W. & Aland K.&B.; *Wörterbuch zum Neuen Testament*, 6., völlig neu bearbeitete Auflage; De Gruyter; Berlin 1988, blz.325.

² Blz.198.

(see on Phd.8.2); when "apostles" are compared with presbyters (as they are here), they are dealt with as people rather (onderstreping promovendus) than as scriptural authorities".

Mogelijk zouden we Schoedel kunnen volgen in zijn negatieve conclusie dat het hier niet om een verwijzing naar geschriften hoeft te gaan. Er is technisch een mogelijkheid dat het om personen en niet om symbolen handelt.

Of dat waarschijnlijk is, zullen we nu bespreken. Zou iemand op grond van de voorliggende tekst tot de conclusie kunnen komen dat de apostelen "are dealt with as people"? Ignatius spreekt over προσφυγῶν... τοῖς ἀποστόλοις. Is dat op letterlijke wijze enigszins mogelijk in een tijd waarin alle apostelen reeds gestorven zijn?

Redelijkerwijze niet, tenzij we in de passage een opbiechting van communicatie met overleden heiligen moeten lezen. Niets in de context of in de overige erkende zeven brieven geeft daar aanleiding toe. Door historici wordt de opkomst van de rol van overleden heiligen in het beërven van het heil eeuwen na Ignatius gedateerd. De apostelen moeten hier dus metaforisch en pregnant gebruikt zijn. Waarvoor? Voor hun leer of geschriften die die leer vervatten.

Dan komen we bij τῷ εὐαγγελίῳ. Technisch kan dit opgevat worden als evangelieboodschap. Maar even technisch gesproken, kan het om de schriftelijke neerslag van het evangelie gaan. De context geeft daar enkele aanmoediging toe. In V.2 vervolgt Ignatius direct met καὶ τοὺς προφήτας δὲ ἀγαπῶμεν. Dit kan ook vertaald worden met "Laten we tevens de profeten liefhebben", omwille van hun evangelieverkondiging in het verleden. Het ging dus om hun boodschap. We zullen bij de bespreking van V.2 aannemelijk maken dat het hier om de Oudtestamentische profeten gaat. De wijze waarmee Ignatius van hun blijde boodschap op de hoogte is gekomen, kan dan bijna niet anders, dan via schriftelijke kanalen verlopen zijn. De context maakt het dus aannemelijk dat Ignatius hier een driedeling van evangelie, apostelen en profeten presenteert. Deze zouden symbolisch voor de leer van het evangelie kunnen zijn. Drie kanalen waardoor het ene evangelie zijn toevlucht is geworden. Binnen die gedachte wekt het echter bevreemding dat het evangelie ook in de trits wordt genoemd. Maar tegelijkertijd presenteert Ignatius, hoewel met ere voorop, het evangelie slechts als één van de drie kanalen. Dat maakt het onwaarschijnlijk dat de kerkvader ons hier wil confronteren met drie verschillende symbolische omschrijvingen voor dezelfde leer. De opvatting dat het hier drie verschillende stadia van schriftelijke neerslag en openbaring van het Evangelie

¹ Blz.201.

betreft, doet meer recht aan de context. Schim van der Loef¹ meent dat we hier te doen hebben met “een vermenging van het geschrift, den inhoud en den hoofdpersoon”. Zie ook de bespreking bij ad Magn.XIII.

Verschijsel verwijzing naar spreken van profeten

V.2 En laten we ook de profeten liefhebben, daar ook zij met het oog op het evangelie verkondigd hebben, en op Hem hun hoop gevestigd hadden, en Hem verwacht hebben, door Wie ze ook, nadat ze geloofd hadden, redding hebben verkregen, daar ze verenigd waren met Jezus Christus, heiligen die liefde² en bewondering waardig zijn, die door Jezus Christus getuigenis hebben verkregen, en die meegerekend zijn in het evangelie van de gemeenschappelijke hoop.

Bespreking:

De Engelse vertaling van Kirsopp Lake kiest voor de interpretatie dat het Ignatius om Nieuwtestamentische profeten gaat. Er zijn goede redenen om de gegrondheid van die keuze te betwijfelen.

De Nederlandse patristicus Franses³ vertaalde met: “Laten wij ook de profeten liefhebben, wijl ook zij (in de richting van) het Evangelie geboodschapt hebben en op Hem hoopten en Hem verbeidden; door het geloof in Hem zijn zij behouden, in vereeniging met Jezus Christus”. Franses kiest dus voor de interpretatie dat het hier Oudtestamentische profeten betreft en geen Nieuwtestamentische.

De context dwingt hier ook bijna toe. Ignatius vervolgt direct in VI.1 met ἄμεινον γὰρ ἐστὶν παρὰ ἀνδρὸς περιτομὴν ἔχοντος χριστιανισμὸν ἀκούειν, ἢ παρὰ ἀκροβύστου ἰουδαϊσμὸν. Het zou dan natuurlijk nog om bekeerde Joodse profeten kunnen gaan, maar is het niet wat overbodig dat die naast de kortelijks genoemde apostelen (V.1) zo uitgebreid als een afzonderlijke categorie beschreven moeten worden? Bovendien

¹ Schim van der Loef, H.P.; *Onderzoek naar de Herkomst en de Strekking der Zeven Brieven van Ignatius in de Korte Recensie*, academisch proefschrift ter verkrijging van den graad van doctor in de Godgeleerdheid aan de Rijksuniversiteit te Leiden; A.W. Sijthoff; Leiden 1906, blz.195.

² Voor de uitdrukking ἀξιόπητοι: vgl Blass, F, & Debrunner, A. & Rehkopf, F.; *Grammatik des neutestamentlichen Griechisch*; Vandenhoeck & Ruprecht; Göttingen 1990; blz.122, kleine 2.

³ Franses, D.; *De Apostolische Vaders, Vertaling uit de grondtekst met aantekeningen*; Paul Brand; Hilversum 1941.

versterken talrijke gegevens in de brieven van Ignatius de indruk dat het hier om Oudtestamentische profeten gaat. Corwin ondersteunt deze gedachtegang:¹ “...since the reference later in the same letter (Phld.9.2) is almost surely to the Hebrew prophets, it seems better to assume that here, though, he intends to refer to them. What is chiefly important about the prophets, then, is that by anticipation (onderstreping van promovendus) they lived by the grace of Christ. It is an idea not unlike Paul's interpretation of Abraham as living by faith.” De reden dat Ignatius hier de Oudtestamentische profeten betreft bij zijn gedachtengang is om de continuïteit te benadrukken.

Corwin heeft dit gezien:² “From one point of view, for instance, the coming of the Saviour was not wholly unexpected, for it had been announced by the prophets. They taught about him, had faith in Him (Phld.5.2) and even received grace from him (Mag.8.2). They are so fully of the new dispensation that there is no suggestion that Ignatius holds with Paul a sharp division of history into an age of law which was superseded by one of grace, for more than promise is received by the prophets.” In het N.T zijn echter beide elementen vertegenwoordigd.³

Voor Schoedel⁴ lijkt het ook geen twijfel dat de kerkvader in deze passage Oudtestamentische profeten op het oog heeft

: “Ignatius now turns to a discussion of the prophets and indicates by his use of the tandem particle καὶ...ὁὐ that he is conscious of taking up a point requiring separate attention (see on Eph.2.1). He echoes the traditional Christian view that the prophets awaited Christ; indeed he goes further and (as in Mag.8.2; 9.2) virtually eliminates any distinction between the saints of the two testaments. Yet his main concern here is to suggest (however carefully) the incompleteness of the prophets. For fulfillment transcends anticipation and hope (cf.Sm.7.2). Indeed Ignatius apparently sees the prophets as coming into their own only after the appearance of Christ, who gave witness to them (cf. Matt 5:12) and so confirmed their participation in the gospel (see on Mag.8.2). These cautious remarks are intended to take the edge off more radical statements about the OT made by Ignatius in Philadelphia (cf.Phld.8.2).”

¹ Blz.99.

² Blz.174.

³ Vgl. Hebr. 11.

⁴ Blz.201, 202.

Schoedel vestigt ook de aandacht op de rol van de zinsnede ἐνότητι Ἰησοῦ Χριστοῦ ὄντες. “Special comment is required on the meaning of the "unity of Jesus Christ" in which the prophets are said to be included (5.2). The term ἐνότης "unity" (like ἕνωσις "union") often clearly refers to unity within the church (Eph.4.2; 5.1; Phd.2.2;3.2; see on Magn.1.2). The reference of the term in other passages is less certain (Eph.14.1; Phd.5.2; 8.1;9.1; Sm.12.2; Pol.8.3), and it has sometimes been taken to concern unity with God or Christ. But that is not where the emphasis lies. Thus in Phd.8.1 the context shows that the "unity of God" has to do first and foremost with the social solidarity of the church ("if they turn in repentance to the unity of God and the council of the bishop"). Similarly in Phd.5.2 and 9.1 the expression refers most naturally to the unity conferred on the church by God. Communion with God is presupposed, but the term "unity" is not used to cover that relationship or to suggest an interest in individual mystical experience. The prophets, we are being told, are united by God with all who adhere to "the gospel of the common hope." Consequently they are in harmony with the gospel and receive their significance from the events associated with Jesus Christ.”

De profeten zijn volgens Ignatius dus opgenomen in dezelfde redding die beschikbaar is geworden door het werk van Christus. Daarom spreekt de kerkvader ook van μεμαρτυρημένοι. Christus heeft er uiteindelijk zijn finale zegel op gezet, wat duidelijk maakt dat de profeten samen met alle Nieuwtestamentische gelovigen ook geteld worden in het bereik van het εὐαγγέλιον τῆς κοινῆς ἐλπίδος.

Een dergelijke uitleg zou in het geval van Nieuwtestamentische profeten geenszins ter zake zijn geweest. Klevinghaus zegt daarover:¹ “Diese Aussagen über die atl profeten decken sich mit Mgn 8 u. 9 und Sm 7,2. Die Propheten waren Christen vor Christus und vorchristliche Apostel in grundsätzlich gleicher Bezogenheit auf das Erlösungsgeschehen wie die gegenwärtigen Christen bei Verschiedenheit des historischen Ortes: Sie haben auf Christus gehofft, auf ihn gewartet, an ihn geglaubt, sie waren gerettet, Heilige, sie waren in der "Einheit Jesu Christi". Das alles durch Christus: Von Jesus Christus erhielten sie das Zeugnis und wurden darum "zusammen mit hinzugezählt". Sie entsprechen den Aposteln, denn auch sie καὶ αὐτοῦς (vorher war von den Aposteln die Rede) verkündigten auf das Evangelium hin. -Das καὶ δὲ setzt wieder, wie mehrfach beobachtet, Propheten und Evangelium voneinander ab. Das Evangelium ist σὰρξ Ἰησοῦ. Δὲ und καὶ

αυτούς weisen nun angesichts der Vorzüglichkeit des Evangeliums auf die Propheten als auf die aber auch zu beachtenden und zu hörenden Zeugen, die mit in der "Einheit Jesu Christi" sind."

Indirecte Bijbelverwijzing naar Joh.3:8, bewijsvoerend, ongekwalificeerd

VII.1 Want als mij ook sommigen naar het vlees hebben willen bedriegen, maar de Geest wordt niet misleid, daar Hij van God is. *Want* Hij weet, vanwaar Hij gaat, en waar Hij heengaat, en de verborgen dingen stelt Hij aan de kaak.

Bespreking:

Joh.3:8: ἀλλ' οὐκ οἶδας πόθεν ἔρχεται καὶ ποῦ ὑπάγει.

Ignatius heeft: οἶδεν γάρ, πόθεν ἔρχεται καὶ ποῦ ὑπάγει, καὶ τὰ κρύπτα ἐλέγχει.

Corwin meent dat Ignatius hier hoogstens een algemene Johannes-achtige verwijzing gebruikt.² "The phrase is the same, but the contexts are different; in the gospel the wind is analogous to the spirit-filled life to which Nicodemus is called, though since the Greek word may mean either wind or spirit the reference is probably deliberately ambiguous; in the letter the word unquestionably means "spirit", for it is contrasted with flesh. If we only had these passages, we should be more secure about the judgement that Ignatius knew the gospel. It is the very fact that there are so many partial echoes of the phrase that raises doubt. In John 8:14 Jesus says: "for I know whence I came and whither I go; but ye know not whence I came or whither I go." Suggestions of the idea stand in John 7:27f., 9:29, 12:35, 13:3, and 14:5, and in 1 John 2:11. The variety of expressions makes it at least probable that we have here a commonplace of teaching in Johannine circles; and if so, dependence upon a written source is not very certain."

Niettemin blijkt het een feit dat de overeenstemming met Johannes 3:8 woordelijk is, en dat er een historisch zeer gevestigde uitleg bestaat die πνεῦμα aldaar met een hoofdletter leest, aangezien de Geest de Bewerker van wedergeboorte en het Geestvervulde leven is. Het zijn niet de feiten, maar de twintigste eeuwse voorveronderstellingen ten aanzien van

¹ Blz.96.

² Blz.69.

de exegese en een Johannitische traditie die de bron zijn van twijfel. De documenten zelf wijzen op woordelijke overeenkomst, die met gebruik van een historisch gevestigde exegese ook inhoudelijk overeenkomt. Ook Schoedel vindt dit een aanvaardbare conclusie:¹ “He denies that "human flesh" made the situation known to him (cf. Matt 16:17; Gal 1:16; 1 Cor 2:13) and in specifically Johannine terms when he describes the Spirit as knowing whence it comes and whither it goes (cf. John 3:8). Here we have the strongest possibility in Ignatius of a dependence directly on the Fourth Gospel.” Dat Ignatius deze evangeliewoorden heeft gekend lijkt een onomkooerbare conclusie, en dat ze Schriftelijk tot hem gekomen zijn of via een ijzersterke mondelinge overlevering is zeer waarschijnlijk gezien de woordelijke overeenkomst en hantering van de passage..

Verschijselverwijzing naar Evangelie en Christus

VIII.2 Ik vermaan jullie niets uit twistzucht te doen, maar volgens de leer van Christus. Aangezien ik sommigen heb horen zeggen: als ik het niet in de oorkonden vind, in het evangelie, dan geloof ik het niet. En toen ik tot hen zei: Het staat geschreven, hebben ze mij geantwoord:² Dat valt nog te bezien. Voor mij zijn de oorkonden echter Jezus Christus, de onaangetaste oorkonden het kruis van Hem, en de dood en de opstanding van Hem, en het geloof dat door Hem is, in die dingen wil ik door jullie gebed in rechtvaardig daglicht gesteld worden.

Bespreking:

Over de betekenis van “τὰ ἄρχεῖα” wordt verschillend gedacht. Zie bespreking bij persoonsinleiding.³ Wij volgen de interpretatie dat het hier om Heilige Schrift in de algemene zin van het Woord gaat, hier toegepast op geschreven documenten die vereenzelvigd kunnen worden met het Evangelie.⁴ Het gaat dan om de vraag of een of

¹ Blz.205.

² Vgl. Blas/Debrunner/Rehkopf, *Grammatik des Neutestamentlichen Griechisch*; Vandenhoeck & Ruprecht; Göttingen 1990; blz.397, kleine 7. (ἀπεκρίθησάν)

³ Vgl. ook Schoedel, blz.207-209.

⁴ Aangezien in het hoofdstuk over Ignatius de opvatting van de promovendus over deze zaak uitgebreid is uiteengezet, volgt op deze plaats slechts het betoog van Kleivinghaus dat op genoegzame wijze weerlegt dat het hier om een verwijzing naar het Oude Testament zou gaan. Aangezien de eigenlijke discussie over deze zaak reeds is afgerond, en vanwege de lengte van het betoog, wordt het

ander stellingname teruggevoerd kan worden tot Heilige Schrift. Niet het gezag van ὅτι γέγραπται wordt betwijfeld. Het is onnodig om het Oude Testament uit te spelen tegen de Openbaring in Christus. De vele positieve verwijzingen van Ignatius naar de

weergeven in een voetnoot: "Unter den ἀρχεῖα, auf die sich die Irrlehrer berufen, kann nach dem zu Phld 6,1 Gesagten nicht das AT verstanden sein. Das verbietet aber auch der Satz selber. Wäre das AT gemeint, so bliebe für die zweite Hälfte des Satzes die doppelte Möglichkeit: "Entweder wäre zu übersetzen: "...so glaube ich nicht an das Evangelium," oder: "im Evangelium, d.h. als Bestandteil nur des Evangeliums glaube ich es nicht." Gegen die erste Übersetzung ist geltend zu machen, daß es sich nach ihr in der ganzen Auseinandersetzung nicht nur um ein Lehrstück, sondern um den Glauben an das Evangelium überhaupt gehandelt hätte. Zwar versucht Ign in allen Briefen nachzuweisen, daß seine Gegner tatsächlich an das Evangelium nicht glauben, daß sie keine wahren Christen sind, aber diese selbst nehmen für sich sehr wohl den Christennamen in Anspruch, erscheinen sogar in der Gemeinde stellenweise als besonders gute Christen. Der Satz: "so glaube ich nicht an das Evangelium" ist demnach in ihren Munde unmöglich. Aber auch die von Bauer gebotene Übersetzung: "als Bestandteil nur des Evangeliums glaube ich es nicht" befriedigt nicht. Bauer umschreibt: "Wenn ich es nicht (auch) in den Urkunden finde, glaube ich es nicht, wenn ich es im Evangelium finde." Die Übersetzung wird dem lehrmäßigen Charakter des Streites gerecht. Nach ihr würden die Häretiker in bezug auf die Lehre in allen Punkten Übereinstimmung fordern zwischen AT und "Evangelium", wobei das letztere dem AT deutlich untergeordnet wäre: "Selbst wenn etwas zugeständenermaßen im Evangelium steht, glaube ich es nicht, wenn ich es nicht auch im AT finde." Diese Unterordnung des Evangeliums aber ist bei der betonten Behauptung des christlichen Charakters ihrer Lehre im Munde der Irrlehrer wiederum undenkbar. Die Übersetzung Bauers verkennt aber auch den Gegenstand und den Ernst der Auseinandersetzung. Die Ign entgegengehaltene Bedingung ist ja nicht eine allgemeine dogmatische Prinzipienlehre. es ist hier nicht allgemein von den Stücken der Lehre gesagt, sie müßten sich im AT wiederfinden lassen, es müsse in bezug auf sie Übereinstimmung festgestellt sein zwischen Evangelium und AT, damit sie gültig seien. Es handelt sich in dem Streit auch nicht um irgendwelche peripheren Punkte der Lehre, sondern um den Mittelpunkt, um das wahre Christusbekenntnis. Hier stehen sich die Dinge viel radikaler gegenüber. Die Stücke: das Kommen des Christus im Fleisch, sein wahres Leiden, die Auferstehung seines Fleisches werden von den Gegnern des Ign nicht etwa abgelehnt, weil sie sich, obschon im Evangelium vorhanden, nicht auch im AT finden, sondern einfach, weil sie sich in den vorgelegten Urkunden nicht finden. Diese heiligen Urkunden sind für sie das Evangelium. "Was nicht darin steht, "so würden sie sagen, "ist nicht Evangelium, kann nicht mit recht den Anspruch erheben, Evangelium zu sein." Wir folgen darum der Vermutung Schliers: "ἀρχεῖα oder ἀρχαῖα sind Offenbarungsbücher, auf die sich einige Leute in der Gemeinde berufen." Das stimmt auch überein mit unserer Deutung von Mgn 8,1 und Phld 6,1." (blz.98ff)

Blz 101: "Auf das γέγραπται des Ign antworten die Irrlehrer mit πρόκειται. Γέγραπται ist nicht so zu verstehen, daß Ign der Forderung seiner Gegner direkt nachgekommen wäre, daß er versucht hätte, ihre Bedingung zu erfüllen, in den "Urkunden" das in Frage Stehende aufzuweisen. Vielmehr stellt er der Berufung jener auf ihre Offenbarungsbücher seine Berufung auf das AT entgegen. Dementsprechend bedeutet πρόκειται erneut ihre Urkunden vor und beharren bei ihrer Forderung. Nur bei dieser Annahme ist der folgende abrupte Einsatz ἐμοὶ δὲ ἀρχεῖά ἐστιν Ἰησοῦς Χριστός verständlich. Ign gibt nicht ausdrücklich den weiteren Gang der Verhandlungen wieder. Sondern der Bericht geht plötzlich über in das Bekenntnis: "Meine Urkunden aber heißen: Jesus Christus!" Das bedeutet aber nicht, wie Lütgert behauptet, daß Ign also dem mit πρόκειται abgeschlossenen Bericht die Erklärung hinzugefügt habe, worin seine Urkunden bestehen. Dieser plötzliche Übergang beweist vielmehr nur die Leidenschaft, mit der Ign die ἀρχεῖα der Gegner abgelehnt hat und ablehnt. Er weist, ihnen gegenüber seine Urkunden, die ἄθικτα ἀρχεῖα vor: Kreuz, Tod und Auferstehung Christi und den durch ihn gewirkten Glauben. Im Disput bedeutet das einen neuen Vorstoß und nicht, wie vielfach angenommen wird, ein zurückgehen aus verlorener Schlacht auf dem freien Gelände der Exegese in die gesicherte Festung geschichtlicher Tatsachen."

Oudtestamentische profeten en Christus geven juist aan dat er voor de kerkvader geen discrepantie was.

Verschijsel verwijzing naar profeten, apostelen en evangelie

IX.1 Goed waren de priesters, beter echter de hogepriester die het heilige der heiligen toevertrouwd was, die alleen de verborgenheden van God was toevertrouwd, aangezien Hij de deur tot de Vader is, waardoor Abraham en Izak en Jakob en de profeten en apostelen en de gemeente binnengaan, al die dingen tot eenheid in God.

Bespreking:

Volgens Corwin zou de aanwezigheid van het woord hogepriester duiden op kennis van de brief aan de Hebreëen: “The single use (Phld.9.1) of High Priest might suggest a reminiscence of Hebrews.”¹ Zekere gegevens hieromtrent ontbreken echter.

Corwin wijst op het belang van deze passage voor de eenheid van Gods openbaring:² “The less frequent descriptive titles that link Christ with the Father show the same thing; revelation is possible because Son and Father are united. Christ is the High Priest who alone knows the secret things of God (Phld.9.1). Here the intent is to show identity of understanding between the Father and the Son, but the figure is not wholly successful. He is the Door of the Father (ibid.) through which all must enter. That unity is in Ignatius' mind (even if this figure, too, is faulty) is shown by the next sentence: "All these things come together into the unity of God." ”.

Het is echter waarschijnlijker dat Corwin eigenlijk verkeerde bedoelingen in Ignatius inleest, die vervolgens niet helemaal goed passen bij de tekst zelf. Niet alleen is de vertaling “of the Father” twijfelachtig. Dit veronderstelt een *genitivus possessivus*, maar zou in vergelijkbare contexten als *genitivus objectivus* gelezen worden. Op de vraag waarom dat hier niet gebeurt, blijft Corwin het antwoord schuldig. Mogelijk is de standaard Engelse vertaling van Kirsopp Lake de bron van deze ongerechtigheid. De vertaling “to the Father” ligt taalkundig - contextueel veel meer voor de hand. Zelfs in het geval van de vertaling “of the Father” stelt de tekst nog dat Christus bemiddelend fungeert

¹ Blz.134.

² Blz.111.

bij relaties tussen mensen en de Vader. Jezus heeft daarin een sleutelpositie. Dat het benadrukken van de eenheid van God hier de bedoeling van Ignatius zou zijn, is inlegkunde. Het staat er gewoonweg niet. Als het er dan toch ingelezen wordt en niet blijkt te kloppen, kun je dat de tekst niet verwijten. Veeleer is deze hypothese zelf “not wholly succesful” en “faulty” te noemen, dan het beeldgebruik van Ignatius.

Schoedel breidt nader uit over de functie van Christus als deur:¹

“Christ’s sufficiency and his superiority over the priests is grounded in the view that he is the "door" of the Father. The closest parallel is John 10:7,9; but the image is found in other early sources (Herm.Sim.9.12-15; cf.1 Clem.48.2-4) and may well have been prompted by Ps 117:20 LXX ("this is the gate of the Lord; the just will enter in it"). In any event, all God’s people - patriarchs, prophets, apostles, the church - enter through the one door; through him "all these" (πάντα ταῦτα -all the items mentioned in the preceding list) enter "the unity of God"- are joined together as God's people in a unity that includes all generations of the faithful (cf. Phd.5.2;8.1).”²

Volgens Kleivinghaus benadrukt Ignatius met deze pericoop de bijzondere waarde van het Oude Testament, dat even zaligmakend als het Nieuwe blijkt te zijn.³

“Die Leidenschaft, mit der Ign in der zweiten Erwiederung den ἀρχεῖα der Gegner das von der Kirche geglaubte und bezeugte Evangelium, den Christus selbst entgegengehalten

¹ Blz.210.

² Corwin zegt hierover in vergelijkbare bewoordingen: “The prophets, who were central especially for sectarian Judaism, lived not according to Judaism but in the light of the Gospel, and thus anticipated the great reality of the incarnation. They above all would have had salvation if Judaism could have given it, but they knew its consummation only at the coming of Christ. It is he who is the Door of the Father through whom patriarchs and prophets and the whole church (Phld.9.1) enter in.”, blz. 163. Datzelfde geldt voor Kleivinghaus, blz 105, 106: "Das Übergewicht, das dem Evangelium vor dem AT eignet, hat seinen Grund darin, daß Christus in die Geschichte eingetreten ist, daß das, was Priester und Propheten nur als Verheißung darstellten und verkündigten, nun als ein Geschehenes bezeugt wird. Das atl Christuszeugnis wird nicht als entwertet abgelehnt, aber es hat seine Wertigkeit nur in seinem prophetischen Charakter. Es ist vorauswiesendes Zeugnis auf Christus, auf den ἀρχιερεύς und σωτήρ. Diesem aber allein sind die Verborgenen Gottes anvertraut. Dieser allein bedeutet Erlösung für die ganze Geschichte und die ganze Welt, nicht das atl Zeugnis. Dieser allein ist "die Tür zum Vater, durch die Abraham und Isaak und Jakob und die Propheten und die Apostel und die Kirche eingehen." Er ist der Weg in die "Einheit Gottes". Darum ist das "Besondere", das das Evangelium dem AT vorauhat, daß es auf die Geschichte dieses "Heilandes", seine Parusie, sein Pathos und seine Anastasis als auf ein Geschehenes zurhckblicken kann, daß es die geschehene Erlösung bezeugt. Darum ist das Evangelium ἀράτισμα ἀφχαρσίας, die Herstellung der Unverweslichkeit. Das bedeutet nun wieder nicht, daß das AT, das verheißende Zeugnis, nach Erfüllung der Verheißung wertlos wäre. Sondern auch das atl Zeugnis hat für Ign echte Zeugniskraft, und er würde auch von ihm sagen, "es vollendet die Unverweslichkeit," aber es hat für die Kirche diese Zeugniskraft nur "zusammen" mit dem die geschehene Erlösung bezeugenden Evangelium.”

³ Blz.103.

hatte... καλοὶ καὶ οἱ ἱερεῖς. Das ist zunächst stark betont. Ign wil damit sagen: "Daß ich mich zuletzt nicht mehr auf das AT, sondern so stark auf das Evangelium als entscheidende Instanz berufe, bedeutet nicht, daß das AT entwerdet wäre. Nein, nicht nur das Evangelium "ist gut", sondern καλοὶ καὶ οἱ ἱερεῖς. Dann aber pendelt der Gedanke sofort wieder zu dem tatsächlichen Übergewicht des Evangeliums zurück: κρείσσων δὲ ὁ ἀρχιερεὺς."¹

6.2.1 Samenvatting

In de verschijnselfverwijzingen in deze brief benadrukte Ignatius de eenheid van Gods spreken in Oude en Nieuwe Verbond. Door Christus zijn Abraham, Izak en Jacob tot dezelfde gemeente ingegaan als de apostelen. Het werk van de Geest was voor Ignatius erg belangrijk. Van de vijf maal dat hij de Bijbel citeert, doet hij dat drie keer bewijzvoerend. Nergens beperkt Ignatius de geldingskracht van het aangehaalde. Het evangelie naar Johannes, naar Mattheüs en 1 Corinthiërs functioneren als verwijzingsinstanties.

¹ Vgl. Kleivinghaus, blz.103,104: "Bei dem schon festgestellten übereinstimmen der beiden Berichte Phld 8,2 und Sm 5,1 wird der Schluß zwingend: Das nebeneinander von ἱερεῖς und προφήται hier entspricht dem von νόμος Μωσέως und προφητεῖαι dort. Demnach denkt Ign bei ἱερεῖς an den atl Gottesdienst nach dem "Gesetz des Mose", daß wie die "Prophetensprüche" dem kirchlichen christologischen Bekenntnis zum Schriftbeweis diene. Nun wird es auch verständlich, weshalb Ign Sm 5,1 nicht einfach von der γραφή redet. Offenbar hat er zwischen dem Schriftbeweis aus den "Prophetenworten" und den aus dem atl Ritualgesetz deutlich unterschieden und auch als zweierlei Beweisinstanzen seinen Gegnern gegenüber geltend gemacht (οὐς οὐκ ἔρεισαν αἱ προφητεῖαι οὐδὲ ὁ νόμος Μωσέως). Die Gegenüberstellung προφήται εὐαγγέλιον zeigt, daß hier nicht an die Propheten als glaubende Personen, als Christen vor Christus, gedacht ist wie Mgn 8,2, sondern an ihr Zeugnis von Christus entsprechend den προφητεῖαι Sm 5,1 (so auch Sm 7,2). Dagegen scheint bei ἱερεῖς gegenüber νόμος Μωσέως hier mehr an das Tun, an den Vollzug der Gottes dienste gedacht zu sein, daran, daß das "Gesetz Mose" nicht nur ein Geschriebenes ist, sondern Regel für ein Geschehen. Dann kann wohl das geschriebene Gesetz zum Schriftbeweis dienen, aber nur darum, weil das Geschehen der eigentliche Typus ist."

Klevinghaus gaat ook nader in op de offergedachte, blz.105: "Daß der Opfergedanke für Ign keine systematische Bedeutung hat, zeigt sich auch an unserer Stelle (Phld 9,1), und zwar darin, daß die Aussage über den "Hohenpriester" als den, des "besser" ist als die "Priester", von dessen einzigartigem Opfer absieht. Ihm ist zwar "das Allerheiligste" anvertraut. Das heißt aber für Ign: Ihm sind die Verborgenen Gottes anvertraut."

Hoofdstuk 7: Schriftgezag bij Ignatius (IV)

7.1 Ignatius aan de Smyrnaërs

Nadat de soldaten met Ignatius van Smyrna naar het Noorden waren afgereisd, kwamen ze aan te Troas,¹ alvorens de oversteek naar Griekenland zou plaatsvinden. Vanuit Troas zou Ignatius drie brieven hebben geschreven: aan de gemeenten in Philadelphia, Smyrna en aan Polycarpus. Daarna volgden vanuit het Griekse Philippi brieven aan de gemeenten van Tarsus en Antiochië, alsmede aan opvolger Heron. Later zou Ignatius vanuit Italië weer aan Philippi hebben geschreven.² Smyrna was een rijke havenstad in de Romeinse tijd. Evenals Efeze was de stad nauw betrokken bij de keizerscultus. Rond 156 A.D. stierf Ignatius' vriend Polycarpus de marteldood in het stadion als de twaalde martelaar van Smyrna.¹

Indirecte Bijbelverwijzingen over apostolische leer, informerend, ongekwalificeerd,
met verwijzingen naar Rom.1:3(a), bewijsvoerend (ἁληχῶς), ongekwalificeerd;
Mt.3:15(b), informerend, ongekwalificeerd;

¹ Ramsay, W. M.; *St. Paul the Traveller and the Roman Citizen* (The Morgan Lectures for 1894 in the Auburn Theological Seminary and the Mansfield College Lectures, 1895); Hodder and Stoughton; London 1920, blz.194-205.

² Vgl. Kirsopp Lake; *The Apostolic Fathers, vol.1*, in: Loeb Classical Library; William Heinemann; London 1977, blz.168.

en Jes.5:26(c), informerend, ongekwalificeerd

I.1 Ik breng heerlijkheid aan Jezus Christus, de God die jullie zo wijs gemaakt heeft; want ik heb bemerkt, dat jullie volmaakt zijn in onwankelbaar geloof, als vastgenageld aan het Kruis van den Heere Jezus Christus, naar lichaam zowel als ziel en bevestigd in de liefde door het bloed van Christus, ten volle doordrongen ten aanzien van onze Heere, dat Hij *waarlijk* uit het geslacht van David is naar het vlees, Zoon van God volgens wil en kracht van God, echt uit een maagd geboren, gedoopt door Johannes, opdat alle gerechtigheid door Hem vervuld zou worden.

2. Die waarlijk onder Pontius Pilatus en viervorst Herodes om ons is vastgenageld in het vlees, van wiens Godegezegend lijden wij de vrucht zijn, opdat Hij tot in de eeuwen een banier van overwinning zou opheffen door Zijn opstanding met het oog op Zijn heiligen en gelovigen, hetzij onder de Joden, hetzij onder de volken, in het ene lichaam van Zijn gemeente.

II.1 Want al die dingen heeft Hij geleden omwille van ons, opdat we gered zouden worden. Ook heeft hij waarlijk geleden, zoals hij zichzelf ook waarlijk heeft doen opstaan.

Bespreking:

Rom1:3: γενομένου ἐκ σπέρματος Δαβὶδ κατὰ σάρκα.

Ignatius heeft: ἀληθῶς ὄντα ἐκ γένους Δαυειδ κατὰ σάρκα.

Mt.3:15: οὕτω γὰρ πρέπον ἐστὶν ἡμῖν πληρῶσαι πᾶσαν δικαιοσύνην.

Ignatius heeft: βεβαβτισμένον ὑπὸ Ἰωάννου, ἵνα πληρωθῆ πᾶσα δικαιοσύνη ὑπ' αὐτοῦ.

Jes.5:26 (LXX): τοιγαροῦν ἀρεῖ σύσσημον ἐν τοῖς ἔθνεσιν.

Ignatius heeft: ἵνα ἄρη σύσσημον εἰς τοὺς αἰῶνας... εἴτε ἐν Ἰουδαίοις εἴτε ἐν ἔθνεσιν.

Corwin ziet het verband tussen deze passage en het evangelie naar Mattheüs:²

¹ Vgl. Blaiklock, E.M. & Harrison, R.K.; *The New International Dictionary of Biblical Archaeology*; Zondervan; Michigan 1990, blz.418.

² Blz.100.

“Once he says that Christ was baptized in order that all righteousness might be fulfilled (Smyr.1.1), which is a quotation from Matthew.” Köhler sluit zich daarbij van harte aan: “Daß Ignatius Mt rezipiert hat, geht mit an Sicherheit grenzender Wahrscheinlichkeit aus Sm 1,1 hervor.”¹

Corwin bespreekt het misbruik dat van deze pericoop is gemaakt voor adoptianistische² en subordianistische³ stellingnames:⁴

“There are two passages that at first sight go farther, seeming to suggest that even in eternity the Son was subordinate. In one of them Christ is described as "of the line of David according to the flesh, the Son of God by the will and power of God" (Smyr.1.1). This has frequently been taken to mean something like adoptionism - subordinating the Son in the extreme degree. This interpretation is reasonable, however, only if the last parts of the two phrases are emphasized, so that the point of the contrast is his status according to the flesh, over against that which is "by the will and power of God." If we had no similar descriptions with which to compare it, this would be a wholly tenable interpretation; but since the paradox immediately suggests the others in which the humanity and the deity are paradoxically distinguished and united, one must suspect that its true meaning is the same as theirs. It brings to mind the description of Christ as "both of the seed of David and of the Holy Spirit" (Eph.18.2) or "both of Mary and of God" (Eph.7). The "will and power of God" seem to indicate the action of the Spirit, or of God, at the incarnation, which explains the virginity of Mary, and not to have anything to do with the subordination of the Son to the Father in eternity. It is furthermore, an echo of N.T.Rom. 1:3,4, where the reference to the power and the spirit is explicit.”

Deze passage lijkt ook een indicatie te geven van mogelijke kennis van het evangelie naar Lukas. Maar volgens Corwin is het bewijs onvoldoende:⁵ “There does not seem to be any evidence that Ignatius knew the gospel of Mark, and wholly insufficient evidence to show

¹ Blz.77.

² Adoptianisme leert dat Christus niet naar Zijn natuur maar door aanneming Zoon van God zou zijn geworden. Adoptianisme is een specifieke vorm van subordianisme ten aanzien van de verhouding tussen Vader en Zoon.

³ De gedachte dat Zoon en Geest niet in wezen dezelfde Goddelijke natuur als die van de Vader zouden hebben, maar in dat opzicht ondergeschikt functioneren. Vgl. Genderen, J. van & Velema, W.H.; *Beknopte Gereformeerde Dogmatiek*; Uitgeversmaatschappij J.H. Kok; Kampen 1992, blz.146-151.

⁴ Blz.138,139.

⁵ Blz.68.

that he knew Luke. In Smyr.1.2 he mentions Pontius Pilate and Herod the Tetrarch in dating the crucifixion, and this combination appears in Luke 3:1; since, however, Matthew refers to both, and in any case what is involved is a simple historical fact readily carried in oral tradition, there is little reason to use it to prove Ignatius' knowledge of Luke." Toch kan kennis van Lukas niet uitgesloten worden, aangezien er theoretisch een mogelijkheid is dat deze gegevens teruggaan op diens evangelie. En, wat belangrijker is, de zeven brieven geven slechts een zeer beperkte reflexie van Ignatius kennis. Zij hadden niet ten doel om alles neer te schrijven wat hij wist.

Ook acht Corwin het waarschijnlijk dat Ignatius in deze passage naar de profeet Jesaja verwijst:¹ "Probably the description of the cross as an "ensign for the nations" (Smyr.1.2), Cf. Is 5:26; 11:10,12; 18:3; 49:22; 62:10, should also be understood as a prophetic witness."

Verder is dit de enige plaats in de zeven Ignatiusbrieven waar de opziener stelt dat Christus zichzelf heeft opgewekt uit de doden.²

Schoedel ziet nog een extra Bijbelverwijzing:³ "The expression "according to the will and power of God" looks like a terminological variant of the parallel in Rom 1:4. ("in power, according to the spirit of holiness"). It gathers up themes associated with Christ's birth in other sources such as John 1:13 ("will") and Luke 1:35 ("power")". Hoewel de passages in Ignatius en Romeinen op elkaar lijken als slechts de woorden en niet hun grammaticaal verband in acht wordt genomen, is het inhoudelijke betekenisverschil te groot om het te erkennen als een citaat.

Indirecte Bijbelverwijzing naar Luc.24:38-43 (vgl. Joh.20:27⁴); bewijsvoerend ten opzichte van ἐν σαρκὶ αὐτὸν οἶδα καὶ πιστεύω ὄντα, ongekwalficeerd

III.1 Want ik weet dat Hij ook na de opstanding in het vlees was, en ik geloof dat het zo was.

¹ Blz.98,99.

² Vgl. Corwin, blz.118: "Ignatius does say once that Jesus Christ raised himself (Smyr.2.1, cf.7.1; Tral.9.2)".

³ Blz.222.

⁴ Zie ook: Huck, A. & Lietzmann, H.; *Synopse der drei ersten Evangelien*; völlig neu bearbeiteten neunten Auflage; Mohr; Tübingen 1950, blz.12.

2. En toen Hij bij de metgezellen van Petrus kwam, sprak Hij tot hen: Neemt, raakt Mij aan en ziet dat ik geen geest zonder lichaam ben. En nadat ze Hem onmiddellijk hadden aangeraakt, hebben ze ook geloofd, daar zij in nauw contact waren gekomen met Zijn vlees en Geest. Daarom ook hebben ze de dood veracht, en zich boven de dood verheven getoond.
3. Na Zijn opstanding heeft Hij met hen geeten en meegedronken, zoals iemand die een lichaam heeft, hoewel Hij geestelijk verenigd was met de Vader.¹

Bespreking:

Volgens Harnack gaat het hier om een verwijzing naar een ons onbekende bron. Dit hangt samen met zijn veronderstelling dat Ignatius alleen bekend was met brieven van Paulus en het Evangelie naar Mattheüs, mogelijk ook met geschriften van Johannes.²

Corwin benadrukt het anti-docetistisch karakter van de passage:³

“It has been suggested that the extremely anti-docetic passage on the resurrection appearance of Jesus (Smyr.3.1) may be a paraphrase of the Lukan story of Christ’s eating with the disciples (24:39ff.) rather than a reference to the Teaching of Peter, which Origen believed it to be. Unless this is true, which seems doubtful, there is no evidence that Ignatius knew Luke, and Matthew remains the dominant gospel and probably the only of the synoptics used in Antioch in Ignatius’ time.”

Deze conclusie overvraagt de zeven kleine brieven van één persoon geschreven in een bijzonder kort tijdperk. Bovendien zijn er meer mogelijke aanwijzingen die er in ieder geval om vragen de mogelijkheid open te laten dat Ignatius het Evangelie naar Lukas heeft gekend.⁴ Schoedel ziet zo’n verband:⁵ “This tradition is closely related to Luke 24:39 (“see my hands and my feet that it is I; handle me and see that a spirit does not have flesh and bones as you see me have”). Yet Ignatius is probably not simply presenting a loose version of the Lukan text since further evidence for dependence on Luke is virtually absent in Ignatius (see on Sm.1.2; Pol.2.1)”. Zelfs al zou Ignatius niet direct afhankelijk zijn van

¹ Vgl Blas/Debrunner/Rehkopf; *Grammatik des Neutestamentlichen Griechisch*; Vandenhoeck & Ruprecht; Göttingen 1990; blz.425, kleine 1. (καίπερ ἡνωμένος)

² Vgl. Harnack, A von; *Geschichte der Altchristlichen Literatur bis Eusebius, 2. erweiterte Auflage, Teil II: Die Chronologie, Band 1: Die Chronologie der Literatur bis Irenäus nebst einleitenden Untersuchungen*; J.C.Hinrichs Verlag; Leipzig 1958, blz.396,397.

³ Blz.68.

⁴ Zie het commentaar op Ig ad Smur.I.2, vgl. Corwin, blz.68.

⁵ Blz.226.

Lukas' evangeliebeschrijving, dan nog is hier inhoudelijk sprake van een Bijbelse traditie die bewijsvoerend aangehaald wordt.

Corwin signaleert de moed die de aanraking van Christus opgestane lichaam de discipelen moet hebben gegeven:¹ “As with Christ the righteous prophets rose from the dead, just so did the Christians hope to attain life in the presence of God. Men who had touched Christ’s risen body were so infected by his quality of earthlessness that they became immune to death (Smyr.3.2), but for the later Christians there was still hope through a mystical identification with him. They would by that means become the fruit of the cross.”

Verschijsel verwijzing naar Mozes en de profeten

V.1 <Jezus Christus>Die sommigen onkundig verloochenen, liever nog² verloochend zijn door Hem, daar zij veeleer pleitbezorgers van den dood dan van de waarheid zijn; die de profetieën niet kunnen hebben overtuigen, en ook niet de Wet van Mozes, maar evenmin tot nu toe door het Evangelie, noch door de lijdingen van ons ieder afzonderlijk.

Bespreking:

Corwin is van mening dat Ignatius hier mogelijk naar evangelie in schriftelijke vorm verwijst:³ “the Docetists were contemptuous of the beliefs of Ignatius and his followers that the prophecies of the Jews pointed to the events of the earthly existence of Christ. And this disagreement led on inevitably to the denial of the authority of the Old Testament and of "the gospel," which in this context may mean a written gospel.”

Gezien de context van V.2, waarmee V.1 inleidend verbonden is, is het inderdaad waarschijnlijk dat het hier om samenhang met docetische dwaalleer gaat.

Schoedel stelt dat het gezag van de Schriften voor Ignatius lezers vaststond en niet op enige wijze onderbouwd of bewezen hoefde te worden:⁴ “But why does Ignatius appeal to the Scriptures at all in dealing with this issue? Zahn was convinced that only people brought

¹ Blz.171.

² Blass/Debrunner/Rehkopf; *Grammatik des Neutestamentlichen Griechisch*; Vandenhoeck & Ruprecht; Göttingen 1990, blz.311, kleine 2 (ἡρνήθησαν); blz.495, kleine 12 (μᾶλλον).

³ Blz.56,57.

⁴ Blz.234.

up in Judaism could have been expected to respond to this appeal. Corwin, on the other hand, read the passage as indicating a contempt for Jewish writings on the part of Gnosticizing elements in Smyrna. But the passage has a neutral tone (see also on Sm.7.2). Ignatius is neither offering a defense of the Scriptures nor speaking by way of concession (as in Phd.5.2; 9.1) to people overly enthusiastic about them. Their authority is simply taken for granted in the Christian community.”

Schoedel's interpretatie van Ign.ad Phil.v.2 en ix.1 veronderstelt echter een intentie bij Ignatius die uit die teksten zelf geenszins blijkt. Ze komen mede voort uit Schoedel's verkeerde interpretatie van het begrip oorkonden.¹

Klevinghaus gaat nader in op het martelaarsaspect van de passage:²

“Drei Instanzen hat Ign geltend gemacht, um sie zum rechten Bekenntnis zu bewegen: Das AT, das Evangelium und die Leiden der Märtyrer. Das letzte Argument findet sich auch sonst. Der Märtyrertod hat keinen Sinn, wenn er nicht auf das wirkliche Leiden Christi bezogen ist. Nur dann ist er ein Weg zu Gott, wenn die ἔνωσις von Göttlichem und Menschlichem in Christus eine vollständige ist, wenn die Sarx gelitten hat und mit in die Anastasis aufgenommen wurde. Was die Märtyrer "Mann für Mann erleiden", kann darum bezeugende Kraft haben für das christologische Bekenntnis. Im gleichen Sinne waren auch das AT und das Evangelium herangezogen worden. Auch sie sollten Zeugnis geben für das im Fleische Leiden und im Fleische Sein des Christus. Nun sind im Bericht davon diese beiden Instanzen voneinander abgesetzt: ἀλλ' οὐδὲ μέχρι νῦν τὸ εὐαγγέλιον. Der Zusammenhang zeigt, daß hiermit die Zeugniskraft gemeint ist: Obschon das AT sie nicht überzeugen konnte, so hätte doch das Evangelium sie unbedingt überzeugen müssen. Im AT ist das Zeugnis nicht so klar wie in Evangelium.” Klevinghaus wil graag dat Ignatius dingen zegt over de verhouding tussen het Oude en Nieuwe Testament. De fout die Klevinghaus hierbij echter maakt, is het inlezen van een rangorde die niet direct uit de tekst bij Ignatius zelf blijkt. Klevinghaus trekt dit zelf ook niet consequent door, want dan zou de Wet van Mozes belangrijker zijn dan de profeten, en het lijden van Christenen van meer getuigenisbetekenis dan al het spreken van God in Oude en Nieuwe Testament tezamen.

¹ Zie de bespreking van “oorkonden” in hoofdstuk 2.

² Blz.86.

Indirecte Bijbelverwijzing naar Mt.19:12, informerend, ongekwalificeerd

VI.1 Laat niemand worden misleid, zelfs de hemelse dingen en de heerlijkheid van de engelen en de heersers over zichtbare, zowel als onzichtbare dingen, als ze niet zouden geloven in het bloed van Christus, is er ook voor die een oordeel. Die het kan vatten, laat hij het vatten.

Bespreking:

Mt.19:12: ὁ δυνάμενος χωρεῖν χωρεῖτω.

Ignatius heeft: ὁ χωρῶν χωρεῖτω.

Schoedel wijst op de nauwe relatie met Mattheüs:¹

“The expression "he who can receive this, let him receive it" (ὁ χωρῶν χωρεῖτω) is close to Matt 19:12 (ὁ δυνάμενος χωρεῖν χωρεῖτω "he who is able to receive this, let him receive it"). It is evidently a homiletical formula used to commend hard sayings. For in Matthew it has to do with the difficult text about becoming eunuchs for the sake of the kingdom; and it has the same form as the expression that occurs in Mark 4:9 and elsewhere to mark theological challenges: "he who has ears to hear, let him hear." Thus the formula is appropriate here both in light of the esoteric quality of the theology and the use to which it is put.”²

De structuur en inhoud van het dictum maken het waarschijnlijk dat Ignatius met de woorden van Mattheüs in gedachte heeft gesproken. Als er al een homeletische formule van ὁ δυνάμενος χωρεῖν χωρεῖτω bestaan heeft, hetgeen uit de vroeg-christelijke literatuur nog niet is aangetoond, dan lijkt het Christelijk gebruik van deze formule terug te gaan op Mattheüs 19:12. “Daß Ignatius die Kenntnis dieses Satzes dem Mt verdankt, ist durchaus möglich.”, aldus Köhler.³

Verschijsel verwijzing naar Evangelie en profeten

¹ Blz.236.

² Vgl. Corwin, blz.67.

³ Blz.87.

VII.2 Het is gepast om van zulke mensen weg te blijven, en zelfs niet met hen persoonlijk te spreken, of in het openbaar, maar acht te geven op de profeten, en vooral naar het evangelie, waarin ons het lijden is duidelijk gemaakt en de opstanding zich voltrokken heeft.

Bespreking:

Ignatius lijkt hier ook het schriftelijk karakter van het evangelie op het oog te hebben. Dat wordt bevestigd door Schoedel:¹ “Ignatius seems to be working from a traditional view of the relation between the Scriptures and Christianity (the theme of prophecy and fulfillment) rather than arguing for the acceptability of the OT as such. What he does is to sharpen the traditional view (for he emphasizes fulfillment in terms of the passion and resurrection) as a weapon against docetism. His opponents may not have known much about the Scriptures, but that does not mean that they would have rejected them.”

Schoedel vergeet echter dat juist de aanvaardbaarheid van het Oude Testament de grond was waarop de gedachte aan “profetie en vervulling” rustte. Deze denkfout komt voort uit de veronderstelling dat Ignatius er een naïeve blik op de profeten op na hield.²

Indien Ign.ad Smur. vii.2 losgezien wordt van die voorveronderstelling, dan staat er gewoon dat Ignatius aanmoedigt om te luisteren naar de profeten. De Antiocheense opzichter heeft dit waartoe hij hier anderen aanmoedigt, waarschijnlijk ook zelf gedaan. Of hij was een grote huichelaar. Een stelling als van Schoedel:³ “Ignatius’ own knowledge of the OT is not profound”, veronderstelt technisch dat laatste. Schoedel zwijgt echter wijselijk over dit probleem. Technisch correcter uitgedrukt, luidt de stelling: “Ignatius zeven kleine brieven, in een crisissituatie en binnen een zeer kort tijdsbestek van zijn leven geschreven, bevatten weinig citaten uit het Oude Testament.” Dat Ignatius het OT gekend heeft en hoog achtte, maakt een passage als hierboven wel heel waarschijnlijk.

Klevinghaus bespreekt het profetisch getuigenis van het Oude Testament nader:¹

“Das Evangelium hat die größere Zeugniskraft, weil es von dem geschehenen Pathos und der vollendeten Anastasis zeugt. Dadurch aber, daß an dieser Stelle der Grund für das

¹ Blz.242.

² Zie de discussie over de oorkonden in de inleiding over Ignatius, hoofdstuk 2.

³ Blz.242.

ἐξαιρέτως in den Perfekten δεδήλωται und τετελείωται selbst genannt ist, wird in bezug auf das AT zu dem rein Urkundlichen des Schriftbeweises hinzu eine geschichtliche Beziehung sichtbar. Es handelt sich im AT nicht nur um die Urkunde, die den Schriftbeweis für das Dogma liefert, sondern um das Zeugnis, das die Heilstatsachen Pathos und Anastasis des Christus schon bezeugte, bevor sie geschehen waren. Hier steht nicht προφητεῖαι, sondern προφήται wegen der Gegenüberstellung zu οἱ τοιοῦτοι. Den gegenwärtigen Irrlehrern, den falschen Propheten, werden die (rechten) Propheten entgegengesetzt, wenngleich hier nicht ihr Glaube, ihre Frömmigkeit, ihr Christentum Gegenstand der Aussage ist (wie Mgn 8,2), sondern allein ihr Zeugnis, wie das Nebeneinander von προφήται und εὐαγγέλιον zeigt. Parallel zu der Mahnung, sich an das verheißungsmäßige Christuszeugnis und an die Kunde von der geschehenen Erlösung zu halten, steht die Mahnung, dem Bischof zu folgen. Ja, indem der μερισμός als ἀχὴ κακῶν bezeichnet ist, ist sogar gesagt, daß, wer sich der "bisschöflichen Einheit" entziehe, auch das doppelte Christuszeugnis verliere. Über das Verhältnis der bischöflichen Vollmacht und Funktion zu der Bedeutung des AT wird noch weiter unten zu handeln sein.”

7.1.2 Samenvatting

In de brief aan de Christen te Smyrna legde Ignatius nadruk op de historiciteit van de geboorte en het leven, lijden, en sterven van Christus. Dat geldt nog sterker voor de opstanding in het vlees, waar Ignatius op verschillende plaatsen op stellige wijze melding van maakt. Met een zestal Bijbelverwijzingen naar Jesaja, Mattheüs, Lukas, Romeinen versiert de kerkleider zijn brief. De geldingskracht ervan kwalificeert Ignatius nergens. Een derde deel van de citaten werd als bewijs ingevoerd. In de verschijnselverwijzingen behandel Ignatius de Wet van Mozes, de Profeten en het Evangelie als schriftelijke gezagsinstanties die kracht tot overtuiging en levensleiding bezitten.

¹ Blz.87.

7.2 Ignatius aan Polycarpus

Polycarpus was opziener in Smyrna. Hij was nog een leerling van de apostel Johannes geweest. De brief van Polycarpus aan de gemeente van Philippi werd dermate gewaardeerd door de Christenen uit die streek dat de aziatische gemeenten er nog ten tijde van Hieronymus uit voorlazen.¹ Na tenminste 86 jaar geleefd te hebben, stierf hij ergens tussen 155 en 167 A.D. de marteldood.² Ignatius schreef hem deze brief vanuit Troas voor zijn oversteek naar Griekenland.³

Indirecte Bijbelverwijzing naar Mt.8:17, informerend, ongekwalficeerd

I.3 Wijd u onophoudelijk aan gebeden! Vraag om meer verstand dan u al hebt! Waak, terwijl u de geest voor indutten behoedt! Spreek ieder afzonderlijk toe naar de wijze van God! Draag van allen de ziekten zoals een volmaakt atleet!

Bespreking:

Schoedel spelen weer allerlei bronnenkritische voorveronderstellingen parten, dit maal rond een verondersteld laat ontstaan van Mattheüs en de circulatie van dit evangelie:⁴

¹ Farmer, D.H.; *Oxford Dictionary of the Saints*; Oxford University Press; Oxford 1992, blz.361.

² Eusebius stelt het jaar in zijn *Chronikoon* op 166 of 167. Maar volgens een brief aan de gemeente in Smyrna was het op zaterdag 2 Xanthicus, volgens de Macedonische kalender. Dat zou neerkomen op 23 Februari onder het proconsulaat van Quadratus Statius, die mogelijk rond 153 aantrad. Op grond van deze gegevens stellen velen de datum op 23 februari in het jaar 155 of 156. Het is echter zolang na dato moeilijk om aan te tonen welk van de twee bronnen de juiste inlichting heeft bevat.

Vgl. Kirsopp Lake; *The Apostolic Fathers, vol.2*, in: Loeb Classical Library; William Heinemann; London 1976, blz.310, 311.

³ Kirsopp Lake; *The Apostolic Fathers, vol.1*, in: Loeb Classical Library; William Heinemann; London 1977, blz.168.

⁴ Blz.261.

“Bear the illnesses (τὰς νόσους βάσταζε) of all” reflects a form of Isa 53:4 found in Matt 8:17. It has been suggested that Ignatius derived the verse from some other Greek version of the Bible (Aquila and Symmachus say of the servant of the Lord τὰς νόσους ἡμῶν ἀνέλαβεν "took up our illnesses"; and in Aquila the verb βαστάζειν "to bear" appears in Isa 53:11). But the similarity between Matthew and Aquila (or Symmachus) - the reference to τὰς νόσους "our illnesses"- depends on the fact that both are closer to the Hebrew than the Septuagint; consequently the disagreement between Ignatius and Aquila (or Symmachus) on the verb is significant; and it seems improbable that Ignatius and Matthew would independently have taken the verb βαστάζειν ("to bear") from Isa 53:11 (Aquila) and combined it with Isa 53:4 (or that there was some other version which had such a reading). Thus Ignatius is likely to reflect Matthew here, a tradition dependent on Matthew, or a source used by Matthew.”¹

Ook Köhler kiest voor afhankelijkheid van Mattheüs ten koste van Jesaja, hoewel hij dat laatste niet principieel voor onmogelijk houdt: “Interessant ist dabei, daß der Wortlaut der Anspielung sich nicht mit der LXX, wohl aber mit dem Wortlaut der Zitation von Jes 53,4 in Mt 8,17 in Einklang bringen läßt. Weil damit gerechnet werden muß, daß Jes 53 im Urchristentum allgemein bekannt war, ist Mt-Abhängigkeit des Ignatius an dieser Stelle nicht beweisbar.”²

Indirecte Bijbelverwijzing naar Mt.10:16, informerend, ongekwalficeerd

II.2 Wees voorzichtig als de slang in alle omstandigheden, en altijd eenvoudig als de duif!

Bespreking:

Mt.10:16: γίνεσθε οὖν φρόνιμοι ὡς οἱ ὄφεις, καὶ ἀκέραιοι ὡς αἱ περιστέραί.

Ignatius heeft: φρόνιμος γίνου ὡς ὁ ὄφις ἐν ἅπασιν καὶ ἀκέραιος εἰς αἰὶ ὡς περιστέρα.

¹ Vgl. Corwin, blz.67.

² Blz.85,86.

Schoedel¹ stelt dat “The maxim puts into the singular what is given in the plural in Matt 10:16. But the sentiment was also more widely spread. According to the Midrash on the Song of Songs, "R.Judah said in the name of R.Simon: God spoke concerning the Israelites: to me be simple as the doves, but to the peoples of the world sly as the serpents"(2.14). Another application of the theme is apparently made in Rom 16:19 ("I want you to be wise as to good, and pure as to evil"). Ignatius is probably in touch with a traditional saying.” Deze argumenten overtuigen niet. Wie denkt dat Ignatius een zelfde soort traditioneel gezegde als in Romeinen 16 heeft gebruikt, moet wel òf een heel vrije verwerking òf een vaag gezegde veronderstellen. Feit blijft de woordelijke overeenkomst met Mattheüs 10. Het argument vanuit de Midrash op Hooglied is al evenmin sterk. De Midrash is bijeengebracht tussen honderd voor Christus en driehonderd na Christus, maar tekstueel niet zo stringent overgeleverd als de geschriften van de Tenach. In ons geval zou het dus gaan om een Midrash van de Haggada (verklaring) klasse. Sommige geschriften daarvan bevatten oude synagogale prediking. Maar een latere toevoeging door kopieerders of bewerkers vanuit contact met Christelijke traditie, is zeer wel mogelijk. Indien het al zo zou zijn dat Jezus in aanraking was gekomen met deze Midrash-traditie, en ze niet uit de tijd na Hem stamt, dan nog bewijst het niet dat er sprake was van een algemeen gebruikt gezegde en is het waarschijnlijker dat Ignatius het bij Jezus vandaan heeft dan uit de Midrash. Dat dit het geval is, wordt aannemelijk gemaakt door de algemeen erkende band tussen de kerkvader en het evangelie naar Mattheüs.

Indirecte Bijbelverwijzing naar Ef.5:25-29, informerend, ongekwalificeerd

V.1 Ontvlucht de slechte praktijken, liever nog: maak een preek tegen die dingen. Zeg tot mijn zusters dat zij de Heere liefhebben en hun levenspartners genoeg behulpzaam zijn² naar lichaam en geest. Vermaan evenzo mijn broeders in de naam van Jezus Christus, om hun levenspartners lief te hebben zoals de Heere de Kerk.

Bespreking:

¹ Blz.263.

² Voor ἄρκέω als genoeg behulpzaam zijn, zie Bauer, W. & Aland K.&B.; *Wörterbuch zum Neuen Testament*, 6., völlig neu bearbeitete Auflage; De Gruyter; Berlin 1988, blz.215.

Ef.5:25: οἱ ἄνδρες, ἀγαπάτε τὰς γυναῖκας ἑαυτὸν, καθὼς καὶ ὁ Χριστὸς ἠγάπησε τὴν ἐκκλησίαν, καὶ ἑαυτὸν παρέδωκεν ὑπὲρ αὐτῆς.
Ignatius heeft: ἀγαπᾶν τὰς συμβίους ὡς ὁ Κύριος τὴν ἐκκλησίαν.

Schoedel erkent de verwijzing naar de brief van Paulus aan de Efeziërs:¹

“Thus (in Ignatius) marriage, a matter of the "flesh," receives a religious interpretation and becomes also a matter of the "spirit." Satisfaction with one's mate is directly linked with "loving the Lord"; and a man is instructed to love his wife "as the Lord loves the church" (a traditional theme shared by Ignatius especially with Eph 5:25,29).” Schoedel geeft de tekst echter een draai. Hij zegt met zoveel woorden dat Ignatius de lichamelijke kant van het huwelijk als “vleselijk” interpreteert en uit nood maar zinvol maakt als geestelijke zaak. Dit blijkt echter nergens uit de tekst. Integendeel Ignatius roept zijn lezers op tot het bevredigen van lichamelijke en geestelijke behoeften van hun levenspartners! Hoewel uit de Griekse tekst waar lichamelijke het eert genoemd wordt, geen rangorde valt af te leiden, is het duidelijk dat Ignatius hier bepaald geen ascetisme aanbeveelt. Ook de context in V.2 had Schoedel op die gedachte moeten brengen. Hieruit blijkt weer eens hoe gemakkelijk theologen zich laten leiden door vooropgezette meningen, en deze met kracht durven poneren, zonder goed te controleren of de primaire bronnen ze bevestigen.

Indirecte Bijbelverwijzing naar I Cor.7:24-35, informerend, ongekwificeerd

V.2 Als iemand in staat is om in seksuele onthouding te blijven <leven> tot eer van het lichaam van de Heere, laat hij zonder opschepperij blijven.

Bespreking:

1 Cor.7:24-35: De apostel Paulus beveelt hier de ongehuwde staat aan voor hen die daarvoor de genadegave van God gekregen hebben.

Ignatius heeft: ἐν ἀγνείᾳ μένειν.

Ignatius verwerpt hier niet het ongetrouwd blijven. Integendeel, dit kan tot eer van de Heere plaatsvinden. Het is zelfs iets waarop de mens trots zou kunnen worden. Aangezien hoogmoed voor de val komt, waarschuwt Ignatius daartegen. Schoedel stelt daarom

terecht: ² “Ignatius does not reject the ascetic way of life but adds considerations that qualify its value. The first consideration is given in the form of a parallelism that shows how closely related the religious and social aspects of the situation are: if the ascetic boasts, he is lost; if his celibacy is known "beyond [πλέον, GL] the bishop," he is ruined (cf.1 Clem.38.2). Episcopal authority is also the main issue in the words about marriage that follow. Marriages are to take place "with the approval of the bishop." It is impossible to tell how deeply the bishop was involved.”

7.2.1 Samenvatting

De brief aan Polycarpus bevatte vier Bijbelverwijzingen, allen ongekwalificeerd. De helft ging terug op Mattheüs, en de andere twee op de brieven van Paulus aan Efeze en Corinthe. Hoewel alle vier de citaten informerend van karakter waren, werden drie ervan toch gebruikt in de vorm van gebiedende wijs, zodat het gezagsaspect sterker op de voorgrond trad dan op het oog af leek.

¹ Blz.272.

² Blz.273.

Appendix: Historisch Elementen van Jezus' Leven in 'Vossiaanse' Ignatius¹

Dit overzicht van Corwin is van belang voor de wijze waarop Bijbelinhoud over het leven van Christus terug te vinden is in de zeven brieven van Ignatius. Uit dit overzicht blijkt de overeenkomst van Ignatius leer aangaande Christus met de ons bekende vier Nieuwtestamentische Evangelieën en de apostolische leer in het algemeen.

1. Genealogy.

He was of the seed, or of the family: of David- Eph.18.2,20.2, Tral.9.1; Rom.7.3; Smyr.1.1;
of Mary -Eph.7.2; 18.2; Tral.9.1 (of the family of David and of Mary); [of God -Eph.7.2; and the Holy Spirit, Eph.18.2]

2. Birth

a. Born of the Virgin: Smyr.1.1, Eph.19.1. The virginity of Mary and the birth are two of the three mysteries - Eph.19.1 ²

b. Development of a star story: Eph.19.1

3. Baptism a. By John: Smyr.1.1

b. Purpose: (1) that all righteousness might be fulfilled - Smyr.1.1
(2) to cleanse water -Eph.18.2

4. Anointed on the head. Purpose: that he might breathe immortality on the church -Eph.17.1³

5. Persecuted under Pontius Pilate: Tral.9.1

¹Zoals opgenomen bij Corwin, blz.94,95.

²Te weten: de maagdelijkheid van Maria; de incarnatie van de Heere; en de dood van de Heere, indien xix.1 op zichzelf gelezen wordt. In verband met xviii.2 ligt echter voor de hand: Christus' geboorte, doop en sterven.

³Mt.26:7; Joh.12:3.

6. Suffered and died on the cross

- a. In the procuratorship of Pontius Pilate: Mag.11.1, Smyr.1.2; and in the reign of Herod the Tetrarch, Smyr.1.2
- b. References to his death, passion, and suffering: Mag.5.2; Tral.Ins.; Phld.3.3, 8.2; Smyr.1.2, 12.2
- c. The cross the effective means of resurrection for men: Eph.9.1
- d. Suffered for our sins: Smyr.7.1; for our sake, Tral.2.1, Rom.6.1; that we might attain salvation, Smyr.2.1
- e. His passion our resurrection: Smyr.5.3
- f. The cross (or the resurrection?) an ensign to attract all nations: Smyr.1.2, cf.Tral.11.2.

7. Rose from the dead

- a. General references to the resurrection: Eph.20.1; Mag.11.1; Phld.8.2,9.2; Smyr.12.2
- b. Truly raised by the Father: Tral.9.2; truly raised himself, Smyr.2.1, cf. Gal.1:1
- c. On the Lord's day: Mag.9.1
- d. Resurrection (or cross?-see above) an ensign to attract the nations: Smyr.1.2
- e. His resurrection appearances were in the flesh: Smyr.3.2,3, 7.1
- f. Experienced as incarnate by Peter and others; ate and drank: Smyr.3.2,3

8. Raised the prophets: Mag.9.2¹

9. Apostles subject to Him: Mag.13.2

10. Teacher, Lawgiver, Physician

- a. Teacher: Eph.15.1; Mag.9.1,2,10.1; His word equivalent to an act -Eph.15.1
- b. gave ordinances (δόγμα): Mag.13.1. Commandments (ἐντολή) -Eph.9.2, Mag.4.1, Rom.Ins., Phld.1.2.
Law -(νόμος) Mag.2.1
- c. Physician: Eph.7.2

¹Mt.27:52.

Hoofdstuk 8 De God van Profeten en Apostelen

Dit hoofdstuk geeft een concluderende typering van het Schriftgezag bij Ignatius van Antiochië.

In de persoonsinleiding van Ignatius hebben we iets gezien van de kerkvader en zijn context. Wie was hij? In welke situatie leefde hij? Vervolgens werd zijn Schriftgebruik geanalyseerd per passage. Nu zijn we aangekomen bij het punt waarop de gegevens over het Schriftgezag bij Ignatius samenvattend besproken worden. Aan het slot van dit hoofdstuk volgt een grafisch overzicht van de bevindingen.

Eerst zullen we vooral kijken naar de aard van het Schriftgezag (7.1 en 7.2), en daarna de gezagsfunctie benadrukken (7.3 tot en met 7.6)

8.1 Geen beredenering Schriftgezag

Het meest opvallende voor een twintigste eeuwse lezer van Ignatius is dat het bij de kerkleider aan iets ontbreekt. Nergens wordt het gezag van Bijbelse schrijvers of boeken beredeneerd. Passages uit de Schriften worden gebruikt als bewijs,¹ maar de Schriften zelf worden nergens bewezen. Technisch gesproken is het mogelijk dat Ignatius dit elders wel gedaan heeft, maar dat het niet aan ons is overgeleverd. Dit is echter onwaarschijnlijk om drie redenen.

8.1.1 Geen ingeperkt Gezag

In de eerste plaats kwalificeert Ignatius nergens de Schriften. Waar hij naar Bijbelboeken verwijst, wordt nooit op enige wijze de geldingskracht van het gesprokene beperkt.² Nooit legt hij aan de gegevens culturele of historische beperkingen op. Nergens opmerkingen als: dat was toen wel zo, maar nu kunnen we het anders doen. Toch kan Ignatius moeilijk worden verweten geen recht te doen aan de context van de passages uit de Schriften. De voorgaande bespreking van het Schriftgezag overziende, is het verrassend om te zien hoe de opziener daar wel rekening mee hield. Bij geen van de 37 Bijbelverwijzingen³ blijkt een opvallende afwijking in bedoeling met de Schriftuurlijke zin van de tekst. Het had voor de hand gelegen dat Ignatius daar onzorgvuldig mee zou omspringen, aangezien hij voornamelijk indirect citeerde. Dat de kerkelijk schrijver toch niet buiten verband aanhaalt, pleit voor zijn kennis van de Bijbelboeken. Zelfs waar de praktische omstandigheden toch wat verschillen van de Bijbelse situatie is er gewoonlijk een gezamenlijk beginsel wat van toepassing is op beide. Als we zeggen dat Ignatius de geldingskracht van passages niet beperkt, betekent dat dus niet dat hij Bijbelteksten misbruikt. Het wil slechts zeggen dat de kerkleider onvoorwaardelijk poneert, wat hij uit de Schriften put. Dit patroon geeft geen blijk van behoefte om verder te rationaliseren over een andere onderbouwing van dat Schriftgezag.

8.1.2 Historische Context

In de tweede plaats is het in zo'n geval gepast om te kijken naar de historisch-kerkelijke context waarin de man uit Antiochië zich bevond.

Vonden andere tweede eeuwse schrijvers het nodig om het Schriftgezag aan te tonen? Het antwoord op die vraag is: "Nee." De integriteit en noodzaak tot onderwerping aan het geschrevene van Bijbelschrijvers werden wel verdedigd en aanvaardbaar gemaakt, maar uiteindelijk kwam het niet neer op een filosofische verdediging, maar op de vraag: wilt u zich aan Gods openbaring onderwerpen, ja of nee? Als een andere kerkvader het gezag van Paulus verdedigt, zegt hij in zoveel woorden: God heeft zich aan hem geopenbaard, dus het moet goed zitten.⁴ We komen hierop terug bij de volgende Christelijke leiders in dit proefschrift.

¹ Zie de grafiek "Ignatius' Schriftgebruik" aan het slot van dit hoofdstuk.

² Zie de grafiek "Ignatius, stelde hij perken aan Bijbelgezag", aan het slot van dit hoofdstuk.

³ Zie de tabel "Bijbelcitaten Ignatius" aan het slot van dit hoofdstuk.

⁴ Vgl. Irenaeus, *Adversus Haereses* III.15.1.

De sociaal-historische context van Ignatius maakt het dus niet waarschijnlijk dat hij het nodig heeft gevonden om de Schrift te bewijzen.

8.1.3 Lezersituatie

In de derde plaats veronderstellen de brieven van Ignatius lezersituaties die baat konden hebben gehad bij een intellectuele onderbouwing van het gezag van Schrift en Bijbelschrijvers.

De aanhangers van het docetisme konden gemakkelijk met de vraag gezeten hebben: hoe weten we zeker dat Christus' lichaam wel echt gestorven en echt gegeten en gedronken heeft? Het antwoord van Ignatius gaat niet verder dan het verwijzen naar openbaringsgevens: God en Zijn dienaren hebben het ons zo verteld, en zo bedien ik Ignatius Zijn inlichting aan u.¹ *Ignatius was dus ten diepste een dienaar en bedienaar van openbaring.* Of deze nu mondeling of schriftelijk was overgeleverd, doet voor het beginsel niet ter zake.

Maar waar het wel schriftelijk tot hem was gekomen, bleek het ὅτι of ὡς γέγραπται voor de kerkleider het einde van alle tegenspraak, de boven alle twijfel verheven norm, waarop hij zich zonder nadere uitleg kan beroepen.

8.2 Eén Openbaringstraditie

In onze tijd vinden sommige predikanten het belangrijk om te laten zien dat ze toch ook op de hoogte zijn van andere godsdienstige tradities.

“Eén of twee positieve lessen uit het Hindoeïsme of de animistische Afrika-cultuur zijn nooit weg. We dienen uiteindelijk allemaal toch maar dezelfde god”, zo is de redenering dan.

Hiervan zien we niets bij Ignatius. Hij is de man van één geopenbaarde traditie: van de profeten, van de Heere en van de apostelen. Zijn citaten komen alleen maar uit de Bijbel. Op weg naar de marteldood was dat het enige wat nog belangrijk was.

Het focuspunt van zijn houding in het verwijzen naar de Schrift, is in de eerste plaats de Heere Jezus. Ignatius legde bijzonder veel nadruk op de historiciteit van elementen uit het leven van Jezus op aarde. Hij was uit het geslacht van David (Ad Eph.XVIII.2, XX.2; Ad Tral.IX.1; Ad Smyrn.I.1); werd gedoopt door Johannes (Ad Smyrn.I.1); leed en stierf aan het kruis onder Pontius Pilatus en Herodes de viervorst (Ad Magn.XI.1, Ad Tral.IX.1; Ad Smyrn.II.1); werd

¹ Het anderszins verborgen wordt onthuld van Godswege, en het kan aanvaard of verworpen worden, maar filosofisch beredeneren heeft geen zin. Vgl. Bauer, W. & Aland K.&B.; *Wörterbuch zum Neuen Testament*, 6., völlig neu bearbeitete Auflage; De Gruyter; Berlin 1988:

op zondag opgewekt uit de doden (Ad Magn.IX.1) en at en dronk na Zijn opstanding (Ad Smyrn.I.2).¹

Het gezagskarakter zette Ignatius kracht bij met woorden als “waarlijk”.² De betrouwbaarheid van de openbaring over de Heere Jezus strekte zich zelfs uit tot astronomische verschijnselen.³

Bovendien had de kerkleider daarbij oog voor de schriftelijke neerslag van de Nieuwtestamentische openbaring.⁴

Maar toch had Ignatius zijn blik niet vernauwd tot Nieuwtestamentische openbaring.

In alles wat de Oudtestamentische profeten hadden gedaan of geschreven, waren ze aan Hem welgevallig geweest.⁵

Hoewel maar 12% van Ignatius’ verwijzingen op Oudtestamentische geschriften doelen, behandelt hij de vertegenwoordigers van het Oude Testament alles behalve minderwaardig.⁶

De diverse verschijnselverwijzingen maakten dat duidelijk.⁷

ἀποκαλύπτω, ἀποκάλυψις (blz.184); φανερώω (blz.1700, 1701); χρηματίζω (blz.1765, 1766).

¹ Vgl. de grafiek “Ignatius, stelde hij perken aan Bijbelgezag?”, aan het einde van hoofdstuk 7.

² Vgl. Ad Smyrn.ii.1, Ad Magn.xi.1 en Ad Tral.ix.1-2.

³ Ad Eph.ix.1, vgl Hofmann, D.; The Authority of Scripture and Apostolic Doctrine in Ignatius of Antioch; *Journal of the Evangelical Theological Society* 1985; Part 28, blz 77.

⁴ Vgl. Ign. Ad Smurn.V.1, VII.2.

⁵ Vgl. Ad Magn.VIII.2, IX.2.

⁶ “Stellt doch de Verfasser selbst die Evangelien mit den prophetischen Schriften in Eine Reihe, ja hebt sie ausdrücklich hervor, und sieht in ihnen den Herrn, dessen Leiden und Auferstehung sie darlegen, gleichsam verleiblicht. Es lässt sich daher nur sagen, dass bei Ignatius eine rechte Erkenntniss des eigenthümlichen Werths, der dem geschriebenen apostolischen Worte eignet, nicht hervortritt.”, aldus Graul, K.; *Die Christliche Kirche and der Schwelle des Irenäischen Zeitalters, als Grundlage zu einer kirchen- und dogmengeschichtlichen Darstellung des Lebens und Wirkens de h. Irenäus*; Dörffling und Franke; Leipzig 1860.

⁷ Klevinghaus, J.; *Die theologische Stellung der Apostolische Väter zur alttestamentlichen Offenbarung*; Bertelsmann Verlag; Gütersloh 1948, geeft een samenvatting, blz.111,112:

“Wir fassen das Ergebnis zusammen: Offenbarung Gottes von schlechthinniger Einmaligkeit und Universalität ist das Kommen des Christus im Fleisch, sein Leiden, Sterben und Auferstehen. Dies Geschehen ist Erlösung vom Tode und Offenbarung wahren Lebens. An ihm hat teil, wer nach der Heilsökonomie Gottes in diesen "neuen Menschen Jesus Christus" hineingenommen wird, wer zum neuen Menschen selber wird und in ihm zur Gotteseinheit gelangt. Das geschieht in der Kirche durch das Zeugnis von dem Erlösungsgeschehen, durch die Eucharistie und durch das der Christus- und Gotteseinheit entsprechende leben in der Liebe bzw. durch das im Namen Jesu Christi geschehene, das Christusleiden real nachahmende Sterben des Märtyrers.

1. In diesem Zusammenhang hat das AT für Ign Bedeutung als das Christuszeugnis, das das geschichtliche Ereignis der universalen Erlösung im voraus verheißt, und als das Gesetz, daß die Gebote und Satzungen enthält, die der Gemeinde ermöglichen, ein der Erlösung gemäßes Christusleben zu führen. Das Christuszeugnis des AT besteht nach Ign aber nicht in der Gesetzesoffenbarung, es besteht nicht darin, daß es eine in dialektischem Verhältnis zur Christusoffenbarung stehende Gesetzesoffenbarung und in Spannung dazu die Verheißung auf Christus als auf die das Gesetz erfüllende und aufhebende Offenbarung enthielte. Vielmehr ist das atl Christuszeugnis nur Weissagung, weissagendes Zeugnis für die kommende Erlösung.

8.3 Bijbels Taalgebruik

Nu zullen we ons nader verdiepen in de functie van het Schriftgezag. Hoe is het Schriftgezag deel geworden van het raamwerk van Ignatius? Het meest directe antwoord is dat de kerkleider het Schriftgezag toepast op zijn lezers, en de Schriften deel zijn geworden van zijn schrijfstijl, zowel woordelijk als waar het de onderwerpen betreft, die Ignatius ter tafel brengt. De zeven erkende brieven bevatten ongeveer veertig Bijbelverwijzingen, die in vroegkerkelijke kringen vrij algemeen erkend zijn.¹ Andere boeken dan de Bijbelse speelden geen noemenswaardige rol. We krijgen hier een eerste aanzet van wat later bij Irenaeus en Clemens nog sterker doorzet: een Bijbels taalgebruik. Directe en indirecte Bijbelverwijzingen raken een patroon dat met de geschriften verweeft raakt. Vooral de invloed van de apostel Paulus is merkbaar. Behalve verwijzingen naar diens brieven, gaat Ignatius zover om zich woordelijk en persoonlijk met de apostel te identificeren.² Uit het grote aantal indirecte Bijbelverwijzingen bij Ignatius blijkt dat de nauwe persoonlijke betrokkenheid op de Bijbelse openbaring zelfs in zijn stijl doorstraalt.

8.4 Weinig direct

Dat we in de zeven brieven slechts twee directe Bijbelverwijzingen aantreffen,³

-
- Und das Gesetz des AT steht zu dem Heilsgeschehen in direkter Beziehung. Es ist der Verheißung der Erlösung beigeordnet.
2. Die offenbarungsgeschichtliche Stellung Israels findet bei Ign ihren Niederschlag in dem Sichtbarwerden einer historischen Beziehung zwischen Ἰουδαϊσμός und Χριστιανισμός. Aber eine durch die Dialektik von Gesetz und Evangelium gekennzeichnete Offenbarungsgeschichte ist Ign unbekannt. Die Verheißung der Erlösung und das dieser beigeordnete Gesetz haben mit dem Judentum nichts zu tun. Die Frömmigkeit der atl Frommen, nämlich ihre Bezogenheit auf Christus, ist nicht Judentum, sondern sie ist die gleiche wie die der Christen. Unterschieden sind sie einzig durch den historischen Ort. Die Christen haben das Evangelium von der geschehenen Erlösung und das Gebot, ihr entsprechend zu leben. Die Propheten hatten die Verheißung der Erlösung und dasselbe Gebot.
 3. Das Christuszeugnis des AT ist durch seinen historischen Ort gegenüber dem Evangelium unterschieden und in seiner Bedeutung relativiert. Es behält zwar seinen Zeugnischarakter und seine Zeugniskraft. Aber es hat beides nur in Relation zu dem die geschehene Erlösung bezeugenden Evangelium. -Das Gebot des AT ist umfaßt von der Vollmacht des bischöflichen Amtes, in dessen Gebot und Satzung es mehr und mehr aufgeht."

¹ Zie de grafiek "Wat citeerde Ignatius" aan het slot van dit hoofdstuk.

² Vgl. Ign. Ad Tral. XX.3 waar Ignatius zich met Paulus' woorden uit 1 Cor.9:27 identificeert. Dat doet de kerkleider op vergelijkbare wijze in Ad Rom. V.1, waar 1 Cor. 4:4 de inspiratiebron vormt.

³ Zie de tabel "Aard van Bijbelverwijzingen" en de grafieken "Ignatius' Schriftverwijzing" en "Hoe verwees Ignatius" aan het slot van dit hoofdstuk.

laat zich goed verklaren door de historische omstandigheden waaronder Ignatius schreef. Hij was als gevangene onder bewaking op weg naar de marteldood in Rome.¹

De voortdurende aanwezigheid van Romeinse soldaten moet de Christenen in de gemeenten die Ignatius aanded, buitengewoon huiverig hebben gemaakt om Bijbelboeken ter beschikking te stellen. De Romeinen hadden het in de tijd van de vroege kerk nogal gemunt op de Christelijke schrifturen.²

Hoe de rol van het escorte op dit punt geweest moge zijn, Bijbelboeken waren in die tijd niet zo algemeen beschikbaar als nu en kerkvaders waren ook geen bronnensplitsers met een grote stapel boeken op hun lessenaar, waaruit ze een gepaste selectie maakten voor de nood van het ogenblik. Vast staat dat Ignatius onder omstandigheden verkeerde waarin hij voor Schriftverwijzingen heeft moeten bouwen op zijn geheugen. Dit verklaart de geringe aanwezigheid van directe citaten in zijn brieven.

8.5 Versterkte Gezagskracht

Van de 42 Schriftverwijzingen die we in ons onderzoek aantreffen, waren er 16 bewijsvoerend. Dat is dus ongeveer 2/5-de deel.³

Dit betekent dat het gezagskarakter bij zulke aanhalingen meer op de voorgrond trad. De lezers werden nu gedwongen om iets te gaan doen of iets verstandelijk te aanvaarden, “omdat de Bijbel het zegt”.

Van de zeven brieven heeft alleen die aan Polycarpus geen bewijsvoerende aanhalingen uit de Schriften. Dit is goed te verklaren uit het feit dat het hier gaat om een vriendelijke brief aan een ambtsbroeder, die verondersteld mag worden om te weten wat de Schriften leren. Toch is het uiteindelijke verschil met de andere brieven niet zo heel groot. De vier Bijbelverwijzingen in de Polycarpusbrief staan alle in een context van gebiedende wijs, imperatief dus. Ignatius doet een meer of minder sterke aanbeveling aan Polycarpus of diens gemeente en haalt in dat

¹ Dit wordt nog te veel miskend. Gerenommeerde wetenschappers in onze tijd doen alsof de Kerkleider in zeven haastig geschreven briefjes een dertig-delige dogmatiek wilde verwerken. Dat blijkt uit opmerkingen als : “What Ignatius has notoriously failed to give is any account of a rite of ordination.”

Vgl. Brent, A.; *The Ignatian Epistles and the Threefold Ecclesiastical Order*; *The Journal of Religious History* 1992; Part 17, blz.27. De arme man had wel andere dingen aan zijn hoofd!

² In de vroege kerkgeschiedenis zouden Christenen die Bijbelboeken uitleverden aan de Romeinen dan ook bekend staan onder de naam traditor.

Vgl. Mallinckrodt, H. H.; *Latijn-Nederlands Woordenboek*, Aula-boeken 24; Uitgeverij Het Spectrum; Utrecht/Antwerpen 1983, blz.312.

³ Zie de tabel “Aard van Bijbelverwijzingen” aan het slot van dit hoofdstuk.

proces een Bijbeltekst aan. De Bijbelteksten zijn zozeer deel geworden van de eigen stijl van Ignatius dat ze formeel niet eens als bewijsvoerend geklassificeerd kunnen worden.

8.6 Uitwerking Schriftgezag structureel ingeperkt

Hoewel Ignatius formeel de Schriften en de openbaringstraditie van profeten en apostelen als uiterst gezaghebbend hanteert, krijgen we bij hem toch iets extra's.

Dit surplus heeft uiteindelijk tot gevolg gehad dat de Openbaring niet volledig tot zijn recht is gekomen. Zoals Uzza de verbondsark meende te moeten ondersteunen toen deze dreigde te vallen, meende Ignatius dat de Heere en zijn zaak een helpende hand nodig hadden. Deze hand bestond uit kerkelijke organisatie.¹

Nu leren de Schriften ook kerkelijke organisatie, dus daar zat de fout niet. Organisatie en orde zijn niet werelds, maar kunnen een materiële kant van een geestelijke zaak zijn. Maar bij de man uit Antiochië werd deze balans verstoord. Tegen de Nieuwtestamentische gegevens in, maakte hij éénhoofdige leiding de spil van het gemeentelijk leven. Met als gevolg dat Christenen die eerst nog van huis tot huis het heilig Avondmaal vierden,² nu niets meer mochten doen zonder de bisschop.

Het doel van de kerkleider was goed, en zijn motieven mogelijk eerlijk. Ignatius meende ongetwijfeld op deze wijze de zuivere voortgang van Gods openbaring en koninkrijk te bevorderen. Het was echter een eerste stap op weg naar ernstige inperking van de menigerlei genadegaven Gods. Ondanks een formele handhaving van het Schriftgezag, èn in de Naam van de Heere, werd het Woord in Zijn uitwerking beperkt. De historische context leek de Kerk ertoe te dwingen, Ignatius maakte zijn eigen plan, en creëerde zo het voorspel van een dilemma tussen ambt en openbaring dat het historisch panorama van de volgende millenia zou beheersen.

8.7 Grafische Samenvatting

Plaatjes spreken tot de verbeelding. Bovendien zijn ze lezersvriendelijk.

¹ Vgl. o.a. Jay, E.G.; From Presbyter-Bishops to Bishops and Presbyters, Christian ministry in the second century: a survey; *The Second Century* 1981; Vol.1, part 3, blz 125-162.

² Hand.2:46, vgl. Rom.16:5, 1 Cor.16:19, Col.4:15 en Fil.vs.2.

Tot besluit van dit hoofdstuk worden de bevindingen over het citeergedrag in relatie tot het Schriftgezag bij de kerkleider Ignatius van Antiochië overzichtelijk samengevat in grafische vorm.

Eerst treft u tabellen aan van de gegevens uit zijn brieven, daarna diverse grafieken.

De Bijbelverwijzingen zijn vastgesteld op grond van de gegevens die in de hoofdstukken vier tot en met zeven zijn vastgesteld.